

1931

THE WORLD
KARL
MARX
THE LIFE
1818-1883

MOLEDAR
CAN KARTIJEVE
DRUŽBE

II
48241

KOLENDAR

CANKARJEVE DRUŽBE

ZA NAVADNO LETO

1931

S SODELOVANJEM ODBORA C. D.

UREDIL TALPA

Za obnovo

Univerzitetne biblioteke

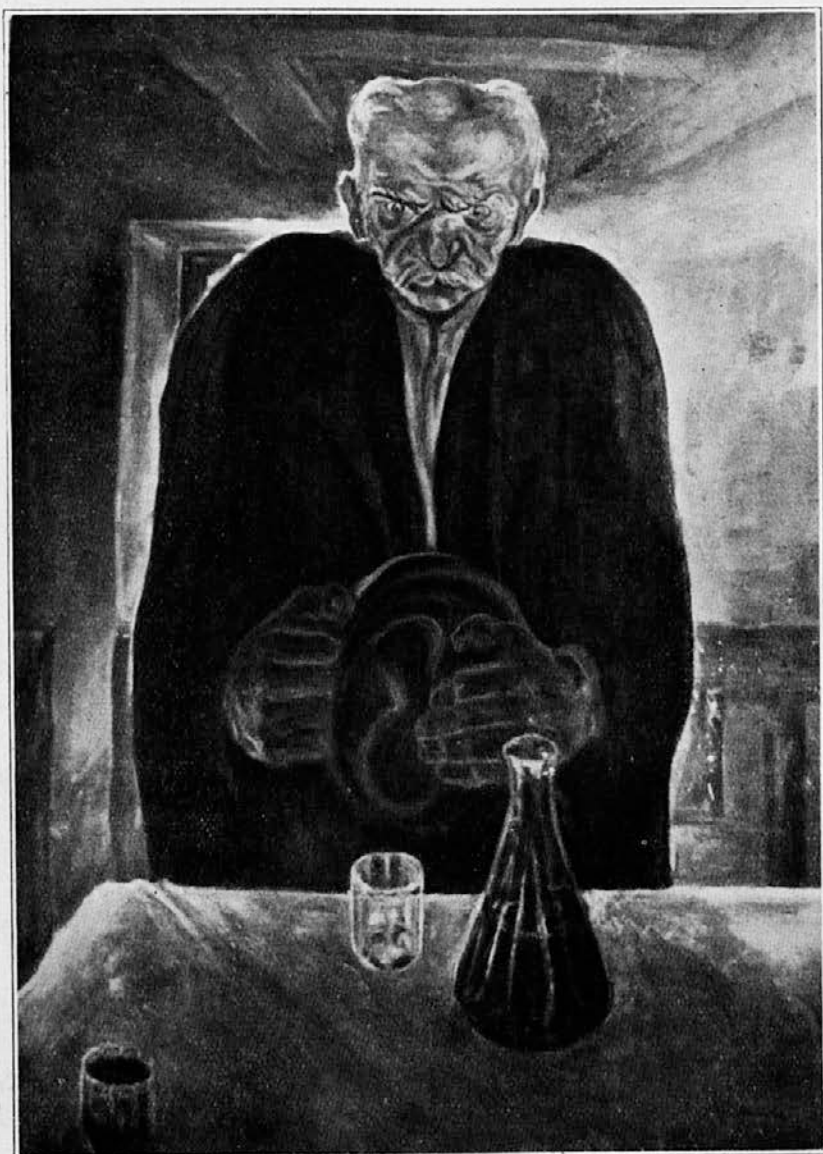
v Ljubljani

podarilo Jausig Stefan

dne 26/10 1944.

03 0024166

IZDALA CANKARJEVA DRUŽBA V LJUBLJANI
TISKALA LJUDSKA TISKARNA V MARIBORU

Miklavec . Hlapec Jernej

31 dni

JANUAR – PROSINEC

31 dni

1	Č	Novo leto
2	P	Makarij (Blaženko)
3	S	Genovefa
4	N	Tit, Angela ☼
5	P	Telesfor
6	T	Trije kralji
7	S	Valentin (Zdravko)
8	Č	Severin
9	P	Julijan in Bazilisa
10	S	Pavel pušč.
11	N	Higin ☾
12	P	Alfred
13	T	Veronika
14	S	Feliks (Srečko)
15	Č	Maver
16	P	Marcel
17	S	Anton, pušč.
18	N	Petra stol v R. ●
19	P	Marij
20	T	Fabijan in Sebastij.
21	S	Neža (Janja)
22	Č	Vincencij (Vinko)
23	P	Zaroka Mar. Dev.
24	S	Timotej
25	N	Spreobr. Pavla
26	P	Polikarp
27	T	Janez Zlatoust ☽
28	S	Roger
29	Č	Frančišek Sal.
30	P	Martina
31	S	Peter Nol.

Zgodovinski dogodki:

1. I. 1919: Uvedba zakonitega osemurnika v Nemčiji.
5. I. 1875: Razpust nemške strokovne zveze po »Sozialistengesetz-u«.
6. I. 1929: Odprava parlamentarizma v Jugoslaviji.
7. I. 1918: Začetek mirovnih pogajanj v Brest-Litovsku.
8. I. 1918: Wilson proglasi »14 točk«.
10. I. 1920: Začetek Zveze narodov.
15. I. 1919: Smrt Karla Liebknechta in Rose Luxemburg.
29. I. 1864: Aretacija Lassallea v Berlinu.

Dan zraste za 1 uro in 1 minuto.

1 N	Ignacij (Ognjeslav)	<p>Zgodovinski dogodki:</p> <p>3. II. 1573: Premagana uporna kmečka vojska na Krškem polju.</p> <p>9. II. 1573: Udušen upor slovenskih in hrvaških kmetov.</p> <p>12. II. 1809: Rojen Darwin.</p> <p>13. II. 1888: »Sozialistengesetz« zadnjič podaljšan.</p> <p>14. II. 1468: Umrli iznajditelj tiska Gutenberg.</p> <p>15. II. 1573: Usmrčen Matija Gubec, vodja upornih kmetov.</p> <p>15. II. 1564: Rojen fizik Galileo Galilei.</p> <p>16. II. 1834: Rojen naravoslovec E. Häckel.</p> <p>18. II. 1564: Umrli slavni slikar Michel Angelo.</p> <p>18. II. 1546: Umrli Martin Luther.</p> <p>22. II. 1840: Rojen socialist Bebel.</p> <p>22. II. 1848: Izbruh februarske revolucije v Parizu.</p> <p>23. II. 1903: Umrli Železnikar, eden prvih slovenskih socialistov.</p> <p>24. II. 1848: Proglasitev druge francoske republike in pobeg kralja.</p>
2 P	Svečnica	
3 T	Blaž ☉	
4 S	Andrej Kor.	
5 Č	Agata	
6 P	Armad, Doroteja	
7 S	Rihard, Julijana	
8 N	Janez od M.	
9 P	Apolonija	
10 T	Školastika ☾	
11 S	Lurška M. B.	
12 Č	Evlalija	
13 P	Katarina Ričijska	
14 S	Valentin (Zdravko)	
15 N	Favstin	
16 P	Julijana	
17 T	Pust ☉	
18 S	Pepelnica	
19 Č	Konrad	
20 P	Sadot	
21 S	Irena (Miroslava)	
22 N	Petra stol	
23 P	Peter Damiani	
24 T	Matija (Bogdan)	
25 S	Valburga, Feliks ☾	
26 Č	Matilda, Viktor	
27 P	Gabrijel od Ž. M. B.	
28 S	Roman	

1	N	Albin (Belko)
2	P	Simpl., Neža (Janja)
3	T	Kunigunda
4	S	Kazimir
5	Č	Jan. Jož. od Kr.
6	P	Perpetua
7	S	Tomaž Akv.

8	N	Janez od B.
9	P	Frančiška
10	T	40 mučenikov
11	S	Sofronij
12	Č	Gregorij
13	P	Teodora
14	S	Matilda

15	N	Klemen
16	P	Hilarij
17	T	Patrik, Jedert
18	S	Ciril Jeruz.
19	Č	Jožef
20	P	Aleksandra
21	S	Benedikt

22	N	Lea, Katarina G.
23	P	Pelagija
24	T	Gabrijel, arhangel
25	S	Oznanenje M. D.
26	Č	Emanuel
27	P	Janez Dam.
28	S	Sikst III.

29	N	Cvetna nedelja
30	P	Janez K.
31	T	Modest

Zgodovinski dogodki:

1. III. 1919: Sestal se je prvi začasni SHS-parlament.
1. III. 1929: Ustanov. Cankarjeve družbe.
3. III. 1861: Odprava tlačanstva v Rusiji.
4. III. 1787: Proglasitev ustave Združenih držav Amerike.
8. III. 1917: Začetek ruske revolucije.
9. III. 1848: Revolucija na Dunaju.
10. III. 1872: Umrl italijanski revolucionar Mazzini.
12. III. 1848: Strmoglavljenje reakcionarnega Metternichovega režima v Avstriji.
13. III. 1920: Kappov puč v Berlinu. Napoved delavske generalne stavke proti Kappu.
14. III. 1883: Umrl Karl Marx.
14. III. 1898: Ustanovitev ruske socialdemokratske delavske stranke.
15. III. 1917: Miljukov stvari meščansko vlado v Rusiji.
18. III. 1871: Proklamiranje pariške komune.
20. III. 1925: Začetek kmečke vstaje v Bolgariji.
26. III. 1868: Rojen Maksim Gorkij.
26. III. 1872: Umrl komponist Beethoven.
31. III. 1924: Odprava monarhije v Grčiji.
31. III. 1727: Umrl slavni fizik Newton.

Dan zraste za 1 uro in 45 minut,
Začetek pomladi 22. marca. — Noč in dan enako dolga.

30 dni

APRIL – MALI TRAVEN

30 dni

1 S	Hugo	
2 Č	Frančišek P.	
3 P	Rihard ☽	
4 S	Izidor	
5 N	Velika noč	<p>Zgodovinski dogodki:</p> <p>2. IV. 1840: Rojen Emil Zola.</p> <p>7. IV. 1772: Rojen soc. utopist Karl Fourier.</p> <p>11. IV. 1869: Izšel prvi socialistični list v Avstriji.</p> <p>12. IV. 1884: Aretirana prva slovenska socialistka Železnikar in Tuma.</p> <p>15. IV. 1813: Proglašena Ilirija pod vladno Francozov.</p> <p>16. IV. 1844: Rojen franc. pisatelj Anatole France.</p> <p>19. IV. 1882: Umrli Darwin.</p> <p>22. IV. 1870: Rojen Lenin.</p> <p>23. IV. 1912: Socialist in pisatelj Etbin Kristan izvoljen v ljubljanski občinski svet.</p> <p>30. IV. 1671: Obglavljena Zrinjski in Frankopan.</p>
6 P	Velikonočni pond.	
7 T	Herman	
8 S	Albert	
9 Č	Marija Kleofa	
10 P	Ecehijel, prerok ☾	
11 S	Marija sedem ž.	
12 N	Julij I., papež	
13 P	Ida	
14 T	Justin	
15 S	Teodor	
16 Č	Benedikt	
17 P	Anicet	
18 S	Apolonij ☼	
19 N	Leon IX.	
20 P	Neža (Janja)	
21 T	Herodion	
22 S	Ljutomir	
23 Č	Adalbert (Vojteh)	
24 P	Jurij, muč.	
25 S	Marko, evang. ☾	
26 N	Klet in Marc.	
27 P	Peter Kanizij	
28 T	Pavel od križa	
29 S	Peter, muč.	
30 Č	Katarina Sienska	

Dan zraste za 1 uro in 38 minut.

31 dni

MAJ – VELIKI TRAVEN

31 dni

1	P	Praznik Dela
2	S	Atanazij
3	N	Najdenje sv. križa
4	P	Florijan (Cvetko)
5	T	Pij V., papež
6	S	Janez Ev., Judita
7	Č	Stanislav
8	P	Prikazen Mih. arh.
9	S	Gregorij Nac.
10	N	Antonin
11	P	Frančišek H.
12	T	Pankracij
13	S	Servacij
14	Č	Vnebohod , Bonif.
15	P	Izidor, Zofija
16	S	Janez Nep.
17	N	Paskal Bajl.
18	P	Erik, kralj
19	T	Peter C.
20	S	Bernardin S.
21	Č	Feliks (Srečko)
22	P	Emil (Milan)
23	S	Janez K. d. R.
24	N	Binkošti
25	P	Binkoštni pond.
26	T	Filip Neri
27	S	Beda (Veda) Čast
28	Č	Avguštin
29	P	Marija M. P.
30	S	Ivana Orleanska
31	N	Sv. Trojica, Ang.

Zgodovinski dogodki:

1. V. 1890: Prva proslava Prvega Maja v Ljubljani pod vodstvom Kordeliča.
2. V. 1519: Umrli veliki umetnik Lionardo da Vinci.
5. V. 1871: Rojena Rosa Luxemburg.
5. V. 1818: Rojen Karl Marx.
10. V. 1878: Rojen Ivan Cankar.
10. V. 1760: Rojen komponist »Marseljeze«, Rouget de l'Isle.
12. V. 1525: Udušena kmečka revolucija v Nemčiji.
14. V. 1771: Rojen soc. utopist Rob. Owen.
20. V. 1917: Fr. Adler obsojen na smrt radi atentata na avstr. ministr. preds. Stürgkha (pozneje pomiloščen na 18 let ječe).
20. V. 1814: Rojen anarhist Bakunin.
28. V. 1871: Pariški komunardi premagani.

Dan zraste za 1 uro in 15 minut.

1	P	Fortunat	
2	T	Erazem	
3	S	Klotilda, Pavla	
4	Č	Telovo	
5	P	Bonifacij	
6	S	Norbert	
7	N	Robert	☾
8	P	Medard	
9	T	Prim. in Fel., m.	
10	S	Margareta, Bogom.	
11	Č	Barnaba	
12	P	Janez Fakund.	
13	S	Anton Padov.	
14	N	Bazilij	
15	P	Vid in tov.	
16	T	Jošt	●
17	S	Adolf	
18	Č	Efrem	
19	P	Julijana	
20	S	Silverij	
21	N	Alojzij	
22	P	Pavlin	
23	T	Agripina	☾
24	S	Jan. Krstnik, Kres	
25	Č	Viljem	
26	P	Janez in Pavel	
27	S	Hema (Ema)	
28	N	Vidovdan	
29	P	Peter in Pavel	
30	T	Spomin sv. Pavla	☼

Zgodovinski dogodki:

2. VI. 1911: Izšel slov. soc. dnevnik »Zarja«.
2. VI. 1924: Kongres amsterdamske internacionale na Dunaju.
3. VI. 1896: Mednarodni kongres rudarjev v Parizu.
5. VI. 1927: Vsedelavski zlet v Ljubljani.
8. VI. 1781: Rojen iznajditelj lokomotive Georgy Stephenson.
9. VI. 1923: Bolgarski fašisti (Cankov) vržejo kmečko vlado Stamboljskega
10. VI. 1924: Italijanski fašisti umorili soc. poslanca Matteottija.
10. VI. 1912: Umrli Anton Aškerc.
15. VI. 1923: Umorjen bolgarski kmečki voditelj Stamboljski.
28. VI. 1914: Sarajevski atentat.
28. VI. 1712: Rojen Jean Jaques Rousseau.

Dan zraste do 21. za 19 minut in se zopet skrči do 30. za 3 minute.
22. začetek poletja. Najdaljši dan in najkrajša noč.

1 S	Teobald	<p>Zgodovinski dogodki:</p> <p>6. VII. 1415: Na grmadi sežgan češki reformator Jan Hus.</p> <p>8. VII. 1884: V Ljubljani aretirani socialisti: Šturm, Breskvar, Dekleva i. d.</p> <p>10. VII. 1894: Aretiran ameriški soc. voditelj Debs.</p> <p>14. VII. 1883: V Parizu se ustanovi II. internacionala.</p> <p>14. VII. 1783: Napad na Bastiljo (politične ječe) v Parizu.</p> <p>15. VII. 1809: Rojen francoski anarhist Proudhon.</p> <p>17. VII. 1930: Umrli Anton Kristan.</p> <p>23. VII. 1914: Avstrija da ultimat Srbiji.</p> <p>26. VII. 1826: Obešeni ruski uporniki, dekabristi.</p> <p>27. IV. 1930: Izlet članov SNPJ iz Amerike v Slovenijo.</p> <p>28. VII. 1914: Avstrija napove vojno Srbiji.</p> <p>31. VII. 1914: Srbska soc. demokracija glasuje proti vojni.</p> <p>31. VII. 1914: Umorjen francoski socialist Jean Jaures.</p>
2 Č	Obisk M. D.	
3 P	Bernardin	
4 S	Urh, Berta	
5 N	Ciril in Metod	
6 P	Izaija, Bogomila	
7 T	Vilibald ☉	
8 S	Evgenij	
9 Č	Nikolaj in tov.	
10 P	Amalija, Veronika	
11 S	Pij I., Olga	
12 N	Mohor in Fortunat	
13 P	Anaklet	
14 T	Bonaventura	
15 S	Vladimir ●	
16 Č	Dev. Mar. Karm.	
17 P	Aleš	
18 S	Friderik (Miroslav)	
19 N	Vincencij (Vinko)	
20 P	Margareta	
21 T	Prakseda	
22 S	Marija Magd. ☾	
23 Č	Apolinarij	
24 P	Kristina	
25 S	Jakob (Radoslav)	
26 N	Ana, mati D. M.	
27 P	Pantaleon	
28 T	Viktor (Zmagosl.)	
29 S	Marta ☼	
30 Č	Abdon in Senen	
31 P	Ignacij (Ognjesl.)	

Dan se skrči za 55 minut.
23. začetek pasjih dni.

1	S	Vezi sv. Petra
2	N	Porcijunkula
3	P	Lidija
4	T	Dominik (Nedeljko)
5	S	Marija D. S.
6	Č	Gospod. sprem. ☺
7	P	Kajetan
8	S	Ciriak in tov.
9	N	Roman, muč.
10	P	Lavrencij, Pavla
11	T	Suzana
12	S	Klara
13	Č	Kasijan ●
14	P	Evzebij
15	S	Vnebovzetje D. M.
16	N	Rok, Joahim
17	P	Hiacint
18	T	Helena (Jelena)
19	S	Ludvik
20	Č	Bernard ●
21	P	Ivana Franc.
22	S	Timotej
23	N	Filip (Zdenko)
24	P	Jernej
25	T	Ludvik, kr.
26	S	Bernard
27	Č	Jožef Kal.
28	P	Avguštin ☼
29	S	Obglav. Jan. Krst.
30	N	Roza Limanska
31	P	Rajmund (Rajko)

Zgodovinski dogodki:

2. VIII. 1921: Proglašen zakon o »Zaščiti države« v SHS.
3. VIII. 1922: Fašisti zažgali prostore »Avantija« (Napreja) v Milanu.
4. VIII. 1789: Proglasitev človeških pravic v revol. franc. skupščini.
13. VIII. 1913: Umrli Avgust Bebel.
15. VIII. 1919: Angleški rudarji izvojujejo sedemurnik.
15. VIII. 1909: V Ljubljani ustanovljeno delavsko izobraž. društvo »Zajemnost«.
15. VIII. 1896: I. kongres jugosl. soc. demokracije v Ljubljani.
15. VIII. 1892: Ustanovitev italijanske social. stranke.
21. VIII. 1901: Nastanek mednarodnega strokovnega gibanja.
31. VIII. 1864: Umrli Ferd. Lassalle.

Dan se skrči za 1 uro in 34 minut.
23. konec pasjih dni .

30 dni

SEPTEMBER – KIMAVEC

30 dni

1	T	Egidij (Ilij)
2	S	Štefan, kralj
3	Č	Doroteja in tov.
4	P	Rozalija
5	S	Lavrencij, Just ☾
6	N	Caharija
7	P	Marko in tov.
8	T	Rojstvo Mar. Dev.
9	S	Serafina
10	Č	Nikolaj Toledski
11	P	Prot in Hiacint
12	S	Macedonij, Gv. ☿
13	N	Frančišek K.
14	P	Notburga
15	T	M. Dev., sed. žal.
16	S	Ljudmila
17	Č	Lambert
18	P	Zofija in Irena ☽
19	S	Januarij in tov.
20	N	Evstahij in tov.
21	P	Matej, evang.
22	T	Tomaž
23	S	Linus, Tekla
24	Č	Gerard
25	P	Kamil in tov.
26	S	Ciprij. in Just. ♀
27	N	Kozma in Damijan
28	P	Venčeslav
29	T	Mihael
30	S	Hieronim

Zgodovinski dogodki:

2. IX. 1872: Zadnji kongres I. internacionale v Haagu.
3. IX. 1869: Rojen francoski socialist Jean Jaures.
9. IX. 1828: Rojen Lev Tolstoj.
9. IX. 1737: Rojen Galvani, iznajditelj električnega magnetizma.
11. IX. 1920: Krvavi boji med italijansko vojsko in delavstvom.
20. IX. 1870: Papež izgubil posvetno oblast.
21. IX. 1792: Francija proglašena za republiko.
22. IX. 1862: Lincoln proglasi osvoboditev sužnjeve v Ameriki.
27. IX. 1825: Prva železnica v Angliji.
28. IX. 1864: V Londonu ustanovljena I. internacionala.
29. IX. 1902: Umrli francoski pisatelj Emil Zola.

Dan se skrči za 1 uro in 40 minut.
23. začetek jeseni. Dan in noč enako dolga.

31 dni

OKTOBER – VINOTOK

31 dni

1	Č	Remigij	
2	P	Leodegar, Angeli v.	
3	S	Kandid	
4	N	Frančišek Ser.	☉
5	P	Placid in tov.	
6	T	Brunon	
7	S	Justina	
8	Č	Brigita	
9	P	Dionizij in tov.	
10	S	Frančišek B.	
11	N	Aleksander S.	●
12	P	Maksimilijan	
13	T	Edvard (Slavoljub)	
14	S	Kalist	
15	Č	Terezija	
16	P	Gal	
17	S	Margareta	
18	N	Luka, evang.	☾
19	P	Peter, Etbin	
20	T	Felicijan	
21	S	Uršula in tov.	
22	Č	Fides (Vera)	
23	P	Klotilda	
24	S	Rafael, Kristina	
25	N	Krizant in Darija	
26	P	Evarist	
27	T	Frumencij	☼
28	S	Simon in Juda	
29	Č	Narcis, Ida	
30	P	Angelus	
31	S	Krištof	

Zgodovinski dogodki:

7. X. 1917: Socialna revolucija v Rusiji.
10. X. 1925: Kongres zedinjenja strokovnih organ. v Beogradu (URSSJ); trajal do 12. X.
13. X. 1909: Ustreljen anarhist Francesco Ferrer.
14. X. 1891: Erfurtski kongres soc. demokr. stranke.
17. X. 1813: Rojen social. pesnik Büchner.
21. X. 1916: Fr. Adler ustrelil Stürgkha.
29. X. 1918: Razpad Avstro-Ogrske. Nastanek Jugoslavije.
31. X. 1922: Mussolini prevzame vlado v Italiji.

Dan se skrči za 1 uro in 42 minut.

30 dni

NOVEMBER – LISTOPAD

30 dni

1	N	Vsi svetniki	
2	P	Verne duše	
3	T	Viktorin	☾
4	S	Karel Bor.	
5	Č	Caharija in Eliz.	
6	P	Lenart (Lenko)	
7	S	Janez G.	

8	N	Klavdij in tov.	
9	P	Teodor (Božidar)	
10	T	Andrej Avel.	●
11	S	Martin (Davor.), šk.	
12	Č	Martin, pap.	
13	P	Stanislav K.	
14	S	Jozafat K.	

15	N	Leopold (Levko)	
16	P	Otmar, Neža	
17	T	Gregorij Čud.	☾
18	S	Odon, Roman	
19	Č	Elizabeta	
20	P	Feliks (Srečko)	
21	S	Dar. Dev. Mar.	

22	N	Cecilija	
23	P	Klemen (Milivoj)	
24	T	Janez od Križa	
25	S	Katarina, dev.	☼
26	Č	Silvester	
27	P	Virgilij	
28	S	Gregorij	

29	N	Advent	
30	P	Andrej (Hrabrosł.)	

Zgodovinski dogodki:

2. XI. 1893: Izšla 1. številka »Delavca« v Ljubljani.
5. XI. 1893: V Ljubljani ustanovljeno del-politično društvo »Bodočnost«.
11. XI. 1918: Umrli Viktor Adler.
20. XI. 1910: Umrli Lev Tolstoj.
27. XI. 1701: Rojen fizik Celzsius.
28. XI. 1880: Prvi javni shod delavcev in obrtnikov v Ljubljani.
28. XI. 1820: Rojen Friderik Engels.

Dan se skrči za 1 uro in 16 minut.

1	T	Državni prazn. ☾	
2	S	Bibiana	
3	Č	Franc Ksaverij	
4	P	Barbara	
5	S	Saba	
6	N	Nikolaj (Miklavž)	Zgodovinski dogodki: 5. XII. 1884: Prvi slovenski socialist Železnikar obsojen na osem let ječe (pozneje so mu jo zvišali na deset let). 7. XII. 1890: Prvi kongres avstrijskih rudarjev na Dumaju. 11. XII. 1918: Umrl Ivan Cankar. 11. XII. 1843: Rojena Ellen Key, ženska pisateljica in oznanjevalka ženske emancipacije. 14. XII. 1911: Amundsen doseže južni tečaj. 25. XII. 1925: Konferenca zedinjenja strokov. organizacij v Ljubljani; trajala dva dni. 25. XII. 1917: X. kongres jugosl. soc. dem. stranke v Ljubljani; trajal dva dni. 25. XII. 1897: II. kongres jugoslov. soc. dem. stranke v Ljubljani (dva dni).
7	P	Ambrozij	
8	T	Spočetje D. M.	
9	S	Peter Four. ☾	
10	Č	Lavret. M. b.	
11	P	Hugolin	
12	S	Aleksander	
13	N	Lucija	
14	P	Spiridion	
15	T	Kristina	
16	S	Albina ☾	
17	Č	Lazar	
18	P	Gracijan	
19	S	Urban	
20	N	Evgenij in Mak.	
21	P	Tomaž, apostol	
22	T	Demetrij	
23	S	Viktorija (Zmag.)	
24	Č	Adam in Eva	
25	P	Božič ☾	
26	S	Štefan, muč.	
27	N	Janez Ev.	
28	P	Ned. otročiči	
29	T	Tomaž, David	
30	S	Evgenij	
31	Č	Silvester	

Dan se skrči do 21. za 20 minut in zraste do 31. za 4 minute.
 22. začetek zime. Najkrajši dan, najdaljša noč.

Pogled v svet

V minulem letu se je nahajala svetovna politika še vedno v dobi konferenc in kriz. Nadaljevala so se posvetovanja in pogajanja v haški konferenci o reparacijah in vojnih dolgovi, v pariški konferenci o vzhodnih reparacijah, ki se tičejo avstro-ogrskih nasledstvenih držav. Istotako sta se vršili dve konferenci mednarodnega urada dela.

Poseben pojav so agrarne konference. Kmetijski pridelki agrarnih držav imajo občutno konkurenco, ker se je agrikultura v prekoceanskih deželah razširila in tudi uvoz iz Rusije ogroža domači trg. Iz teh razlogov se skušajo agrarne države zavarovati s carinami proti uvozu, oziroma s carinami na industrijske izdelke onih držav, ki ne bi hotele kupovati njih agrarnih produktov. Snuje se torej nova carinska vojna, ki ne more urediti gospodarskih razmer in ne vesti do prepotrebne zblizanja držav.

Politično življenje je bilo sicer živahno, odseva pa iz razvoja popoln polom meščanske družbe. Ni več govora o svobodi, ne o svobodni konkurenci; nič več ni ne osebne ne državnega individualizma. Intenzivnost izkoriščanja postaja tako silna, da so vpreženi v produktivno delo mož, žena, otroci, če se hočejo preživeti, in še to ob skromnih prejemkih. Rodbine ni več, nege otrok ni, rodbinskega življenja ni. Povojni kapitalizem je načela meščanske družbe uničil in odpravil svobodo volje in demokracije.

Nastopa doba velekapitalizma.

Meščanske stranke so izgubile zgodovinski, gospodarski in ideološki značaj ter se prerajajo v izrazito kapitalistična orodja.

Domala vse meščanske stranke so prej prikrivale svojo razrednost; bile so slabo organizirane ter niso naglašale izključno razrednih interesov. Vodila jih ni strankina načelnost, ampak le osebe in različni kulturni ideali. Danes pa poudarjajo razredni interes, snujejo močne organizacije, ki so ideološko del kapitalističnega razreda in naglo prehajajo k napadu proti socialističnemu gibanju v obliki kapitalistično-fašistične diktature.

Nimamo več mladega kapitalizma, ampak razvit velekapitalizem, ki diktira politiko državam. Mednarodni sporazumi, razorožitev, čuvanje demokracije in miru so lepe, potrebne zadeve. Vse te stvari zagovarja danes na videz tudi velekapitalizem, ker mu koristijo za njegovo ekspanzijo, ker mu gre za kapitalistično diktaturo, ki jo v miru lahko uvaja. Obenem so pa to tudi zahteve narodov, svetovnega delavskega socialističnega gibanja. Najlepši zgled nam daje sosednja Avstrija (deloma tudi Nemčija), kjer meščanske stranke vodijo proti socialni demokraciji najljutejši boj že od leta 1923. Tudi v Nemčiji so pri zadnjih državnozbornskih volitvah dne 14. septembra 1930 nastopile vse meščanske stranke, fašistične in komunistične, proti socialni demokraciji.

Kljub vsem izjavam in propagandam za svetovni mir, za razorožitev in sporazum med narodi napredujejo ta vprašanja silno počasi, oziroma le toliko, kolikor ustreza to interesom kapitalizma.

Angleška delavska vlada je dala inicijativo za haško konferenco, pariško in londonsko razorožitveno konferenco; intervenirala je ponovno pri balkanskih državah za sporazum, sprožila balkansko konferenco, ki se vrši od 4. do 12. oktobra 1930. v Atenah, posredovala med Italijo in Francijo ponovno ter sklicuje zopet razorožitveno konferenco, ki naj obravnava dalje o razorožitvi na morju in na kopnem.

Vztrajno delo Macdonalda in Hendersona v tem pogledu je zgodovinske važnosti, ker se z njihovim delom in naporom vrši najboljša propaganda za sporazum med narodi, razorožitev in svetovni mir. V tej akciji podpirata angleško delavsko vlado prav posebno socialistična delavska internacionala in strokovna internacionala svobodnih strokovnih organizacij s svojimi načelnimi resolucijami in propagando.

Svetovni mir bo zasiguran šele takrat, če postane zahteva po njem last delavskega sloja, narodov. Narodi ne potrebujejo vojn, ampak mir in sporazum. Vzgoja v tem duhu je prvi in edino uspešen pomoček.

Najbolj nesrečno in usodno pa je nacionalno šovinistično gibanje ali fašizem. Spontano je nastopil fašizem v Italiji. Mussolinijeva propaganda se je razširila v teku let bolj ali manj z ozirom na gospodarske in kulturne razmere po vsej Evropi. Danes imamo močno fašistično gibanje v Avstriji in Nemčiji, slabše na Poljskem, v Finski (Lapovci), deloma na Madžarskem, v Rumuniji, v Bolgariji, v Čehoslovaški (še početki) in na Španskem. Poraja se pa fašizem tudi drugod v drugačnih oblikah.

Vzroki fašizmu so predvsem socialni. Po vojni se je razpasla socialna beda po vsem svetu. Nestrpna nervoznost revolucionira duhove ob slabih socialnih razmerah z najsmušenejšo parolo. To razpoloženje med narodom izrabljajo bivše vojaške klike, odpuščeni častniki in podčastniki, predvsem tudi propala aristokracija in plemstvo ter kapitalizem. Z nasilstvom, z diktaturo hočejo zopet zavojevati svet proti pravičnim zahtevam demokracije, to je, delavstva in produktivnih slojev sploh. Nekatere dežele oziroma vlade same goje fašizem. V prvi vrsti Italija. Fašizem se brati z vsemi onimi deželami, ki streme po reviziji mirovnih pogodb, kakor Italija. Italija se pritožuje, da je dobila po mirovni pogodbi premalo kolonij in premalo vojne odškodnine, ter gradi na te »nacionalne zahteve« svoj fašizem. Tak imperialistični šovinizem je nekaterim vladam všeč, zlasti pa raznim habsburškimi in hohenzollernskimi monarhistom, ki komaj čakajo, da se povrnejo zlati predvojni časi. Značilno dejstvo za fašistično gibanje je, da ga moralno podpirajo vatikanski politiki in predstavniki nele v Italiji, nego tudi po drugih deželah.

Fašizem je bližnji sorodnik boljše vizma. Razlika med njima je le ta, da zahteva fašizem diktaturo uprave, boljše vizem pa diktaturo gospodarstva. Ne ta ne oni pa ne dopuščata demokracije in svobode, ne duhovnega prerajanja po naravnih zakonih razvoja. Oba sistema zatirata naravne sposobnosti razvoja, kar pomeni v razvoju zastoj in duhovno krizo, eventualno tudi pro-

pad, če se človeški duh ne bi zbudil in osvobodil sam.

Svetovna politika mednarodnih ustanov ima delne uspehe. Sprejel se je Kelloggov mirovni pakt, urejene so reparacije, haaško mednarodno razsodišče dobiva avtoriteto. Pomorski razorožitveni pakt se je sklenil med Anglijo, Francijo, Zedinjenimi državami in Japonsko, dočim je Italija, ki hoče imeti enako moč kakor Francija, odklonila podpis dogovora. Sklicuje se nova razorožitvena konferenca.

Drugo važnejše vprašanje je Briandova Panevropa ali Zveza evropskih držav. Rešitev Evrope je v tem, da se ustvari iz Evrope ena gospodarska celota. Preveč carinskih mej je in premalo se zavedajo Evropeci, kaj pomeni za razvoj Evrope, če se odpravijo vsaj gospodarske meje in se zmanjša medsebojna borba. Večina evropskih držav je sprejela načrt simpatično in Društvo narodov je izvolilo komisijo, ki naj izdela do prihodnjega leta načrt. Briand hoče ohraniti samostojnost držav; hoče pa imeti reprezentanco držav za skupne stvari. To bi bil začetek.

Za delavstvo so pa bila važna zasedanja Mednarodnega urada dela. Tam se je obravnavalo zlasti o delovnem času v rudnikih, delovnem času za pomorske delavce, za privatne nameščence in o odpravi prisilnega dela v kolonijah. Konferenca je imela predvsem velik moralen uspeh, pa je tudi deloma dejansko uspela. Razprave se bodo še vršile na bodočem zasedanju urada dela.

Nov strah za našo agrikulturno pa se je pojavil v ruskem dumpingu. Rusija, pa tudi druge dežele so se agrarno razvile. Zato pošiljajo žito na trg pod svetovnimi cenami. To je ostrašilo agrarce, ki so sklicevali agrarne konference (Sinaia, Bukarešta, Varšava; še prej Praga, Berlin in drugod), da bi dumping preprečili s carinskimi uredbami, kar pa ne more biti uspešno. Potrebno je, da se tudi to vprašanje uredi svetovno.

V Ljubljani, dne 1. oktobra 1930.

PRODUKTIVNA ZADRUGA LJUBLJANSKIH MIZARJEV

PREVZAME VSAKRŠNA STAVBENA IN POHIŠT-
VENA MIZARSKA DELA TER JIH IZVRŠUJE
TOČNO, SOLIDNO IN PO JAKO ZMERNIH CENAH

TOVARNA NA VIČU PRI LJUBLJANI
TELEFON ŠTEV. 2410 / ČEKOVNI RAČUN ŠTEV. 13997

Že večkrat sem se pripravljaj, da napišem to zgodbo, toda nikoli ni bilo pravega trenutka zanjo. Zadnjič pa sem sedel v parku, proti večeru je bilo in v tistem delu, kjer se shajajo delavci in sploh vsi slabooblečeni ljudje. Med njimi je sedel mlad delavec, oblečan v zamazano delavsko obleko. Tudi roke niso bile čiste. Leva je razpraskana in obtolčena.

Bral je knjigo.

Ljudje so hodili mimo njega. Za nikogar se ni brigal. Njegove oči so bile uprte v knjigo, ustnice so se nalahno pregibale, komaj vidno, in na obrazu se mu je poznalo, kako sprejema besedo za besedo, misel za mislijo vase.

Redki so danes taki čitatelji. Koliko jih je, ki sploh ne vzamejo nobene knjige v roke. Samo dnevne časopise prebirajo, knjige pa sovražijo. Toda kdor sovraži lepo in dobro knjigo, sovraži samega sebe.

V Parizu se je to zgodilo.

Stanoval sem v podstrešni sobi šestnadstropnega hotela. Hotel so renovirali. Predvsem zadnja nad-

stropja in podstrešne sobe, katerih stene so bile marsikje krvave od ubitih stenic. Vodovoda ni bilo.

Dva mlada delavca sta polagala cevi za vodovod v podstrešnih sobah.

Eden je bil mojster, drugi učenec. Delala sta po deset, dvanajst do štirinajst ur na dan. Mojster, človek kakih tridesetih let, je bil nekoč organiziran. Takrat je bil še pomočnik. Vpraševali smo ga, zakaj ni več.

»Kdo bo zastoj plačeval prispevke! Organizacije sploh nič ne pomenijo.«

Pogovarjali smo se z njim in mu skušali dokazati, kako se posameznik izgubi v borbi za obstanek, kako je sklenjena veriga tisočev kot močna, kljubujoča skala.

Nič ni pomagalo.

Tudi učenec je pritrdjeval.

Z nekim prezirljivim nasmeškom omalovaževanja sta gledala slike o proslavi prvega maja. Nič jima ni bilo za tisto ogromno množico sodrugov, ki so korakali v sklenjenih vrstah ter manifestirali moč množice,

moč solidarnosti in organizirane delavske sile...

Komaj nekaj dni je minilo po tistem razgovoru. Sedel sem v svoji sobi in brskal po knjigah. Kar zaslišim krik in ropotanje s hodnika. Skočim ven in zagledam tri ruvajoče se postave. Najprej spoznam hišnega gospodarja, dolgega, močnega moža, ki je stal sredi med pretepaajočima se delavcema. Mojster je držal v roki kos vodovodne cevi in krilil z njo po zraku. Hotel je udariti učenca, toda gospodar je z močno roko prestregel udarec. Kdove, kak konec bi našla borba. Mogoče, da bi pobesnili mojster razbil lobanjo upornemu učencu.

Pomagal sem ju razločiti. Tedaj se je začela besedna borba. Psovke so padale na vse strani.

»Ali misliš, da bom delal štirinajest ur na dan, zato, da boš ti posedal ob oknu in da boš prejemal dobiček!«

Učenec je vpil. Iz nosa in ust mu je tekla kri. Srajca je bila na hrbtu navzdolž pretrgana. Mojster je imel raztrgane delovne hlače. Učenec se je bil v divji jezi zagrizel v njegovo nogo in držal hlače.

Drug drugemu sta očitala in si grozila s policijo. Gospodar je med tem odšel, zato sem ju miril sam.

Beseda je dala besedo in spet sta planila, kot dve ranjeni zveri, drug na drugega. V zadnjem trenutku sem prestregel učenca, ki je pobral kos opeke in meril naravnost v mojstrovo glavo. Ta je že vrgel kos cevi proti nama, toda k sreči je padla preko naju.

Spoznal sem, da je položaj nevaren. Nista več vedela zase. Vsak je čutil samo obupno sovraštvo do drugega in pripravljena sta bila drug drugega razmrcvariti. Vse telesne moči in besedne zmožnosti sem zbral, da sem spravil učenca v svojo sobo. Zaukazal sem mu sestiti na posteljo. Sobo sem zaklenil. Pripravil sem mu vodo, da se je umil, vmes je venomer govoril, kako mora delati od jutra do

večera samo za hrano in delovno obleko. Vse drugo mi mora oskrbovati še mati, ki dela v tovarni. Solze so mu tekle od srda po licu.

Nič se ni dal pomiriti z besedo. Vedno znova je bruhal sovraštvo iz sebe. Nisem že vedel, kaj bi mu naj govoril. Njegovo sovraštvo je bilo tako elementarno, tako človeško in razumljivo in če bi bil ubil mojstra, jaz bi ga ne mogel obsoditi. Izdelan in izstradan je sedel na moji postelji in zrl skozi okno na pariško nebo, pomešano z dimom, prahom in benčinskimi smradom.

Rad bi mu bil govoril o organizaciji, o organiziranem delavstvu. Misel je bila v meni, toda oblike ni bilo. Kako mu naj povem vse to v tem trenutku, da ne bo očitanje ali pridiga. Lahko ga razjezim, lahko ga ranim in ubijem še tisto, kar je ostalo v njemu.

Trepetal je po vsem telesu, včasih je stisnil zobe in zaškripal z njimi. Sicer je bil proti meni ves krotak. Lepo se je zahvalil za vodo in brisačo. Ves čas sem iskal načina, kako bi načel pogovor z njim o tem, kar se je pravkar zgodilo.

Stopil sem k mizi.

»Koliko knjig imate! Ali ves dan berete?«

Zamislil se je v moje knjige, pa sem nervozno prelagal drugo na drugo. Kot poslednjo sem zgrabil knjigo, ki je imela na ovitku rdečo zastavo. Zbornik delavcev in kmetov. Skoraj pozabil sem že nanjo. Zdaj sem se je razveselil.

»Poglejte tole knjigo! Francoska je, o delavcih in kmetih. Tudi slike so v njej.«

Sedel sem kraj njega. Nekaj časa je nervozno in površno odprl zdaj to, zdaj drugo stran, dokler ni prišel do skupine slik iz delavskega gibanja. V kotu zgoraj je bila Marxova slika.

»A to je — Marx?!«

Še nikoli ga ni videl.

Zdaj sta se gledala iz oči v oči.

Četudi je bil Marx samo na papirju, učenceve oči so ga oživele in sredi nepregledne množice sta zrla drug v drugega.

Tako srečen sem bil ob tem pogledu. Nič več jeze, nič več živalskega srda ni bilo v njem. Vse se je nekam izgubilo. Trezna misel je prihajala iz knjige vanj in njegove misli so se začele organizirati iz prejšnje obupne zmešnjave in nejasnosti — v neki daljni cilj. Ni ga še razumel, toda začel ga je slutiti.

Zdaj je listal počasi. Pustil sem ga samega in sedel k mizi.

Včasih sem ga na skrivaj pogledal. Ustnice so se mu premaknile. Malo je bral tu, malo tam.

Knjiga je zabilasala vsako sled obupnega srda in oba sva pozabila, kaj se je bilo zgodilo pred pol ure.

V daljavi so začele tuliti sirene. V duhu sva gledala delavce in delavke, kako se vračajo trumoma v svoje bedne domove. Izdelani, izmučeni.

Kolikokrat je že slišal to sireno on? Njemu ni pomenila nič. Do devete zvečer je moral delati in zjutraj je bil že ob sedmih na delu. Zdaj jo je slišal drugače nego sicer. Knjigo je držal v roki, mislil slike in misli, ki so bile v njej, v ušesih pa mu je še vedno zvenela sirena.

»Zdaj pojdem domov. Pri tem mojstru sem končal.«

Spremljal sem ga na hodnik. Bal sem se, da bi se spet ne spoprijela, če se zagledata. Mojster je res zamrmral kletev, ko naju je zagledal, celo zažugal je s pestjo, toda učenec ni rekel drugega nego, da se ne povrne več.

Na stopnicah sva si dala roke. Njegove oči so obstale na knjigi, ki sem jo držal še v roki.

Razumel sem pogled.

Dal sem mu knjigo.

Branil se je, samo na posodo jo je hotel, ne za vedno.

»Vrnite mi jo le tedaj, če vam ne bo všeč in če boste po dobrem branju prišli do prepričanja, da knjiga ne piše prav in resnično.«

Težko sem mu razložil vse to in daleko ne tako gladko, kot sem tu zapisal. Zakaj moja francoščina je bila mnogokrat brez povedka, kar iz vseh vetrov mojih možgan zbrana.

Toda v tistih trenutkih najinega slovesa na stopnišču bi se bila razumela tudi brez besed. Zakaj nekdo tretji je bil med nama, ki je govoril jačje in lepše, jasno in naravnost.

Knjiga.

Gledal sem za njim, kako si je med potjo roko zbrisal v hlače, da bi ne umazal knjige.

Nekam lahko mi je bilo, ko sem se vrnil v sobo. Naslonil sem se na okno in gledal na ulico pod seboj. Električna železnica je zvonila tam doli, avtomobili so švigali, ljudje pa so se kot čudno izobličena telesa oprezno umikali na tlak kraj hiš.

Tedaj so se mi ustavile oči na človeku, ki je pazno prehajal cesto. Ko je srečno mimo avtomobilov dospel na tlak, se je ustavil, kot da se je nečesa domislil. V roki je imel nekaj pisanega. Odprl je in gledal.

Nato je šel spet naprej.

Dvakrat, trikrat se je ponovilo isto, dokler ni izginil za vogalom.

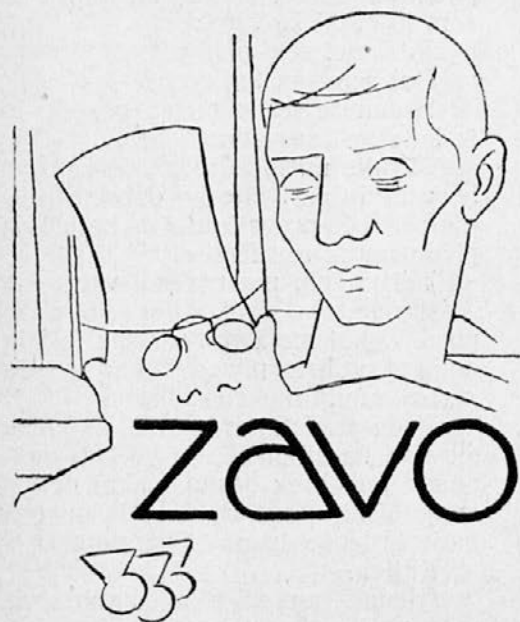
Nikdar več se nisva videla ...

Tone Maček:

Srce

Naše srce je ko gorski potok,
ki je zdaj plitek, zdaj zopet globok,
zdaj je pohleven, zdaj jezno drvi,
zdaj cvetje poljublja, zdaj skale vali.
Ko vesna caruje, je nežno ljubeč,
ko strela se vžiga, je mrk in preteč.

ko stoka pozimi pod težo okôv,
on upa, da vzcvetel spet svet mu bo nov.
Zdaj plaho utriplje, zdaj bije z močjô,
sočutja zdaj polno, zdaj gnevno in zlo
srce spremenljivo je vrisk in je stok,
je istega stvarstva, kot gorski potok.

Angelo
Cerkvenik:

Zavoljajo ribe?

Sedel je pod starodavno vrbo žalujko ob široki reki. Čakal je; že dve uri... Riba pa ni hotela prijeti.

Glavo je naslanjal na dlani in zrl na mirno, komaj za spoznanje pre-gibajočo se vodo. Po vodni površini so poskakovali komarji, okrog njega so letale nagajive muhe... na steni poleg njega se je solnčil tolst zelenec... po travi so pohitevali mravljinici... daleč z vaškega stolpa je veter prinašal znamenje: enajsto uro... Drugače pa: tiho, daleč naokrog tiho in spokojno...

Matevža je še vedno omamljala sladkožalostna melodija harmonike, ki je pozdravljala brate in sestre, odhajajoče tja za gore, tja za vode...

Na Westfalsko, Nizozemsko, v Francijo, v Kanado, Argentinijo, Brazilijo...

Ni se mogel znebiti melodije prežalostne pesmi.

Ženske so jokale, fantje so ukali. Veliki šopki aster in gartrož so žalostno povešali glave.

Včasih se je hripav glas nenaravno hreščeče pridružil zametasti pesmi harmonike:

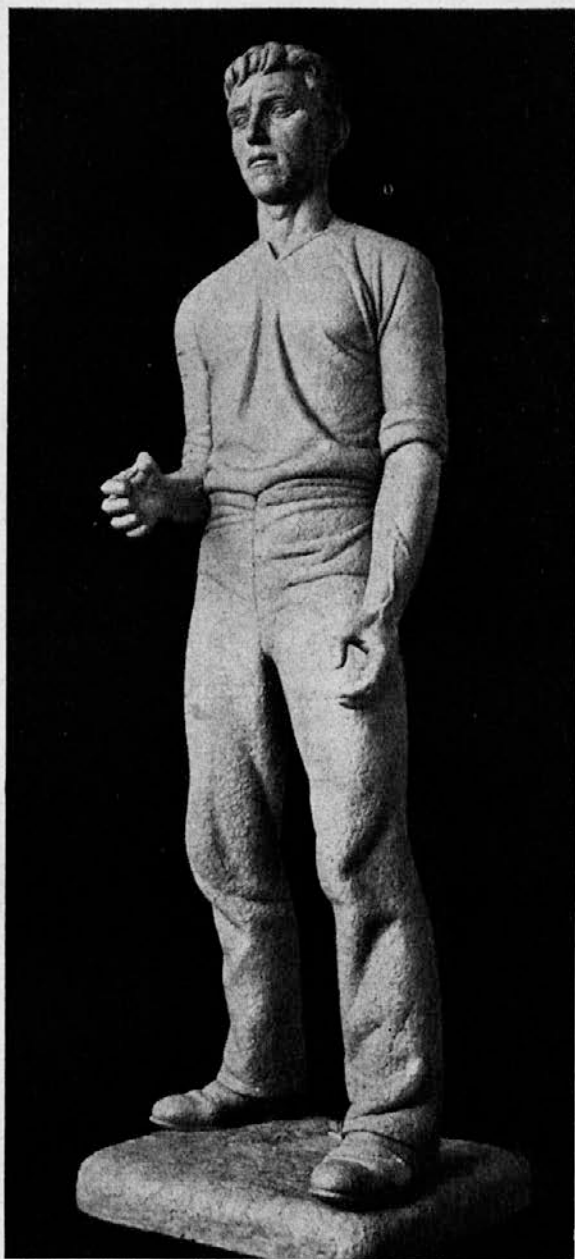
Oh zdaj gremo,
oh zdaj gremo,
nazaj...
nazaj ne pridemo...

— Prav tako. Konec bo tega garanja!

— Če bomo tam poginili? Vseeno je! Tu ali tam! Mogoče bomo tam vsaj siti! Doma smo lačni!

Matevž je pomislil:

Domovina? Ne, ne! Domovina je bila nekdanj. Zdaj je umrla! Ali je res umrla? Nova, velika Domovina se je rodila! Saj je komaj vsa zemlja toliko velika, da nam more danes biti domovina! Ali ne zahrepenimo tolikokrat po bratih in sestrah onkraj zemeljskih meja?

Tine Kos: Delavec

— Domovina, je zarentačil star rudar, ki se je moral na stara leta seliti v tujino, naj jo hudič!!

Oglasil se je Matevž, in njegov glas je bil žalosten:

— Desetkrat toliko bi nas mogla preživljati domovina, desetkrat toliko, pravim...

Drugemu za drugim je stiskal ob slovesu roko in bilo mu je hudo po

tovariših, ki so tolikokrat skupaj trepetali v borbi za življenje.

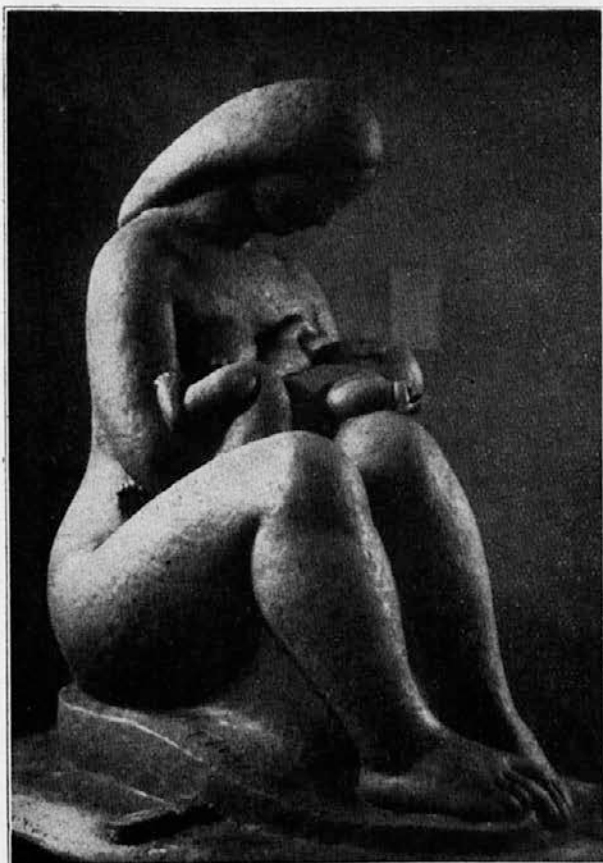
— Desetkrat toliko, je ponavljal še zdaj ob široki vodi...

Žalost ga je davila... Tako rad bi bil šel ž njimi, z brati po trpljenju, sovražstvu, veliki ljubezni ter neomahljivi veri v veliko prihodnost človeka...

Že tridesetpet let je minilo, odkar je prvič stopil v črno podzemlje. Tridesetpet strašno dolgih in strašno nevarnih let. Delal je na Moravskem, v Šleziji, najdlje v Trbovljah, Hrastniku in zdaj tu doli, kjer vino zori...

Četrty mesec je že brez dela.

Brez dela!

Tine Kos: Doječa mati

Kdo more to razumeti?

Težko je sitemu razumeti, kako je človeku, ki je lačen, težko razumeti tudi človeku, ki je zdrav, močan, sam, ki more vsak trenutek seliti se... Težko je razumeti, kako je človeku, ki mu je domovina po-

pila kri, izsesala mozeg, pa mu na stare dni ne nudi niti skorjice trdega kruha...

Kako rad bi šel tudi on!

Njegovo srce je jokalo, hrepence če prosilo.

Harmonika pa je pela le njim, mladim in močnim, silnim, ki so šli v svet, da ga osvoje, da ga nekoč vzamejo v svoje mišičaste in koščene roke, v svoje kamnene pesti... O, nekoč!

Njemu pa je le še umreti.

Včasih je v tujini hrepenel po domovini in se je res vrnil...

Zakaj, zakaj se je moral vrniti?

Saj je še močan, saj bi še delal!

Stal je pred komisijo. Napel je svoje mišice.

Agent ga je ogledoval. Zdravnik je zmajal z rameni.

— Koliko let imate?

— Petdesetri.

— Koliko otrok?

— Še pet nepreskrbljenih.

— In ženo, seveda?

— Žena je bolna.

— Prestari ste, očka!

— Prestar? Ne šalite se, gospodje! Mlad sem še, goro bi premaknil! Poglejte te roke!

Napel je mišice, izbočil prsi....

— Delal bom kakor stroj! Ne bo vam žal!

Agent je dejal:

— Osebnost bi rad, a, žal, ne delam v svojem imenu.

— Dela, dela... dela mi dajte, gospodje, je zajokal Matevž...

Zaman! Zanj ni bilo dela!

— Saj bi šel sam, gospodje! Dečo in ženo bi pustil doma...

Nič ni pomagalo.

Zdravnik je pošepetal agentu:

— Organizem izmozgan! Ne bi prenesel... niti štiri tedne ne!

Agentu se je Matevž smilil.

Ponudil mu je kovača...

Matevž je zamahnil z roko in s solznimi očmi zapustil sobo.

Harmonika je pela. Pela je bajko o belem kruhu, o deviško beli postelji, pela je bajko o večnolepem delu... o smrti v rudnikih, črnih rovih, pela je pesem o čezoceanskih zemljah, ki rodijo čudežnotežko klasje, ponujajoče se pridnim rokam.

Pela je pesem hrepenenja po neznanem, bajnem, čudežno zapeljivem...

Glad!

Človek bi jedel in nima nič!

Deca prosi kruha.

Žena umira in ne more umreti.

Še vedno sliši:

Fantje ukajo, ženske jočejo, lokomotiva piska, vlak se premika, kolesje ropota, iskre se razsipavajo, železna žival poje, poje...

— Za kruhom, za kruhom, za kruhom...

— Prelepo življenje, dokler moreš iti za kruhom!

Matevža pa so prikovali ob rodno grudo, kakor drevo: hrast, bor, jelko...

Lastovice se selijo, tisočero drugih ptic se seli...

Le človek naj bi bil kakor drevo, kakor kamen... Le človek naj bi se brezupno pokoraval oblasti zemlje, le človek naj bi se usužnjeval zemlji!

Zakaj ima um? Zakaj si je zaslužnil paro in elektriko?

Harmonika še vedno poje...

In Matevž je lačen!

V ustih gnete sladko koreninico. Včasih jo pomoči v vodo.

Obšla ga je strastna želja, da bi zdaj, prav zdaj prijela riba za trnek, čeprav bi bila le drobna ribica, le majčkena, neznana... Pogoltnil bi jo... še živo... neskuhano, surovo.

Pred očmi se mu je stemnilo.

— Prijatelj, saj kradeš!

Matevž se je glasno zasmejal svoji misli...

— Komu kradem? Povej!

— Dela mi dajte, dela... kruha, kruha... pa ne bom kradel...

Kdor je sit — je pomislil —, kdor je presit, sme loviti... In kdor je lačen, mora biti še bolj lačen, vedno bolj in bolj...

— Celo ribe, se je nasmehnil, vedo, komu naj primejo za trnek! Glej vruga, že tretjo uro čakam... Hudič se ne gane. Poldne bo, pa še vedno nič!

Tine Kos: Kmečka mati

Doma ga čaka žena, lačna deca.

Zopet bo v hiši prepir:

Zopet bo krik, jok, morebiti pretep!

O, siti nič ne vedo! Ne morejo vedeti. Župnik venomer pridiga o medsebojni slogi in družinski ljubezni!

Ali more gladen človek sploh ljubiti? Lačen človek sploh ni — človek...

Kako naj se lačni ljudje ljubijo med seboj?

Nauki sitih!

Matevž se je zasmel... Stisnil je zobe in glasno vprašal:

— Zakaj niste vsaj enkrat, vsaj en ediničkrat vsi lačni? Zakaj vas vsaj en sam dan ne tarejo resne skrbi, kaj boste dali jutri deci v usta? Vsaj en sam kratek dan?

— Kako morem ljubiti svojo deca, ki mi umira od glada, kako ženo,

ki ne more kakor volkulja raztrgati kogarkoli, da bi ga vrgla v lačna žrela svojih mladičev?

— Pretiravam, pravite...

— Da mi ni umrl še noben otrok.

Zasmejal se je. Zelencec se je prestrašil... Smeh ga je preplašil...

— Saj baš to je tisto! Da ne umre, da samo umira...

Zakaj imam možgane?

Mar ne zato, da bi pokončal družino?

— Bedak... osem otrok si imel... Zato imaš možgane, da otroke rodiš... in še več... še več... vedno več otrok...

Dajte nam kruha, dajte nam dela... Potem bomo rodili mnogo, mnogo otrok...

— Rodite sužnje, da bo nam dobro! Rodite jih, da nam bodo odganjali muhe, da nam bodo s pahljačo preganjali soparo in dolgčas, da nam bodo poljubljali noge, da nas bodo molili in čistili... Drugače nam bo dolgočasno in celo neprijetno... Strašno prijetno je vedeti, da smo na svetu siti in da je na svetu mnogo, mnogo lačnih... Masa mora biti lačna... v tem se razlikuje od nas... Kakšna bi bila psihologija mase, če bi bila masa sita? Rodite, roditi morate, ker le mnogo gnoja more roditi čudežne sadove...

— Kdo si, ki se drzneš govoriti tako brezobzirno resnico... Smehljaj se... Kje sem te že videl?... Spominjam se: Kralj na Betajnovi...

— Kralj na Betajnovi, človek ti je napovedal vojno!

— Sam sem majhen, sam sem reven, lačen, beden... a nekoč, da, nekoč bodo milijoni in milijoni rok vzeli sami delo, vzeli sami svoj kruh. In tedaj bo gorje vsem Kraljem na Betajnovi... Lačni bodo, če ne bodo delali...

Matevž je povsili glavo. Bil je utrujen.

Z juga je pripihal vroč veter. Topoli tam spodaj ob sv. Trojici so pripognili svoje vrhove, priklanajoč se severu, poslednjemu gospodarju vsega, strahotnemu mrazu, ki bo nekoč zbrisal z zemeljske površine slehrni dih življenja...

Matevž je pogledal proti solncu.

— Poldne... še vedno nič! Ah, vendarle... potegnila je!

Srce mu je močno utripalo. V njem je bilo v tem hipu več lovskega nego lakote, več barbarskega nagona divjega pralovca nego družinskega očeta. Naglo je prijel za kol in potegnil vrv iz vode...

Čudovita žival!

Kako je zvijala ves podolgovat trup, kako se je otepala, da bi se otela! Solnčni žarki so se odbijali od tisočerih drobnih zrcalc, ki so vračala vsemiru solnčne žarke, razkosane, tisočkrat razčlenjene, ki so pošiljala v neizmernine jok in krik umirajoče živali...

Zasmilila se mu je. Vrgel bi jo v vodo, če bi...

— Smešno!

Položil jo je v zeleno travo.

Dolga je bila kakšnih dvajset centimetrov... srebrna, precej madežasta... Njene oči so žalostno in očitajoče zrle vanj.

Bilo mu je, da bi zajokal na ves glas. V srcu ga je nekaj davilo.

— Lačen sem... in deca... je zašepetal.

Zazdelo se mu je, da se je žival nasmehnila. Še enkrat se je njeno telo streslo, se zvilo... Umrla je...

— Hvala bogu!

Vsekdar, ko je ujel ribo, mu je bilo tako čudno tesno pri srcu. Ljubil je živali nad vse... Če bi se v tem trenutku priklatil bog vé od kod sestradan pes in pograbil ribo ter jo odnesel... Ah... lačen pes, reven pes...

Neumen sem, je premišljeval, zelo sem neumen. Riba mora vendar

nekdaj poginiti. Danes ali jutri. Mar zato, ker človek žre? Zakaj ne? Mar ne žre tudi riba prav tako? In vendar... vendar mi je tako žalostno, prečudno žalostno... Ali ne bo prišel nekoč dan, ko nam ne bo treba več moriti? V čem se naposled razlikuje riba od človeka v odnosu nasproti tistemu, kar skušamo označiti z besedo: večnost? Kaj je človek, kaj riba, kaj hrast ponosni? Kaj drobna čebelica? Brat in sestra, povsem enakovredni bratje, sestre... Ta prečudna žalost! Kakor da je znanilka tiste dobe, ko bo človek tako daleč napredoval, da bo skoraj nesnovno bitje, ko bo snov, ki bo tvorila njegov organizem, tako profinjena in čudežno popolna, da bo svoje sestavine samogibno in skoraj podzavestno črpala iz nevidnih plasti atmosfere.

Matevž je trdo verjel:

Nekoč bodo prišli takšni časi, zakaj razvoj človeka je šele v povojih. Pot k popolnosti pa je še neizmerno dolga, težka in naporna.

Da ne bo več glada, da človeka ne bo več ubijal mraz, da človek ne bo netivo besnega sovraštva... da se bo iz živali rodil človek... Dolgo, nedogledno dolgo je še do tedaj!

Prva znanilka tiste oddaljene dobe, prva v sanjah porojena slutnja je ta — žalost, ta ljubezen do vsega, prav vsega, do slehrnega in najneznatnejšega cveta, ki ga moramo pokončati.

Zopet je padel trnek v vodo.

Nenadno je zaslišal za seboj trd korak.

Riba je ležala v senci pod grmom. Trnek je bil že zopet v vodi.

— Če je žandar...

Prestrašil se je.

Naglo se je ozrl.

Za njim je stal ravnatelj premo govnik, debel in zavaljen gospod z zlatimi naočniki. In plešast je bil. Velike potne kaplje so mu stale na razoranem čelu, druga ob drugi, kakor grozdne jagode v grozdu.

— Vi ste, torej, tisti tiček, a...
Malce je jecljal.

— Vi... a?

Matevž je vedel, da je ravnatelj zakupnik lova vse reke, kolikor je teče po občinskih tleh.

Kaj storiti? se je vprašal, kaj storiti, da bo dobro?

— Gospod ravnatelj, oprostite! Lačne otroke imam in bolno ženo. Na zaslužek čakam. Obljubili ste mi, da bom dobil med prvimi službo, kakor hitro bo kaj dela... Pa je od tedaj poteklo že toliko vode...

— Zato, menite, morate krasti?

— Kako: krasti?

— Ali ne veste, da so ribe moje? Moja zasebna lastnina? Da sem jih drago plačal, da občina s tistim denarjem hrani vse vas, občinske berače.

— Berače?

Jezen je bil Matevžev glas...

— Niste berač?

— Rajši tat, gospod ravnatelj!

Matevž se je zravnal. V njegovem srcu je zaplamenel strašen gnev. Velik je bil in strašen. Ravnatelj je stopil za korak nazaj.

— Tat mora sedeti.

— Zakaj pa ne! Bom vsaj sit!

Proti tej argumentaciji je bil ravnatelj skoraj brez moči.

— In deca, bolna žena?

Matevžu se je storilo inako. A samo za kratek hip. Nato pa se je zakrohotal:

— Če krade oče, zakaj bi tudi sinovi ne bili tatovi? Vsi bodo kradli! Namesto enega jih bo pet, gospod ravnatelj! Namesto ene ribe jih bo vselej po pet! Vseh tatov ne boste nikdar zaprli... Ne, ne... gospod ravnatelj! Premajhne bi bile ječe in za marsikoga tudi premalo udobne... Kajti ne mislim samo na nas, ki nismo navajeni udobnosti...

Matevž je govoril posmehljivo. Ravnatelj je bil razjarjen. Čutil je, da se bojuje, da je dvoboj oster, da nikakor ne sme oditi kot zmaganec. Sram bi ga bilo pozneje, kadarkoli

bi se spomnil tega trenutka... Še zaspati ne bi mogel, če bi na to pomislil. Neumnost, malenkost... a on je navnatelj... in tale je docela navaden rudar, celo brezposeln rudar!

Naglo je dvignil ribo.

— Koliko časa ste lovili?

— Tri ure.

— Tedaj... vzel bom to ribo domov in vas ne bom naznanil. Moja je, pravico imam...

Matevžu so prišle solze v oči.

— Gospod ravnatelj, žena je bolna... in lačni smo... lačni smo, je kriknil presunljivo...

Ukrotil sem ga, si je mislil. Postal je mehak. Možakar mora spoznati, kaj pomeni, hoteti ponižati — mene, ravnatelja, predsednika čitalnice in ognjegasilcev... Strašno ga je mikalo videti, kakšen obraz bo napravil Matevž, ko bo igro dokončal. Sklenil je igrati do konca, prav do skrajnosti...

— Poglejte! Te ribe ne potrebujem. Saj ni petek. Pa tudi vi je ne boste imeli! Kazen za greh!

Zavihtel jo je po zraku in riba je telebnila v vodo...

Gospodu se je tresel trebuh od dobrodušnega smeha...

Matevž pa je kriknil in bilo mu je, kakor da mu je kdo zasadil nož v srce. Obraz se mu je spačil...

Ravnatelj je užival in si mislil: Kakšno prijetno razvedrilo pred obedom...

Matevž je vse razumel.

Skočil je k debeluhu, ga zgrabil za vrat, ga dvignil visoko in treščil v vodo... in se zakrohotal...

Veter je pal svojo pesem, dolge veje vrbe žalujke ob bregu so šelestele — solnce se je smehljalo...

Matevž je jokal...

*

V znanem dnevniku pa smo čitali dva dni pozneje poročilo:

»O nepričakovani smrti občane priljubljenega in blagohotnega moža, g. ravnatelja premogovnika v M...

smo že poročali. Uganka je razvozlana. Zdravniška komisija je pri obdukciji ugotovila, da je ravnatelja nenadno zadela kap, nakar je padel v vodo. Njegova tragika je bila pač

v tem, da se je tako zelo rad sprehajal ob vodi. Rodil se je l. 1886. kot sin uglednega trgovca v Ljubljani in je že kot otrok kazal pomembna nagnenja, ki...«

Marino Golouh:

Pesem o mizi

Stara je miza in škriplje,
ko da ima srce,
ki s srci ljudi,
ki ob njej slonijo,
bolno utriplje.

Ko da človeškim prsim
nanjo se opirajočim,
ob njej stremeče bijočim
v svojem lesu odzvanja;
ko da jo napor nemirnih iskanj,
groza krutih dejanj
v svojih nedrih stresa;
ko da s človeštvom, ob njej trpečim,
ječi, bije, plaka in sanja!

Ob nji je pesnik slonel,
ko je iskal odrešujočo besedo.
Ob nji je iskal mislec resnico,
ko je v dvomih trpel...
Ob nji je iskal človek življenja smisel,
ko je v kadilu omamljen pred kelihom drhtel.
Na njej se je pisal zakon;
na mizi Cezarjevih pisariev
so mrtve črke govorile ljudem o smrti;
krog nje je ob zadnji večerji
Odrešenik pral noge ribičem —:
»Iz nižin pride dan vstajenja!«

Ob nji se je sklepala vojna
in se je pisal mir —
ob nji je materin obraz
v obupu in bolesti okamenel!

Ob nji so se gostili sibiriti,
ob nji so kockali lenuhi,
ob nji se prepirali sejmarij in farizeji.
Na njo so se lačni naslanjali siromaki,
udrtih obrazov pod trnjevo krono trpljenja!

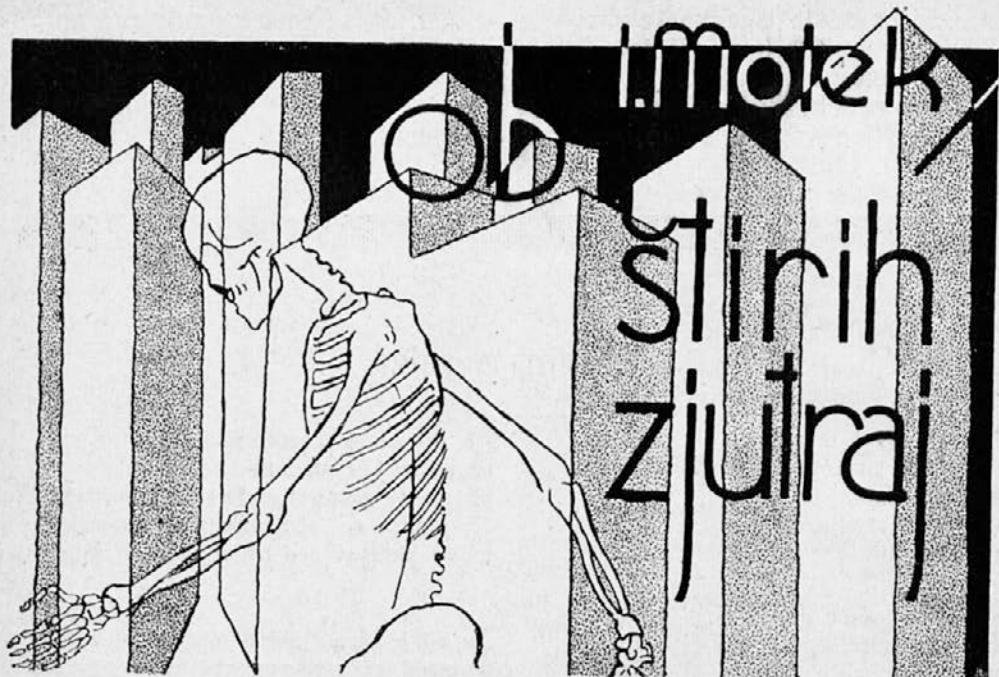
Na nji je menih zbiral okorne folijante,
ob medli luči antike duh rešujoč pred barbari;
na solnčno mizo renesanse
je Galilej postavil krožečo oblo sveta.

Ob nji se je začel prevratov val,
ob nji so se kresale misli
in rodile odrešujoče ideje,
izza nje je govornik vstal!

O miza, nemi oslon našega življenja,
tiha tovarišica našega nehanja,
vsega našega pričakovanja!

Stara si in škriplješ,
ko da s srci ljudi,
ki ob tebi slonijo,
bolno utriplješ!

Ko da v tvojem lesu odzvanjajo
tisočev bolesti in sanje,
ki ob tebi pogled v dalje usmerjajo,
v obzorja najvišja, v cilje brezdanje!

Luka Klepec je nekoliko razburjen stopil v svoje stanovanje in zbudil svojo staro, ki je krepko smrčala v zakonski postelji in sanjala menda o židanih oblekah.

»Lej, Kati, čuj! Maks Šega se je usmrtil! S plinom se je ta osel...«

Luka je malo prej prišel z nočnega dela. Nad čikaškim Babilonom je še ležal jutranji mrak, ki se je mešal s spomladansko meglo. Na Centri — kakor se je imenovala stara in umazana ulica, kjer se je to godilo — so pravkar zaropotali vozovi.

»Kaj praviš?« je zarenčala Kati. »Koliko je ura?«

»Pet bo. Le vstani! Maks Šega je mrtev. Nekako ob štirih so ga našli, ko je plin uhajal iz sobe. Odprli so okno in zdaj smrdi po vsej Centri po plinu; tudi k nam ga lahko duhaš. Da bi ga vrag! Pred hišo so ljudje in policija. Kraljevičevi so vsi iz sebe. Da jim je to napravil, ko so ga vzeli k

sebi iz usmiljenja! — In meni je bil dolžan deset dolarjev...«

»Prav ti je! Pa še posojuj vsaki barabi! Mene nič ne briga.«

»Grem pogledat, kaj bo.«

»Le pojdi!«

Kati se je obrnila na drugo stran in kmalu spet zasmrčala.

*

Pred hišo, v kateri je bilo Kraljevičevo stanovanje v prvem nadstropju, je bila večja gruča ljudi, ki so zijali v odprto okno nad seboj in vihali nosove. Nekaj ženic je bilo vmes. Vrata v prvo nadstropje so bila odprta na stežaj in stopnice so škripale pod nogami radovednežev.

Druga gruča se je gnetla v sobici, v kateri je ležal Maks. Plin je bil še vedno močan, dasi so naredili prepih. Pred eno uro sta se dva policaja mučila s pulmotorjem, da bi oživila zadušenca, a bilo je nepozno. En policaj je odšel k bližnji

telefonski utici po nadaljnja navodila, drugi — trebušast in zaripel Irec z bakrenim nosom — pa je ostal pri mrliču.

Ko se je vrnil Luka Klepec, si je Kraljevička baš hladila jezo z regljanjem svojega jezička. Bila je neznanško huda. Ni se zavedala, da

je le napol oblečena in da moški zijajo vanjo. Tudi policaj je škilil in posmrkaval.

»Vidite, to nam je naredil in — tako zgodaj zjutraj!« je prihajalo iz nje. »Kaj je bilo tega treba? Pred enim tednom je prišel iz javne bolnišnice; komaj je stal na nogah. Jaz

Käthe Kollwitz: Prosilka

bi rada znala, kaki so tisti dohtarji in kaki so ljudje, ki vodijo bolnišnico, da puste takega človeka na prosto. Nihče ga ni maral k sebi, le mi smo se ga usmilili. Dali smo mu to sobico zastonj — zastonj, dokler ne ozdravi. Zdaj je zdrav, nesnaga... Zakaj in le zakaj ni ostal v bolnišnici in tam umrl?«

Njen mož Kraljevič se je tudi zgražal.

»In še v smrti se norčuje iz nas in vseh. Čujte, kaj je zapisal na temle koščku papirja, preden je odprl plin. Našel sem ga na oni mizici tamle. Prečitam vam:

Dragi moj Joža! Nikar se ne jezi name, ker bo tvoj račun za plin neko-

Käthe Kollwitz: Delavska družina

liko večji ta mesec. Pri najboljši volji ne morem pomagati. Plačam ti, ko prideš za menoj. Drugim tudi plačam, vsem poplačam, ko se snidemo v spodnjih nebesih, le povej jim. Saj je vseeno. Življenje je velika godlja in mi vsi smo kuhalnice, ki to bedasto godljo mešamo. Moja zdaj neha mešati. Zbogom. Maks.

Tako je zapisal. Še zadnje uro je bil lump.«

»Res je bil od zlodja.« potrdi nekdo.

»Ali je res, da je bil Maks mizar-ski mojster v starem kraju?« vpraša drugo zijalo.

»Pravijo, da je bil; vrag sigavedi, kaj je bil.«

»Pijanec, kartač in vlačugar je bil!« nadaljuje Kraljevička.

»Stara, obleci se!« jo opomni Joža.

»On je kriv! Maks je kriv, da zdaj ne vem, kaj delam.«

Žena je odhitela v spalnico.

*

Družčina je ugibala, kaj bi ukrenili z mrličem.

»Za nobeno ceno ne ostane tukaj!« je bil Kraljevičev ultimat. »Jaz ga ne bom pokopaval. Dovolj je, da sem mu dal kot, kjer je umrl... Dovolj je, da si je vzel moj plin...«

»Tako je!« je zapečatila Kraljevička.

»Ampak ljudje božji,« povzame soseda, ki ni mogla trpeti Kraljevičke in je zdaj našla priliko, da jo ugrizne, »saj smo krščanski ali nismo? Še domačega psa pokopljemo, pa ne bi domačega človeka! Maks je bil vendar naš rojak. Tak ali tak — rojak je bil. Zapomnimo si — rojak.«

Kraljevička jo svetlo ošine.

»Tukaj ga imaš!«

Sosed je miril.

»No, no, saj se lahko pogovorimo. Kaj ko bi kolektali? Nekaj že dobimo. Pomislite, če ga pustimo. Policija ga odpelje v mestno mrtvašnico. Tam ga stlačijo v zaboj in pokopljejo kot živinče. Nihče ne bo vedel, kje počiva. Ali pa ga odvedejo v šolo za dohtarje in tam ga bodo mesarili, da bo grdo. Kdo med nami bi se dal tako mrcvariti? — Jaz dam dva dolarja.«

»Naš gospod župnik ga spremijo na pokopališče zastonj.«

»Da, zastonj — potem bo pa kolektal.«

»Hihi!«

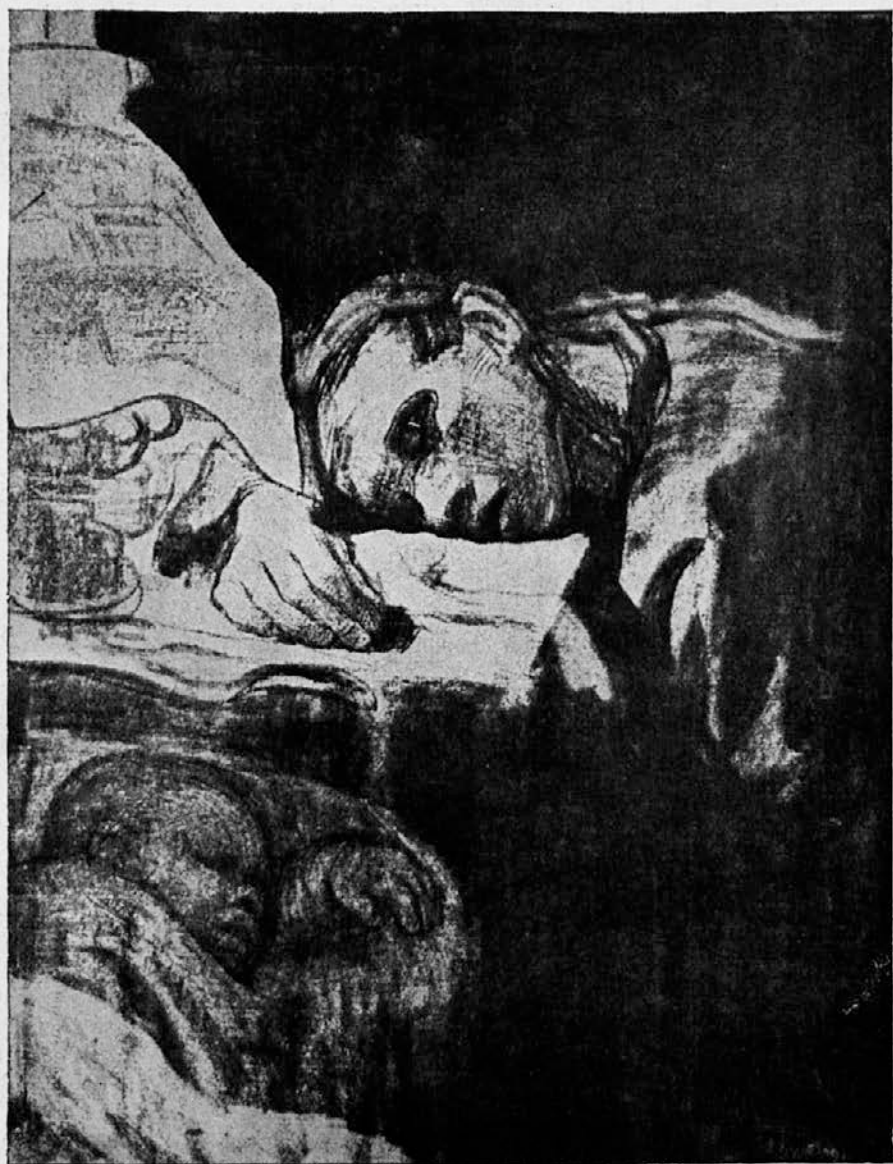
»Lahko kolektamo, a kdo bo dal? Dva dolarja ni nič. Kogar poznamo, temu je bil dolžan. Kdo bo dal?«

»Meni dolguje deset dolarjev — pa naj bo. Dam še enega. Naj jih bo enajst.«

Klepec je potegnil s sosedom. In razumeti je dal, da je tudi on med pokojnikovimi upniki. Naj vedo...

Dva sta se ponudila, da gresta k rojakom nabirat dolarje za Maksov pokop. Šla bosta od hiše do hiše in prijazno trkala na vrata in srca. Kraljevič jima je dal dober nasvet:

»Pojdita povsod, le k salunarjem ne! Tem je ostal največ dolžan!«

Käthe Kollwitz: Utrujena od dela, ki ga je prinesla domov, je zaspala...

Käthe Kollwitz: Krčma

Medtem je prašna in zakajena ulica oživila stoodstotno. Umazano čikaško sonce je pokukalo izmed tovarniških dimnikov in raztopilo meglo.

*

V mrtvaško sobo se je prerinil tudi reporter velikega dnevnika. Zares je bilo čudno, da je izvedel. Na drobnem jermenu preko rame mu je visela kamera in iz žepa je gledal velik zvezek.

Policaj se je instinktivno postavil v pozo.

»Ali bo kaj fotografiranja?«

»Mislim, da ne bo treba.« odvrne reporter malomarno. Mrliča še pogledal ni, poslušal pa je njemu nerazumljivo slovensko govorico.

»Kdo so ti ljudje? Čehi, kajne — saj je to češka četrt.« je skušal popraviti svojo vsevednost.

Policaj pa tudi nekaj ve!

»Slovaki so.«

»Tako? Kaj pa je razlike?«

»Menda toliko kot med Irci in Škoti«...

»Well, well. — In ta človek? Kdo je bil?«

»Navaden bum — postopač brez dela in jela«...

»Well, well.«

»Ako boste kaj poročali in mene omenili, glejte, da pravilno zapišete moje ime. Pišem se Mike McGurran, ne McCurran.«

»All right, mister McGurran!«

Reporter odide.

Policaj se namrdne.

»Saj vem, da naredi pomoto. Vsi to delajo, da bi jih puška ubila!«

*

Kolektorja sta se vrnila čez tri ure. Nabrala sta osem dolarjev in petdeset centov.

»Nihče noče dati za Maksa,« je potožil prvi.

»Vsak pravi, naj ga pokopljejo salunarji, pri katerih je vedno kvar-tal.«

»Šla sva k Stariču, edinemu salunarju, pri katerem je bil kuhan in pečen. Dal je nama dolar in rekel: To dam od veselja, ker ga ne bo več k meni. Tri leta je spal na mojem kegljišču... Kdo drugi mu je dal toliko?«

»Oh, ljubezen do bližnjega, kje si!« vzdihne stara sosedka.

»Ljubezen do bližnjih živih, no da! Kdo bo ljubil mrtve!«

*

Popoldne se je vrnil patrolni voz. Dva policaja iz oddelka mestnega mrliškega ogledništva sta zavila mrtvega Maksa v rjuho in ga prijala za rame in noge ter odnesla iz soke dolí na cesto. Tam sta ga vrgla v voz.

Voz je odklopotal proti mestni mrtvašnici.

*

Tistega dne, ko je bil Maksov pogreb brez pogrebcev, je Matija Kramar, naš dobri trgovec z oblačilno robo, vzel debelo knjigo v roke, knjigo dolžnikov. Z oblačnim če-

lom je listal in vlekel debeli prst po zapisanih imenih. Prst se je ustavil pri imenu: Maks Šega ... Dol. 82.30. Vzel je debel svinčnik in potegnil debelo črto čez ime in račun, nato je knjigo zaprl in zagnal v kot.

»Good-bye! Bilo je in šlo! Pa naj živimo!«

Nato je šel izpit skodelico črne kave.

(Iz zbirke »Izgubljeni bratje v Ameriki«.)

Käthe Kollwitz: Ponesrečeni otrok.

France Kozar:

Kriki pod zemljo

V svoj globus svetlih ekstaz,
ožarjeni s čelado ponižani, teptanja in trp-
ljenj
tirjamo, pojemo, kričimo
za solničnimi žarki svobod.
O, jaz in z mano vsi prebivalci teh mest
vemo: daleč je vse, pomlad in nada oaz.

Na Golgotah v plaču širina črnih je cest,
strahotne so sence in smrti zlokobni krohot.
Peklenski so vzdihli in kriki nas krvavih živ-
ljenj.

hudičev je kruh naš vsakdanji.
Iz nas je stopilo plazovje ponosa sproščenje.
In vendar, kako brezdajni
so vsi utripi rastočih dojemanj!
Težko nosimo breme spoznanj

— ali kako silno je breme
ver naših ognjenih v razodetju Dela!
Bogovom tem genijem vseh prasil, moči
in čudes pojemo alelujo pomladno v poziv:
da naša telesa in duše nova bo pesem za-
jela.

pesem živih, pesem mesa in krvi!
O, le v sproščanju duš in teles človek
bo svojo svobodo dobil,
ves solnčen, svetel in živ, živ!

V svoj globus svetlih ekstaz
kričimo, kričimo mi barbari podzemelj
— in jaz kričim,
jaz drobci peklenških globlin,
jaz in mi Dela neznan obraz,
jaz in mi iz dna, iz dna!

France Kozar:

Pesem

(Iz cikla »Pod zemljo«)

Skozi tegobe, sivine in teže vseh dni
iz dneva v noč hodimo,
s krampi v rokah in blede jamsko svetiljko
mi blodimo, tavamo, kričimo —
in nas trdo in zločesto
bije zbesneli takt osmih ur,
in ožgani pogledi v temo
nam so zažeti pod zemljo, pod zemljo.
Svinčeno težki so utripi naše krvi,
naše solnca žejne oči ginevajo, mro.
Koščen je krohot
smrti grozot,
pogrebni psalmi nam vekovečno nabijajo in
pojo, pojo.

Mi rijemo,
mi krti neugnani v zemljo, v temo.
V višinah razpeto je solnce in vriska,
vse je lepota razodetje.
le mi živa človeška golazen smo zakopani
v črevesju zemlje naše pramatere.
In vendar: naši kriki v grozi in roboti ka-
ljenj
nekoč se v pesmi vriskajoče spočno.
Dehtelo bo cvetje,
iz nas mladoletje
pomladnih čudes in lepota
zraste v aleje pojočih svobod.

O, saj je tako,
vse globeli iz dna podzemlja
svoj spev zapoje
višinam brezkrainih obzorij.

H. Smrekar:

Ivana Cankarja drugo življenje in druga smrt

One dni je pihal strašen jug, pa
nisem mogel spati. Ležal sem v omo-
tici in se premetaval v hudih sanjah.
Neko noč se mi je sanjalo o Ivanu
Cankarju...

Kamorkoli si šel, karkoli si bral,
— povsod same bridke tožbe, kak-
šna neizmerna škoda je, da je Ivan
Cankar tako zgodaj umrl, koliko le-
pega da bi bil še lahko napisal in da
bi baš naša doba rabila ostrino nje-
govega peresa. Vse kavarne, gostil-
ne, promenade so bile polne težkega
vzdihovanja in samopomilovanja.

Gospodu Bogu se je ljudstvo ra-
di tolike nezaslišane mere ljubezni
zasmililo in je poklical Ivana v novo
življenje. Angeli so pobrali iz raznih
domačih muzejev narodne svetinje
v obliki njegovih oblačil in obutev.
Oblečenega in skrbno obritega je
postavil arhangel Azrael pred ka-
varno Union na ljubljanska tla. Can-
kar si je še nervozno popravil kra-
vato in je stopil v kavarno.

Panika!... Vse se je blede tre-
slo, nekaj dam je padlo v globoko
nezavest, le natakariji so mirno pri-
našali okrepčevalne likerje. Ko so

si končno vsi opomogli od prestanega živčnega pretresa, je zavladalo burno veselje. Dr. Puntar je krilil z rokama, kot bi hotel splavati v višave. Dame so tekmovala v koketnosti...

Cankar je imel pri sebi nekaj novih sijajnih rokopisov, pa je šel obiskat svojega prijatelja založnika. Ko se je ta nekoliko pomiril, je Cankar bliskoma sprožil svoj strel, ki je sicer vedno v črno zadel — ponudil je en rokopis in določil višino predujma za drugi rokopis. Danes pa je bil g. založnik zelo trd. Vrgel je svoje znane tri bridke, mučeniške poglede: prvega v strop, drugega na levo in tretjega v Ivana — ter z rahlo tresočim se glasom počasi izpregovoril:

»A, kaj pa misliš!? Saj sva še v žlahti! In sploh! Kdo naj dandanes zalaga? Nemogoče! Poglej si skladovnico svojih knjig! Ne gre! Pojdi in razpečaj jih sam, če moreš, potem

se utegneva morda še pametno nadalje meniti!...«

Cankar, jezen nad neuspehom, se na kratko poslovil s krepko zafrkacijo in se napoti v uredništvo »Dneva«.

G. ravnatelj se široko razkorači pred njim in ga z izrazom težke žalosti v obrvih pozdravi:

»Zdravo, prijatelj! Veseli me, da te vidim spet živega in zdravega pred seboj!«

Cankar izvleče rokopise in ponudi. G. ravnatelj se nervozno zganja, začne z dolgimi koraki meriti sobo in govori:

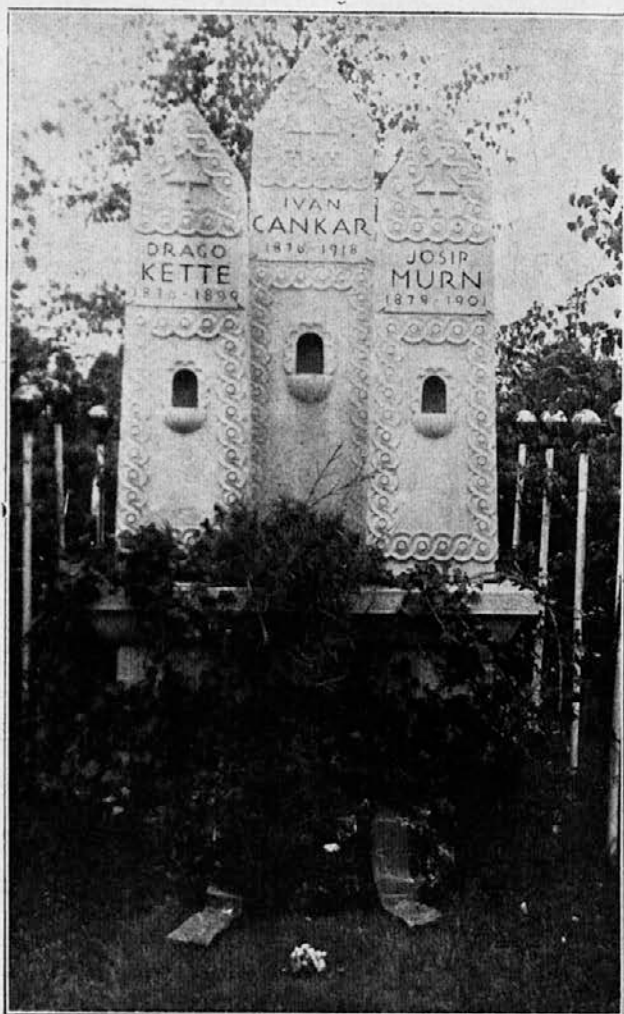
»Nemogoče! Ti si bil že od nekdanj sotrudnik nasprotniških listov in revij, torej naš sovražnik! Tudi zasebno se družiš večinoma le z našimi nasprotniki! Tvoje sorodstvo je vse v onem taboru! Naj ti oni dajo podporo in ekzistenco! Od nas bi bilo nemoralno, če bi kaj sprejeli od tebe!... Sicer pa ostaneva prijatelja in te slej ko prej neomajno spoštujem!...«

Veselo pogleda Ivana in se mu hudomušno nasmeje. Cankarja sta tresla jeza in sram, siknil je le kratko besedico, ki jo je v takih položajih navadno uporabljal in — izginil...

Romal je do »Rojaka«. Tam so ga sicer zelo lepo sprejeli in so bili pripravljeni sprejeti nekaj črtic. A ko so mu imenovali višino honorarja, je Cankar ljuto zaklel, kar sicer ni bila njegova navada, ker je bil navadno zelo spodoben človek. Kot vihra je izginil skozi vrata, ki jih je treskoma zaloputnil za seboj.

Tako je romal od založništva do založništva. Bratranec Izidor je pač nekaj sprejel, a je godrnjal, da se bodo stari njegovi spisi v »Novi založbi« še bolj slabo prodajali, če bodo nove zalagali.

»Slovenski narod se ni spremenil dosihdob,« je rekel Cankar. »Še vedno gleda na slovensko ljudstvo

Skupni grob Ivana Cankarja, Draga Ketteja in Josipa Murna na ljubljanskem pokopališču

s svojega častitljivega inteligenstva. Zato mu moja dela ne prijajo.«

Težko je bilo življenje Cankarja. Pomilovalno so ga gledali in skrbeli, da se mu izognejo, tako, kakor takrat, ko še ni umrl.

A Cankar jim ni štel tega v zlo. Samo iz polnega koša je stresal duhovite, ostre opazke in dovtipe, streljal na vse tarče krog sebe. In teh je toliko, oh nepregledne vrste! Nič kaj vseč mu ni bila naša junaška doba! Pogosto je zahajal med svoje

najljubše »ponižane in razžaljene«, med hlapce Jerneje in videl, da se mera njih trpljenja ni zniževala, temveč se le še dvigala. Videl je, da se »filistri« niso niti za mišjo dlačico poboljšali, da njegove spise le malokdo od njih bere. Ponosilo in hrabrilo ga je le spoštovanje Nemcev in drugih narodov, ki so mu ga izkazovali v obili meri, ki je sam ni nikdar pričakoval. Kljub temu je jel polagoma že bridko obžalovati, da se je povrnil med rojake — mešča-

Grob Cankarjeve matere na ljubljanskem pokopališču
(v ozadju Cankarjev, Murnov in Kettejev spomenik)

ne. Ti so namreč uvideli, da se ga niso zaman ustrašili že v prvem hipu, ko so ga spet zagledali. Od nje ga neprestano s strupenimi puščicami obstreljevani, so ga začeli spet po starem mrziti, nekateri celo ljuto sovražiti, ko so bili mrtvemmu že skoro odpustili vse pikre zbadljivke in žaljivke. Šteli so spet četrtinke in vrčke, ki jih je v jezi in žalosti praznil, in so ga, sami do vrha opiti, zmerjali z »izgubljeno pijanduro«. Razun male peščice najbližjih oseb-

nih prijateljev in razun zatirane, izkoriščevane množice delavstva — hlapcev Jernejev — so ga bili torej vsi kmalu do grla siti in so vroče želeli njegovo skorajšnjo smrt.

Ko sva se midva sešla, sem ga odkrito pomiloval in mu dejal, da je bil pred svojim drugim življenjem najboljše preskrbljen in srečen. Ni ugovarjal, a trmast je vztrajal:

»Zdaj pa ravno ostanem še živ, še sto let!«

Tako je živel, dokler je bilo še kaj honorarjev. Inteligenca mu je zaprla skoro vsa srca, vse žepe in blagajne. Njegovi prijatelji so se sami krivili pod težo dolgov. Kaj naj bi mu moglo pomagati naklonjeno delavstvo, ki je samo v bedi obupavalo!?

V stiskah je romal popotnik Ivan na Vrhniko, z velikim upanjem v stisnjemem srcu. Dosti je bil slišal o svojem spomeniku in ta ljubezen, ta hvaležnost ga je globoko ganila. Sicer mu oslavljenje te vrste ni bilo pogodu, kot nobeno ne. Saj ni nikoli ljubil svoje telesne pojave, posebno svojega obraza ne, temveč se je le strahoma ogledoval v zrcalu, posebno, če je bil neobrit, in se je zdel samemu sebi strašno grd, star in pust... Ogledoval je osnutke za spomenik, zamahoval z desnico, vlekel pristrizene brke in je le globoko, a pritajeno vzdihnil:

»Jezus Marija!«

Povedal je zboru Vrhnčanov, kar je imel v mislih, nato pa jih je z naglim okretom »napumpal«, češ, dajte rajši živim kruha, nego mrtvim kamen. Gospodje pa so v zadregi stopicali z noge na nogo.

»Saj bo imel spomenik — pa mir naj da!«

Naposled, da bo konec mučnih prerekaj, so mu odrinili nekaj kovačev, odnosno metuljev, nato so ga napitali in grozansko napojili z velikodušjem, ki jim je v tej smeri, obliki in meri prišlo vselej res iz dna srcá.

Ves potr in srdit je priromal nesrečni Ivan nazaj v Ljubljano, se je zaprl v svojo podstrešno gajbico, pil čaj in premišljeval, kaj naj ukrene. Ali naj se obesi ali naj začne pisati za Nemce in za druge narode. Samomor z vrvjo — dušna in telesna smrt, — biti le nemški pisatelj, — dušna, oziroma srčna smrt! Kaj naj stori??!...

Pa je dobri Bog uvidel, da se je hudo zmotil, ko je verjel splošni ža-

losti naroda za mrtvim Cankarjem in se ga je spet usmilil, kot se ga je usmilil že prvi pot. Mučnega premišljevanja je rešil Ivana nenadni in nenavadni obisk dveh gospodov resnega, strogega obličja. Predstavila sta se mu, se legitimirala in ga v imenu zakona povabila s seboj, zelo dostojno, a takisto odločno.

»Cankarja so zamehurili!« je šlo drugi dan od ust do ust. Prijatelji so srepo strmeli v zrak, ogromna razžaljena večina pa si je hvaležno in veselo oddahnila.

V nekaj tednih so Cankarja, opirajoč se na dokazno gradivo starih grehov, radi njegovih ponovljenih javnonevarnih simpatij in grehov v izgovorjeni in napisani besedi obsodili na smrt na vešalih.

Isti dan, ko so ga obešali, so odkrili na Vrhniki njegov spomenik. Nad spomenikom je svetil visoki cilindar kiparja Jurkoviča in le njegove velike črne oči so še bolj ponosno sijale. Vsa vrhniška gospoda je bila ta dan večja in lepša. Moč vzvišenosti Cankarjevega duha! Lepo opiljeni govori so gromko zveneli preko trga.

»Naš, naš, naš Cankar!«

Vse je bilo globoko ginjeno, ko je govornik globoko obžaloval Cankarjevo prvo smrt. O drugi ni črhnil ne besedice, da ne bi oblasti opozoril še nase.

»Slovenec nima sreče...«

Vse je zajokalo.

Nekaterim bolj preprostim dušam to neskladje med Ivanovo drugo smrtjo in med spomenikom ni šlo prav po tirih prave pameti.

Ko so odkrili Prešernov spomenik v Ljubljani, je ugledna meščanka v Kranju begala od znanke do znanke in se hudovala:

»... Pijanec je bil, grd je bil, ničvreden je bil, norčav je bil, nič ni imel, umaza je bil in raztrgan, — uši so ga snedle! Zdaj pa taka glorijska!... Ali je to pravica?!... Tak mi pa, ki smo pošteni, pametni in ki

nekaj premoremo, — tak mi si naj pa spomenik sami postavimo, če ga hočemo imeti!...«

Tako-le je dejala brumna vrhniška ženica Jerica Velevrh:

»Oh, oh, oh, ves svet je zmešan! Tega pa še ni bilo na svetu, da bi

razbojnikom spomenike postavljali! Nemara da je bil celo Antikrist, ta Cankar!... Kmalu bo sodnji dan, oh, oh, oh!«...

— — — Blagor mrtvim, nam živim pa gorje!!!

Tone Seliškar:

Beda

Ob reki, pod divjimi kostanji stoje
lesene barake,

voda počasi polzi mimo mestnih kloak
in je vsa črna in gnila
kakor pesem ob sobotnih večerih, ki
se trga skozi deske
v temno predmestje.

V solnčnem jutru so kakor razbito
brodovje na obrežju,
kakor naselbina izgnancev;
slak se dviga na kočice, ptički pojo na
drevesih,
in skozi line gori trpljenje.

Mati kuha in šteje zrna med koščeni-
nimi prsti,
oče leži vznak na postelji in kolne,
žena razobeša perilo — in so to bele
cunje
kakor ostanki jader, s katerimi se
hoče s poslednjo močjo upreti v
veter.

Pod kočami spuščajo v vodo otroci
papirnate čolne.

Ho, ti otroci! Stoje na hlodu in misli-
jo, da je parnik,
in podgana jim je divja zver, za ka-
tero se pode
ko lovci v džunglah.

Včasih so lačni. Takrat strme v pra-
zino pred očmi
in mislijo, mislijo...
Tedaj so starci in papirnati čolni gre-
do sem in tja
kakor lačne misli otrok.

Še dete v zibelci se joče. Mati ga pe-
stuje in doji.
In ko je solnce v zatonu,
so žarki rdeči in dete se smehlja.

Mrak plava nad vodo.
Reka skrivnostno tolče v breg.
Mati zre v tok vode, zastre oči —
rešilnega čolna
pa ni in ni.

Vilko Ivanuša:

Navadni ljudje

Sleherni gumb je bil zapet z naj-
večjo skrbnostjo in gospod ravnatelj
je mogel mirne duše oditi. Še pogled
v zrcalo in počasi je odšel.

Pred hišo je čakal avto in šofer
se je globoko priklonil pred obilnim
volumnom gospoda Izidorja Selten-

satta. Samo še nekaj šoferjevih gi-
bov in motor je začel delovati.

Avto je vozil počasi, kajti to ni
bilo samo po predpisih, temveč je
bilo tudi zelo ugodno za živčni si-
stem glavnega ravnatelja protokoli-
rane svetovne tvrdke »Sukno d. d.«.

In čemu tudi hiteti?! Gospod ravnatelj že sme zamuditi dve ali tri ure!

Toda to je sedaj docela postranska stvar. Vzrok, radi katerega si že par dni ubija svojo plešasto glavo, je globlji. Nikakor ne more namreč rešiti problema, kako bi bolje vzgojil svoje pse. Namreč, njegova žena, milostljiva gospa Inga hoče na vsak način, da imata Rigo in Nero isto barvo kot njen novi kožuh, a prokleti ščeneti sta samo za nijanso temnejši!

V takih globokoumnih mislih se je medtem pripeljal do tovarne. Ker je bila še zima, so gorele svetiljke. V blesku tisočerih električnih žarnic se je zdela tovarna kot zemeljska inkarnacija pekla, a v vsem tem silnem blesku so se plazili jetični okostnjaki.

Gospod ravnatelj je stopil iz avta s kretnjo človeka, ki ve, kaj hoče! Pred vhomom je stala gruča delavcev. Bledi, rumeni in uveli so trepetali v zimskem vetru. Vratar, neki brbrav Štajerec, se je zaman trudil, da bi jih odpodil in napravil pot svojemu ravnatelju. Toda zaman! Stiskali so se k vratom kakor živina, samo da bi vznemirili Izidorja Seltesatta, ki še zmeraj ni mogel rešiti pasjega problema.

Delavci so prosjčili za delo, a gospod ravnatelj je bil vznemirjen, ker so ga motili v njegovih mislih. Odpodil jih je s finim glasom nejevolje.

— Umaknite se že, ko vam pravim, da ni dela! Kaj me gnjavite!

Štajerca je oblila pot, preden se mu je posrečilo, da jih je toliko razgnal, da je mogel gospod ravnatelj komodno vstopiti. Ko jih je odgnal, se je prezirno nasmehnil »hudičevim vandrovcem« in se je dostojanstveno umaknil v svojo rezidenco poleg vrat.

Ker lift še ni bil dovršen, se je tudi gospod ravnatelj ves zasopel, preden je zmagal tistih 52 stopnic, ki so vodile do njegove pisarne.

Toda danes je imel prekleto smo-

lo! Nasproti njegovih vrat je bil vhod v tovarniške prostore. Slišalo se je enakomerno in neprijetno brenčanje strojev. In pred vhomom je stalo nekaj delavcev in delavk. Vsi so se poklonili, toda ne tako vljudno kakor šofer in vratar. Nekako oholo in celo zviška! Prav radi tega je sovražil to sodrigo! Zlasti moške! Ženske niso bile tako nesramne in koncev vseh koncev so tudi ugajale gospodu ravnatelju! Obrisi njihovih jedrih teles so tako zapeljivo silili iz tistih cenenih krp, ki so jih imele na sebi, da so prijetno dražili sangvinične živce gospoda ravnatelja. Gospod ravnatelj je danes že marsikaj doživel, a to, kar se je zgodilo sedaj, je prekoračilo vse meje! Ti lenuhi stoje tu že gotovo od osmih, a sedaj je že devet!

— Kaj pa, za vraga, tu iščete? Zakaj pa ne delate?

— Ne puste nas v dvorano, ker smo se malo zakasnili!

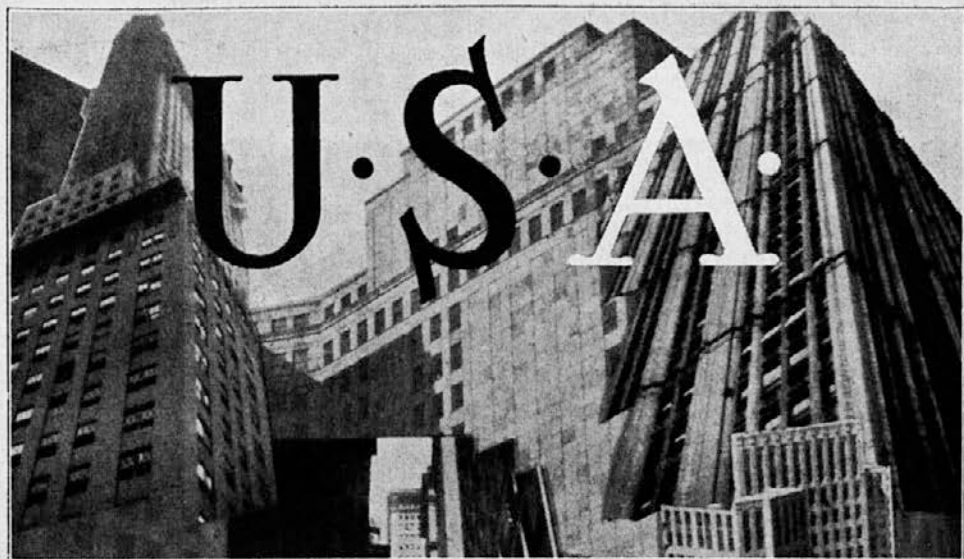
Možgani gospoda ravnatelja so delovali hitreje kakor običajno. Ali ne morejo preje vstati in oditi na delo?! In v kakšnem nesramnem tonu govore! Namesto, da bi ga prosili za izpregled, ker so se zakasnili, Mu še gledajo nesramno v obraz!

Pozapreti bi jih bilo treba, vse brez pardona! A kje je, za vraga, poslovodja? Iz Izidorja Seltesatta, ki je bil pedanten in vljuden do norosti, se je nenadoma izrodila histerična furija. Zvonil je kot norec, dokler ni končno vendar prišel poslovodja.

Seveda, najponižnejši poklon in pohleven pogled sta takoj umirila gospoda ravnatelja. Zaukazal je poslovodji, naj takoj odpusti te delavce. Gredo naj, kamor hočejo. Vsaj ne bodo ničesar zakasnili!

Poslovodja je radi tolikega zaupanja v Svojo Osebo izbuljil oči in si od sreče živalsko obliznil ustnice.

Čez četrto ure se je pridružilo gruči gladnih in nesrečnih pred vrati še 14 odpuščenih.

Amerika — dežela dolarja, silne demokracije (vsak sme stisniti predsedniku roko?!), enakopravnosti, dobrega življenja delavstva (radio in star avto!) — tako in podobno mišljenje je razširjeno po Evropi, prepravlja časnike, se je vsrkalo v možgane Evropeca, ki pod težo slabih ekonomskih razmer hrepeni tja, kjer je bojda raj na zemlji, a kamor prideš samo takrat, če si v kvoti. Raj je treba zastražiti in kip »Svobode« je angelj stražnik pred vhomom vanj. To mišljenje o ameriškem rajju se je začelo podirati šele v zadnjem času, podirajo pa ga marksisti; zadonel je klic po »novem odkritju Amerike«, Amerike, kakršna je v resnici. Saj je značilno, da je dal ameriški marksist Alfons Goldschmidt svoji zbirki potopisnih črtic po Ameriki naslov »Tretje odkritje Amerike«.

Res je: Amerika odmeva od ropota strojev, civilizacija je — vsaj v mestih — dosegla svoj višek: nebotičniki — silne železne konstrukcije, najmodernejši stroji, udobna prometna sredstva, knjižnice, galerije, muzeji. Moderni tempo, tempo, tempo!!

Prav tako pa je tudi res: zmeraj večja brezposelnost, dežela brez socialnega zavarovanja, kjer moreš poginiti na cesti, da te niti pes ne povoha; razen tega: silno sovraštvo med rasami — zamorec nima nikake pravice (vsako leto jih linčajo povprečno 80), dalje korupcija v državni upravi na veliko, puritanizem, zvezan s hinavščino, nabroj verskih sekt, ki zavajajo ljudi, ku-kluks-klan itd. In slabe delovne razmere — zlasti po rudnikih, stavkokazne čete. Ameriška justica je naravnost znana pod imenom »ameriška«.

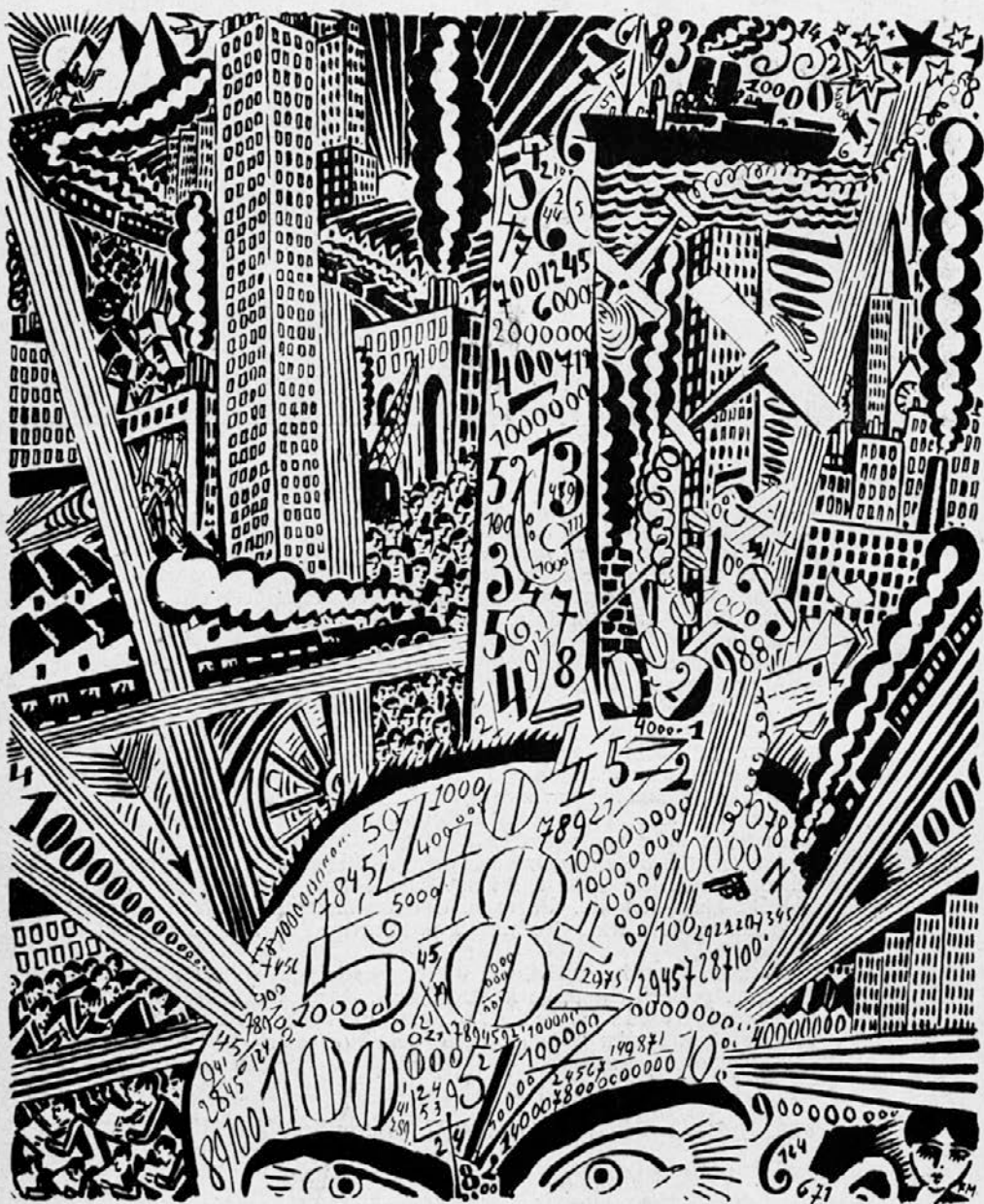
Pravo sliko Amerike in življenja v njej nam je podal Upton Sinclair s svojimi romani, potopisec E. E. Kisch, lice povprečnega Američana pa je naslikal Lewis Sinclair zlasti v svojih prvih delih.

V pričujočem članku hočemo podati nekaj odlomkov iz potopisov evropskih potnikov po Ameriki. Opomba uredništva.

Ruski pesnik Majakovskij popisuje New York.

New York. New York ljubim ob jesenskih delavnikih.

Ob šestih zjutraj. Nevihtha in dež. Temno je in ostalo bo temno do opoldne. Pri električni luči se oblečeš. Na cestah sveti električna luč. Hiše s kvadratnimi okni, ki so vsa razsvetljena, se ti zde kot milje dolgi reklamski klišeji. Na cestah leže v debelih zavitkih jutranji časniki — danes pokriti, ob lepih dnevih pa kar na trotoarju. V malih kavarnah se pripravljajo samci na dnevno delo s kozarcem

Frans Masereel: Amerika

slabe kave, ki jo hlastno vlivajo vase, in s toplo presto, ki jih na stotine omasti stroj, ko se pariyo v kotlu.

Spodaj teče trdoživi kompaktni človeški veletok. V najzgodnejših urah črnovijoletna množica zamorcev. (Ti opravljajo najtežje delo.) Kasneje, ob sedmih, veletok belih. Sto tisoč, vsi v eno smer: na delo. Samo rumeno impregnirani dežni plašči brbočejo v dežju kot samovarji. Še bolj mokri ne morejo postati. Celo pri tem neprestanem dežju ostanejo nepoškodovani.

Avti in taksiji so sedaj še redki.

Veletok se pomika počasi dalje, preplavlja vhode k podzemski železnici in vre na postaje nadzemske železnice. Nadzemska železnica reže zrak v petih vzporednih črtah. Po njej vozijo ekspresni vlaki, ki se ustavljajo samo na glavnih postajah, in lokalni vlaki. Ti se ustavljajo po vsakem petem »bloku«.

New York, Zapad, 30. cesta

Te tri vzporedne črte teko v višini tretjega nadstropja, na 120. cesti celo osem, devet nadstropij visoko. Tu pripelje vozilnik potnike naravnost s cest in trgov navzgor.

Vozovnic ni. Vržeš samo novčič za 5 centov v pušico, ki je tako visoko kot odpestnik. Povečalno steklo poveča denar in ga pokaže uradniku, ki zamenja večje novce. Tako preprečijo goljufijo.

5 centov! Zanje se voziš, kakor dolgo se hočeš; seveda samo v eni smeri.

Prepeljave in železni oporni stebri prekrivajo često vso cesto, tako da ne vidiš niti neba niti hiš na obeh straneh. Ne slišiš tudi nič razen grmenja vlakov zgoraj in tovornih avtov spodaj — hrup, pri katerem ne razumeš niti besede. Da se ne odvadiš ustnic vsaj premikati, ti res ne preostane drugo, kot da molče žvečiš žvečilni gumi.

Zjutraj in ob nevihti in dežju je najlepše v New Yorku. Tedaj ne vidiš brezposelnih zijal in pohajkovalcev, temveč same delavce. Velika delavska armada desetmilijonskega mesta gre v tovarne oblačil, k novim predorom podzemske železnice, ki jih šele zidajo, v brezštevne pristaniške delavnice. Ob osmih pridejo delavke kontorjev, pisarn, skladišč; te so snažnejše, finejše, okretnejše, večina je kratko ostrižena in skoro vse gredo z golimi kolena in privihanimi nogavicami. Preko pasu so vitke in suhe. In nebotičniki v Downtonu, skozi katere šume brezštevno mnogi izstrelki vozilnikov, pogoltnje vse te velike množice in jih izbruhajo zopet šele zvečer.

Ducat liftov, ki se ustavijo v vsakem nadstropju, in ducat ekspresnih vozilnikov. Ti se ustavijo samo trikrat, v 7., 20. in 30. nadstropju. In če imaš dva opravka, enega v 7., drugega v 24. nadstropju, tedaj se pelješ z lokalnim liftom v sedmo in tam stopiš v ekspresni. Tako si prihraniš polnih šest minut.

Do ene ropočejo stroji, se potijo ljudje v srajčnih rokavih, naraščajo tabele števil.

Če potrebuješ uradni prostor za trgovino, se ti ni treba dolgo ubijati glave, kje in kako si ga boš opremil. Telefoniraš na centralo (nekje v 30. nadstropju):

»Halo! Do jutri zjutraj opremite urad! Šest sob. Dvanajst tipkarič. Firma: Komprimirani zrak za podmornike. Stara renomirana trgovina! Dva dečka v rjavih huzarskih jopičih, čepice s trakovi, na katerih zvezdnati prapor! In 12000 blankov gornje firme!«

»Good by!«¹

Drugi dan greš v »svoj« urad in tvoja — telefonično naročena — dečka te z emfazo pozdravita:

»How do you do, mister Majakovskij?«

Ob eni je odmor: eno uro za uradnike, 15 minut za delavce.

Tedaj kosijo.

Vsak po svojem tedenskem zaslužku. Kdor zasluži na teden 15 dolarjev, si kupi za nekaj centov suhi zajtrk v zavitku in ga poje z mladostnim tekom.

¹ Zbogom!

Oni, ki zaslužijo 30 dolarjev na teden, gredo v večjo avtomatsko restavracijo, vtaknejo novčič za 5 centov v režo, pritisnejo na gumb in kava — natančno odmerjena — priteče v skodelico. Še par centov in na orjaških jedilnih predalih se odpro steklena vratica in tako moreš jesti par sendvičev.

Tisti, ki zaslužijo 60 dolarjev, jedo ponvičnik s sladkarijo in jajčne jedi v »childih«, ki jih je nebroj. So tako svetli kot kopalne sobe.

Kdor zasluži 100 dolarjev ali več, gre v kitajske, ruske, francoske, asirske in indijske restavracije, samo v ameriške ne. V teh se kuha slabo in od različnih konzerv — ki jih imajo tu v zalogi že od začetka vojne — lahko dobiš črevesni katar.

Bogatejši jedo mirno. Ti si lahko privoščiijo zamudo. Ko odidejo, leže pod mizo različne steklenice od whiskyja. (80 procentni whisky. Prineso ga s sabo in ga skupno popijejo.) Druga steklenica iz stekla ali srebra spi v hlačnem žepu, prav tako potrebna in neutrpljiva kot — mehikanski »cvet«.¹

In kako je delavec?

Slabo!

Celo tisti, ki boljše zaslužijo, žvečijo suhi zajtrk direktno ob stružnici ali stroju ali pa ga pojedjo na cesti poleg tovarne ali pred njo. Sicer pa nisem videl mnogo.

Delavski zakon z obvezno jedilno dvorano za delavce še ni mnogo napredoval v United States.

In — često karikirani, v vseh glasovih hvaljeni — organizacijski talent Amerikanca? Njegov metodični smisel? Njegova hladnokrvnost? Njegov življenski tempo? V New Yorku jih zaman iščeš.

Nasprotno! Vidiš celo množico ljudi pohajkovati po cestah. Vsak se rad ustavi in se razgovarja o poljubni temi. In če se samo minuto dolgo ne odstraniš z mesta in buliš v nebo: takoj te obkolijo ljudje in vrli »traffic cop«¹ mora uporabiti mnogo truda, da jih razžene. Razen borze so še stvari, ki morejo navdušiti new-yorškega prebivalca. Poteza, ki mi jih je napravila simpatične.

Po obedu delajo do petih, šestih, sedmih zvečer. Od petih do sedmih je največji promet in takrat na prehod niti misliti ni. Vse valovi z dela domov. Ljudje, ki si morajo še kaj priskrbeti ali ki pohajkujejo iz gole zabave, se v gručah zadevajo ob nje.

Če sediš v drugem nadstropju enega izmed stoterih avtobusov, ki neprestano divjajo skozi New York, in če pogledaš na peto avenijo — ta deli mesto natanko v dva dela in je najprometnejša new-yorška ulica —, tedaj vidiš 10000 avtov in več; ti so od svežega dežja še mokri, njihove karoserije so bleščeče in hite drug poleg drugega v šestih, osmih vrstah v dveh smereh.

Med šesto in sedmo uro zvečer vzplapola in zasije Broadway (ta cesta mi je v New Yorku najljubša). Sicer pa se laže zgubiš v Tuli² kot v New Yorku. Od severa, proti jugu teko avenije, od zapada proti vzhodu ceste (streets). Peta avenija deli mesto natanko v zapad in vzhod. Pika. Jaz stanujem na 8. cesti, vogal 5. avenije. Če

¹ prometni policist.

² velik revolver.

³ rusko mesto.

New York, Zapad; nad cesto mostovi nadcestne železnice

hočem priti na 53. cesto, vogal 2. avenije, moram preteči 45 »blokov« in se držati nato desnice. Torej sila enostavno!

Če sem rekel, da Broadway vzplapola, se to ne pravi: ves Broadway, ki je dolg najmanj 30 km (zato ni mogoče tu reči: »Pridite nekoč k meni, saj stanujeva oba na Broadwayu!«), temveč samo del od 25. do 50. ceste, zlasti pa »Times Square«, »Great White Way«, kakor pravi Amerikanec.

Broadway je res popolnoma bel od luči. Zdi se, da je sedaj na njem svetlejše kot podnevi, ko je s a m o svetlo. Kajti Broadway je svetel ko dan — na ozadju noči. Luč svetiljk, luč bežečih svetlobnih reklam, luč iz oken in vitrin prodajalen, ki jih nikoli ne zapro, luč iz žarometov pred poslikanimi plakati, luč iz široko odprtih vrat gledališč in kinematografov, luč avtov in nadzemske železnice, luč podzemske železnice, luč od zgoraj, od reklamnih napisov z neba. Luč, luč, luč!

Pri njej lahko čitaš iz svojega časnika in pri tem še iz sosedovega časnika in celo v tujem jeziku.

Na velikih cestah in trgih, tam, kjer stanujejo veliki ljudje, ali tisti, ki hočejo postati, je snaga precej velika. Kjer pa domujejo delavci in uradniki, v judovskih in zamorskih četrtih in v italijanski četrti — v drugi in tretji aveniji med prvo in trinajsto cesto — pa je bolj umazano kot v Minsku. In nesnaga v Minsku je slavna.

New York, Zapad, 42. cesta

Tam stoje zaboji, polni odpadkov, in iz njih si love berači cunje in kosti, ki še niso popolnoma oglodane.

Smrdeče mlake in deževne luže — predvčerajšnjim in danes je deževalo —, papir in različni gnili zavržki. Do gležnjev brodiš po njih; dobesedno. In ta umazanija je oddaljena od bleščeče pete avenije in od Broadwaya le petnajst minut, oziroma pet z železnico.

Bliže pri pristanišču je še temnejše, še bolj umazano in seveda še nevarnejše. Podnevi je tu najzanimivejša new-yorška četrt. Hrup je tu zunaj obligaten. Hrup delavcev, hrupni klici, hrup radi prepirov in strelav. Zemlja se trese pod žerjavi, ki raztovarjajo iz velikih parnikov in vlačijo iz ladjinih trebuškov tako rekoč cele hiše. Tovorni vlaki vozijo prav na cesto. Seveda se tu neugnano krade (in v najtemnejših spelunkah zastavi). Tu so doma težki zločinci, radi česar se imenuje cesta ob pristanišču tudi »Death Avenue«.

New York, Vzhod, 60. cesta

Ta četrť zalaga ves New York s težkimi zločinci. Tu pohajkuje vse, kar mori in ropa. Mladiči, ki prerežejo v največjih hotelih za par dolarjev celim družinam vratove, ki z napetim revolverjem prepode blagajnika podzemne železnice v kot blagajniškega lokala in spravijo dnevne dohodke; zgodi se celo, da zamenjajo občinstvu, ki pristopi, nič hudega sluteč, k okencu, dolarje in cente.

Če zasačijo takega mladiča, mora na električni stol ali pa v ječo Sing-Sing. Toda od tam se pride prav lahko zopet ven. Če se pripravlja na zločin, gre najprej k odvetniku in mu reče:

»Pokličite me na telefon takrat in takrat in tam in tam, sir.¹ Če se ne oglasim, že veste. Izplačajte zame kavcijo in me rešite iz afere!« Kavcije so visoke, a tudi zločinci niso majhnega kalibra; razen tega so izborno organizirani.

¹ gospod.

Tako se je nekoč izkazalo: hiša, ki je bila vredna 200.000 dolarjev, je bila za kavcijo 2 milijonov. Bila je za kavcijo celi vrsti zločincev. Časniki so pisali o nekem roparju, ki je prišel proti kavciji 42 krat iz zapora.

Tu na »Death Avenue« opravljajo svoje rokodelstvo največ Irci. V drugih okrajih druge »narodnosti«.

Zamorci, Kitajci, Nemci, Judi in Rusi žive v svojih četrtil in so ohranili svoje jezike in navade desetletja nepokvarjene.

V New Yorku živi — če izvezemo predmestja — (približno)

1.700.000 Judov,*

500.000 Nemcev,

300.000 Ircev,

300.000 Rusov,

250.000 zamorcev,

150.000 Poljakov,

300.000 Špancev, Kitajcev, Fincev.

Težko je reči: kdo so prav za prav Amerikanci in koliko je med njimi 100 procentnih?

Spočetka sem se silno trudil, da bi se naučil v enem mesecu angleški. Ko sem se končno nekoliko naučil, so se začeli pogovarjati moji »najbližji znanci« — trgovec s kolonijalnim blagom, mlekar, perica in celo policaj — z mano po ruski.

Če se pripelješ ponoči z nadzemsko železnico domov, vidiš ostre presledke med posameznimi »bloki«. Pri 125. cesti se začno zamorci, pri 90. cesti Rusi, pri 50. cesti Nemci in tako dalje, skoraj popolnoma natanko.

Kdor pride o polnoči iz gledališča, popije zadnje whisky-sodo, poje zadnji ice-cream in se popelje ob enih ali treh domov, po zadnjem foxtrottu ali charlestonu. Toda življenje sedaj še ne poneha. Vse mogoče prodajalne so še odprte. Podzemska in nadzemna železnica še zmeraj vozi. In najdeš celo kina, ki igrajo vso noč. In, kogar veseli, spi lahko — kakor dolgo hoče — za vstopnico, ki stane 25 centov.

Če prideš spomladi ali poleti domov, moraš takoj zapreti okna — kajti moskiti in muhe so strašni; razen tega pa moraš dodobra očistiti premogov prah iz ušes, nosu in z vratu. Posebno sedaj. Že štiri mesece stavka 158.000 rudarjev. Antracita se ne dobi več. Tovarne morajo kuriti z mehkim premogom, kar je navadno v velikih mestih prepovedano, in njihovi dimniki sajé naravnost sramotno.

Če si se opraskal, si moraš dobro nadržniti rano z jodom. Newyorški zrak je prenasičen z vso mogočo nesnago. Sicer dobiš ječmen, rane pa otečejo in se gnoje.

In vendar morajo milijoni ljudi vdihavati ta zrak in si ne morejo privoščiti niti weekenda.¹

Nemški pisatelj E. E. Kisch v svoji knjigi »Paradies Amerika« (»Ameriški raj«) o tej deželi.

Pri Fordu v Detroitu. Pri prvem obisku v Fordovih tovarnah najprej zapaziš, da imajo skoraj vsi delavci otekla lica. Vprašaš, čemu. Odgovore ti: »Veste, mister Ford je nekadilec.«

¹ sobota popoldan; življenje v prosti naravi čez nedeljo.

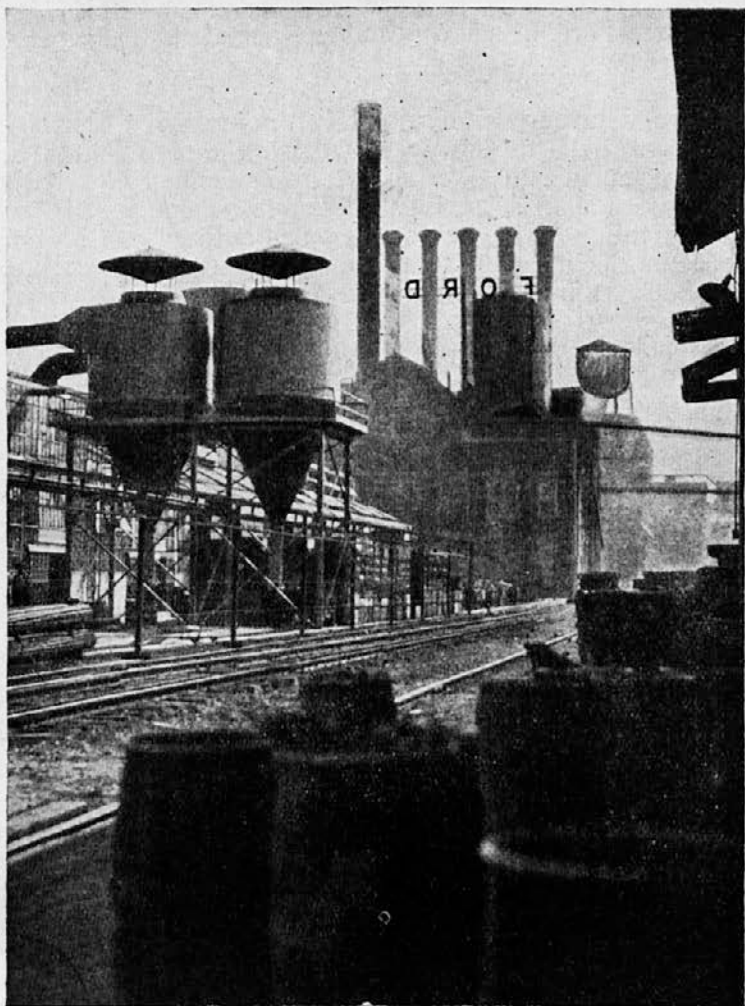

New York, 2. avenija; nad njo nadcestna železnica

To se pravi, da kadilcev ne mara. O, ne morda samo pri delu — tisti, ki dela pri tekočem traku, ne utegne niti enkrat potegniti dima iz cigarete. Temveč tudi pred nastopom dela in po odhodu z njega je kajenje prepovedano; v delavnicah, v katerih ni nobene gorljive stvari, ki pa so že itak polne prahu ali vročine, izven dvoran, na cestah, na trgih in ob močvirjih med tovarniškimi poslopji, mimo katerih vozijo kadeči se železniški vozovi. V avtobusu, v katerem prevažajo tujce, jim razkazujejo take stvari, ki jih smejo tujci videti, v kafetariji, kjer obedujejo inženjerji in uradniki, nikjer ne smeš kaditi.

Da pa ne občuti pomanjkanja cigarete, žveči vse delavstvo tobak, da meniš, da imajo vsi otekla lica. Tu pa tam izpljunejo čik, vseeno kam. V livarni ga izbrusijo v soda vodo, ki teče po žarečem železu in brizga tovarišem v obraz ...

Kajti mister Ford je nekadilec.

Detroit: Fordova tovarna avtomobilov

Pravkar so pripeljali v delavnice vozičke z jestvinami. Zavojček s tremi koščki obloženega kruha (dva koščka sta obložena z mesom, eden z marmelado) stane 15 centov. Iz kotla za juho napolnijo za 5 centov papirnato čašo. Za steklenico tople kave plačaš 10 centov, toda 5 ti jih vrnejo, ko prineseš prazno steklenico nazaj. Pred vozičkom in kotlom z juho stojе delavci v dolgih vrstah.

Približno osem minut moraš čakati, preden prideš na vrsto. Opol-danski premor traja v nekaterih delavnicah petnajst minut, v drugih dvajset. Potemtakem morajo pojediti delavci vročo juho iz papirnate čaše, kruhke, kavo (to pijejo kar iz steklenice) in jabolko v sedmih minutah. Stojе ali pa čepe na tleh. Kajti stolov ali klopi tu ni. Kantine imajo v zakupu tri družbe, ki se jim ni treba bati konkurence, kajti vsaka družba ima natančno odmerjen rajon; zato se te kantinske družbe prav nič ne brigajo za udobnost svojih gostov.

Kajti mister Ford ni samo nekadilec, ampak tudi ni gost teh kantinskih družb.

Desettisoči delavcev ne morejo plačati najemnine v Detroitu in zato se vozijo po delu več ko dve uri daleč v Ronge Plant; na vožnji morajo večinoma stati, ker so avtobusi, cestne železnice in vozila prenapolnjeni. Tisti delavci, ki pa stanujejo daleč proč od prometnih cest, si navadno kupijo kak star majhen avto in vozijo v njem proti mesečnemu plačilu svoje tovariše — to so tisti delavski avtomobili, ki jih vidiš v množicah čakati pred ameriškimi tovarnami in ki jih navajajo za dokaz, kako dobro se godi ameriškimi delavcem. Nekadilec Henry Ford pa stanuje v Dearbornu.

Najhujša stvar v Fordovih tovarnah je lay off.

In je res najhujša.

Za napako, ki jo napraviš pri delu, za prav majhen pregrešek (če bi pregrešek ne bil majhen, te brez vsega odpuste) te »odlože«. To se pravi, da ne smeš en dan ali dalje (do štirinajst dni) priti na delo. Štirinajst dni lay off pa pomenja za delavca: lakoto, očitke, brezdelno pohajkovanje.

Če se delavec pri delu rani, dobi zdravniško pomoč in — se mora vrniti na delo. Če si zlomi desno roko, dobi delo, kjer dela samo z levo roko; postal je substandard. 670 vrst dela opravljajo delavci brez nog, 2637 taki, ki imajo samo eno nogo, 2 vrsti dela opravljajo lahko taki, ki nimajo rok, 715 vrst samo z eno roko, 10 vrst dela pa celo slepci.

Kdor pa se ne more več vrniti na delo, ne dobi plače in tudi bolniške podpore ne.

Tesno drug poleg drugega stoje delavci, tako da zagrabi pod rameni soseda za prihajajoči kos, tik pred obrazom levega soseda ga obdelajo, tik pred obrazom desnega soseda pa ga že morajo izgotoviti.

Dobesedno za las nad glavami teče tekoči trak, na čigar bleščečih verigah vise različne stvari kot darila na božičnem drevesu.

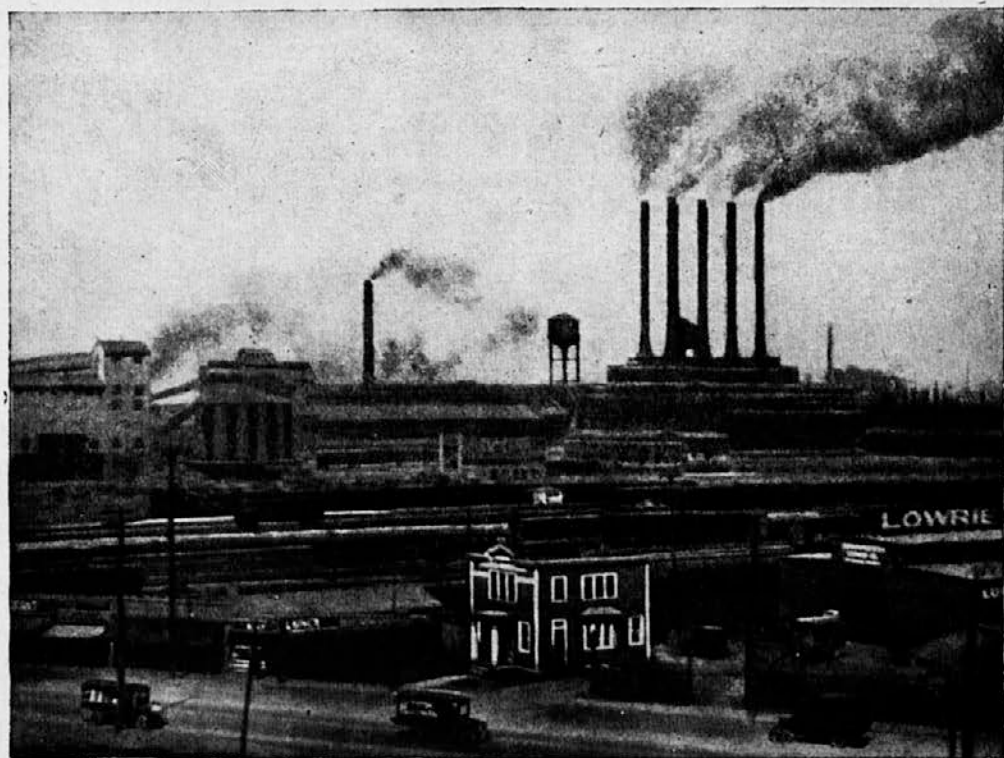
Vsakdo mora zgrabiti za darilo, ki je namenjeno zanj, kajti drugače se odpelje dalje, kar pa bi povzročilo delavcu velike sitnosti. Zakaj pa ni tu prostora? Ali mar nismo videli znotraj naprav ogromnih planjav, ali niso mar dvorane dovolj visoke, da bi ne bilo treba napeljati tekočih trakov v nevarni višini glave?

Oh! Razdalja pomenja izgubo časa.

In čas je plača. To je vzrok tej gneči, vzrok, da ni na razpolago miz in klopi za kosilo, da ni sobic, kjer bi se delavci mogli preobleči, da je tako malo stranišč in prostorov za umivanje, in to je tudi vzrok, da nihče ne sme kaditi.

Niti sekunda plače se ne izgubi, noč in dan teče trak, ki so nanj privezani ljudje.

Individualnost ob tekočem traku. Obisk pri firmi mistra Searsa.
Samo po sebi je umljivo, da ima mister Sears tiskan življenjepis,

Detroit: Pogled na Fordove tovarne avtomobilov

kajti napravil je sijajno kupčijo in je postal zato sijajen človek, človek, ki je vreden pšnemanja.

Čujmo, kako se je zbudil v mistru Searsu genij: »Bil je leta 1886. železniški uslužbenec v North Redwoodu, Minnesota, kjer vozita vsak dan mimo dva vlaka. Neki dan je moral odposlati zavoj ur, ki ga pa naslovljenec, neki trgovec, ni hotel sprejeti. Sears je prodal ure svojim znancem in, ker so jih ti hoteli imeti več, kakor jih je bilo v zavoju, je prišel na drzno misel, naročiti še en zavoj, ko je prvega plačal...«

Preselil se je nato v Chicago, kjer si je prevzel kot družabnika urarja mistra Roebucka (sijajnejš št. 2), ki je popravljajl ure; nekaj časa je bival v Minneapolišu, l. 1895. po Kr. r. pa se je stalno naselil v Chicagu. Firma »Sears, Roebuck & Co.« od tedaj ne razpošilja samo ur, temveč vse predmete.

Danes ima firma osem milijonov odjemalcev, mnogo filijalk, 32.000 uslužbencev in vzdržuje lastne delavnice, lastni kolodvor, lastni poštni urad, lastno banko; je seveda akcijska družba z nekim generalom kot predsednikom in nekim Judom kot podpredsednikom. Skrivnost njegovega uspeha pa je — katalog.

Ta katalog je najbolj razširjena knjiga vseh stoletij. Vsako leto izide dvakrat, vselej po 10 milijonov izvodov. Čeprav se stavek in klišejji le malo izpremenijo, čeprav zniža silna naklada ceno papirju,

čeprav zveže stroj v vsaki uri 1500 izvodov in čeprav se razpošilja katalog kot tiskovina — stane firmo vendar vsak izvod 1 dolar.

Debela je ta knjiga, ki obsega vse želje malomeščana. Pripoveduje o nekem možu, da si je naročil pri Searsu in Roebucku deset zavitkov toaletnega papirja; ko ga je firma vprašala, ali želi št. 1160 ali 1161 iz kataloga, je odgovoril: »Če bi imel Vaš katalog, bi mi ne bilo treba naročati toaletnega papirja.«

Tisoč strani obsegajoči katalog razpošiljajo zastonj in franko. Da ga razpošiljajo »franko«, je sicer samo po sebi razumljivo, kajti pri firmi Sears, Roebuck je vse franko. Odjemalcu je treba napisati na dopisnico, ki je priložena katalogu, samo številko stvari, ki jo želi, in priložiti v ovitek ček. (Nekateri pošljejo kar dolarske bankovce ali pa znamke.) V štiriindvajsetih urah mu blago že odpošljejo.

Postaja št. 1 je poštni urad, ki sprejema vsa došla pisma. Ta pisma takoj pretehtajo, da določijo najnižje število zavojev, ki jih bodo danes odposlali.

Seveda, sedaj še ne vedo, ali zahteva naročnik hišo s sedmimi sobami v kolonijalnem slogu (Št. c 3255) ali stekleničico črnila (3 R 3452), ali se glasi priloženi ček na 6000 dolarjev ali 27 centov.

No, to se da hitro dognati. Poleg tehtnice stoji stroj, ki odpira pisma; ta stroj odpre z električnimi rokami vsako minuto 4600 pisem. Pri stroju sede dekleta, ki imajo še vse kaj drugega kot električne roke. Vsako minuto izpraznijo 400 ovitkov, vržejo z levo roko denar ali denarno nakazilo na levi tekoči trak, z desno roko pa vpišejo priloženi znesek na naročilni list, ki ga vržejo na desni tekoči trak. V sedemnajstih minutah je napolnjenih dvajset poštnih košev z naročili.

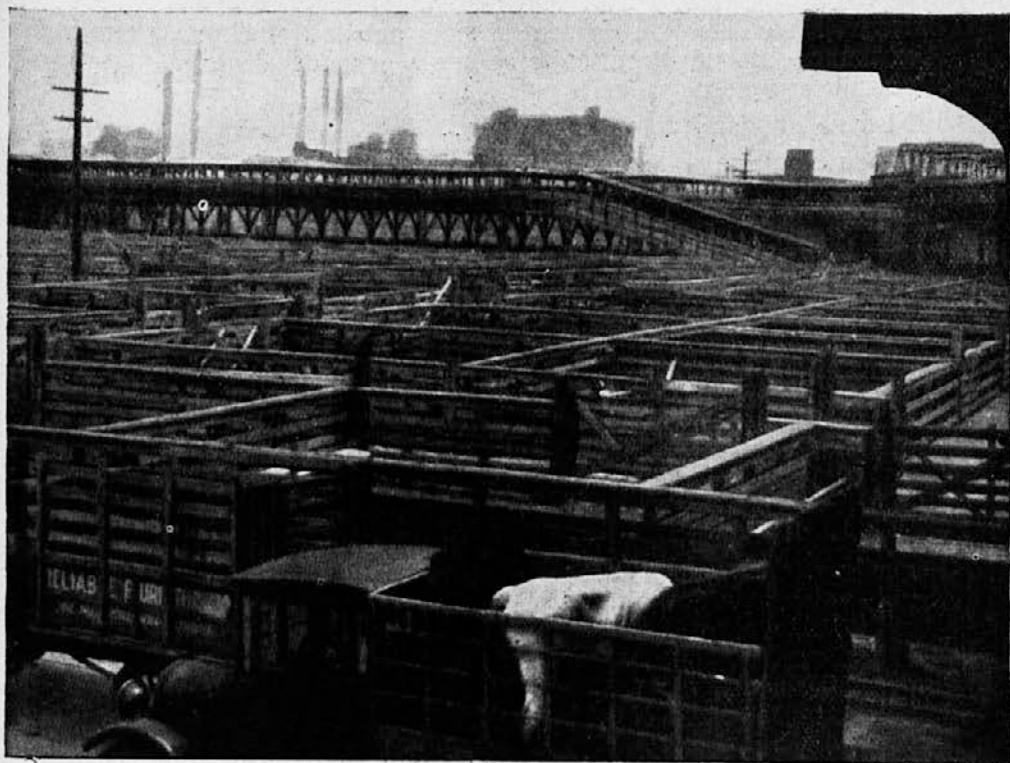
Denar hiti z veliko hitrostjo v zamreženi del dvorane, naročilnica pa v manipulacijske lokale, kjer jo opremijo s številko in kopirajo. Od tod obveste takoj eno izmed 45 skladišč, da pripravijo odpošiljatev.

Medtem tudi že določijo, katero blago je treba najprej odposlati in do katere minute mora biti zavito. 58 tovornih voz časa na kolo-dvoru firme, 160 tovornih avtov pa v kletni garaži.

V posebnih sobah, kjer so nameščene kartoteke, pogledajo, ali sta že v njih vpisana ime in naslov naročnika. Če ne, se mora to hitro zgoditi, kajti od jutri ima novi naročnik pravico dobivati do smrti katalog.

U. S. A. nima nikakih zglastilnih uradov, kjer bi človek izvedel za naslov človeka, ki se je preselil ali ki je izginil. Toda firma Sears, Roebuck & Co. ima imenski seznam vsega naroda.

Kaj, tudi tu ne najdemo tistega, ki ga iščemo? Ali je morda ubožal ali umrl? Drugače bi vendar ne bilo mogoče, da bi si ne naročil knjige: »Rdeči pepel« (katalog št. 3. R 526) ali »Rebecca of Sunnybroke-Farm« (3 R 742), ali »Ženo, ki si jo želiš« (3 R 947)! Če bi ne umrl, bi si gotovo nabavil oljnato sliko »Stare Benetke« (8 R 5714) ali »Vrtna vrata« (8 R 5716) ali celo »Samotni volk v snegu« (8 R 5712).

Chicago: Prostor za živino za velikimi klavnicami

Če bi še živel — bi ne mogel biti tako zakrknjen, da bi stanoval v sobi, ki je ne krasi kaka natisnjena in uokvirjena pesmica (št. 8 R 5761 do 5772) in ki jo katalog po pravici takole priporoča: »Vsak dom ima bodisi kak kot bodisi steno, na katero lahko obesiš naše obče znane pesmice. Stihl o materi, ljubici ali ljubčku in prijateljstvu so skrbno izbrani in za zaželjeno čuvstvo izborno primerni. Vsako sliko krasi lični okvirji.«

Niti tega si ni naročil. Torej je mrtev? Ne, tudi mrtev ni. Kajti drugače bi gotovo naročili tu zanj nagrobni spomenik.

Še eno npanje nam ostane: mogoče si naroča stvari pri drugi slični firmi, pri firmi Montgomery, Ward & Co. In če nam tudi tam povedo, da ne dobiva kataloga, potem, potem je izgubljen.

Potem mu je sezidal hišo stavbenik, potem si kupuje knjige pri knjigotržcu, slike pri trgovcu s slikami... potem je torej postal socialist, tisti puščobni enakopravnež, potem je nehaj biti svoboden Amerikanec, prenehal je biti individualist kot so vsi drugi z enako individualnostjo.

Nič več ga nočemo poznati, in ko umre, ne bomo naročili niti venca (3 C 127) za njegov grob (9 J 2928).

V Chicagu. Dovolili so mi, da sem si smel ogledati stockyarde, svetovnoznane klavnice; prepričajte se, moja gospoda, da je podjetje odstranilo vso nesnago, ki je opisana v romanu »Močvirje«.¹

Niso pa zboljšali delovnih razmer ...

Upton Sinclair je meril v srce Amerike, zadel jo je v želodec.

Za vodnika, ki razkazuje tujcem tovarno, je izdala firma skrivno knjigo, kjer je popisano vse, kar je treba odgovoriti na neprijetna vprašanja. Ta vprašanja in odgovore se mora naučiti vodnik na pamet, knjige pa ne sme nikomur pokazati. Doktor Becker² si notira iz nje:

Vprašanje. Kako morejo vzdržati dekleta, ki zavijajo blago, toliko hitrost pri delu?

Odgovor. Dekleta prav rada pokažejo tujcu, kako hitro znajo delati. Mi jim neprestano svetujemo, naj ne delajo prehitro.

Torej, taka je ta reč, vzklikne doktor Becker, ko je prečital to mesto iz skrivne knjige. Tele čikaške delavke so res vse skupaj nečemurni stvori! Ves dan delajo nemarno, če pa pride tujec, tedaj gonijo njihove noge podnožnik pri stroju kot dirkač svoje kolo, njihova desnica napravi en gib, levica drugi, vse pa v tempu, da se obiskovalcu skoraj zvrtil v glavi ... Hvala, toda mene ne boste vodili za nos! Čikaške delavke me smatrajo torej za tako važno osebnost, da začno delati v taki blazni, ubijajoči naglici, če se jim približam — samo, da bi mi imponirale.

Toda samo nekaj malega bi dr. Becker rad vprašal. Kako pa je s tekočim trakom, mister vodnik? Na kakšen način pa vé tekoči trak, kdaj in kod bo prišel tujec mimo? ...

Vprašanje. Kako vzdrže delavci v tem vzduhu, ki je pomešan z duhom krvi, gnoja in vročine, oziroma, kako vzdrže temperaturo v hladilnicah?

Odgovor. Imajo posebno obleko, ki varuje znojnice.

Nikjer pa ne opazi dr. Becker takih oblek. Pač pa vidi, da so vsi oblečeni, kot so oblečeni mesarji vsepovsod, tudi tam, kjer ne zakoljejo vsako uro 750 prašičev ali 250 goved in kjer nista izpraznitev drobovja in razkosanje urejena v tempu tekočega traka.

Normalna plača znaša 42½ centa za uro pri štirideseturnem teden-skem delavniku; nadure plačujejo po kosih. Sedemnajst dolarjev na teden, osem in šestdeset dolarjev na mesec — je več ko revna plača v najmastnejšem ameriškem okraju!

Delavci so večinoma Poljaki in zamorci. Odkar pa ne morejo z zamorci, ki znajo pač deželni jezik in ki imajo kolikor toliko možnost organizirati se, več tako postopati, kakor postopajo z njimi na bombaževih plantažah na jugu (27 centov dnevne plače!), jih nadomeščajo z Mehikanci.

Agenti potujejo po Mehiki, kjer najemajo delavce, in jih nakladajo skupno z njihovimi družinami za sever, kamor le težko pridejo

¹ Močvirje je prvi večji roman Uptona Sinclaira; v njem slika ta znameniti socialni pisatelj silno nesnago in slabe delovne razmere v čikaških klavnica.

² E. E. Kisch je potoval po Ameriki z izmišljenim imenom dr. Becker.

pripadniki drugih narodov. Čim večjo družino ima Mehikanec, tem bolje je, kajti to jih ovira pri svobodni selitvi in so tako izročeni na milost in nemilost svojim gospodarjem. Mehikanec je obsojen danes v Ameriki v najhujše izrabljanje in dobiva najnižjo plačo.

Električni stol v Sing Singu. Tukaj vidite, cenjeni gospodje, znameniti stol, ki združuje srednjeveškega duha z največjo iznajdbo novega veka, z elektriko. Na tem stolu — prosim, mirno lahko sedete nanj, tok namreč ni priklopljen — na tem stolu so sedeli že mnogi moški in ženske.

7. julija 1891. je bil kot prvi na njem umorjen Harry A. Smiler; odtlej so dosegle v Sing Singu izvršene eksekucije že število 293... Nad vratni v »plesno dvorano« vidite besedo »silence«.¹ To je edina beseda, ki jo vidite v dvorani, sicer pa tudi nobene ne slišite. Tam v štirih vrstah klopi sedi dvanajst prič; veliki, zlatobleščeči pljuvalniki so radi tega tu, če bi se katera priča zavedla, da živi v 20. stoletju... Justifikacije na električnem stolu se vrše ob enajstih ponoči in sicer v četrtek.

Zločinec sede na stol prav tako, kot sedite sedaj vi na njem. Na stol so pritrjeni usnjati jermeni, ki jih je treba prevezati okrog prsi, nog in rok, kar se zgodi v manj ko eni minuti, kajti to delo opravijo trije izkušeni pazniki. Prav tako hitro pritrdijo na desno nogo kontakt...

Nato da naš zdravnik predstojnik dr. Sweet možu pri stikalu znamenje.

Mož pri stikalu je mister Robert Elliot iz Long Islanda. Ima prav dober zaslužek — 150 dolarjev za vsako usmrnitev, za en sam prijem vzvoda.

Ta mora vzvod potisniti samo navzdol, da nastane tok 2000 voltov, ki ga zmanjša nato na 500 in zopet zviša na 2000 voltov. Čez dve minuti pokima dr. Sweet mistru Elliotu in ta prekine tok.

Kdo pa je iznašel to elektrokucijo?

Kdo drugi neki kot stari čarovnik Edison? Toda kako jo je uvedla država, to pa je prava ameriška zgodbica, haha, namreč: vse skupaj je bil konkurenčni manever.

V osemdesetih letih je propagiral Edison električno razsvetlavo z nejakim tokom, kar je povzročalo velike stroške; izmenoma jaki in izmenični tok, ki ga je uporabljal George Westinghouse, je bil mnogo cenejši.

S tem pa je bila ogrožena Družba Edison, ki je začela opozarjati na nevarnosti napeljav z jakim tokom, in je zahtevala, da vlada prepove uporabo takega toka. Družba je poslala tudi svojega nameščenca Harolda P. Browna v Albany, glavno mesto njujorške države. Tam je ubijal mister Brown na javnih pozoriščih konje, pse, mačke in kunce — in sicer tako, da jih je spravil v dotik s konkurenčnim strojem. Končno je dosegla Edison-Company sprejetje zakona, po katerem se niso izvrševale več justifikacije v njujorški državi z obešanjem, ampak z jakim tokom; tako je bila nevarnost Westing-

¹ = molk.

housovega sistema vsem ljudem dovolj dokazana. Business as usual. Zločinec je mrtev in prenesejo ga v dvorano za raztelesenje, kjer doženejo zdravniki, kaj more v dveh minutah nastati iz živega in zdravega človeka.

Poleg pa je, cenjeni gospodje, mrtvašnica s šestimi predali. Kaj pa je tale zaboj? To je rakev. Sorodniki usmrčenega smejo priti po truplo; če tega ne store, ga pokopljemo v Ossiningu brez križa in brez imena.

(Zbral in prevedel Talpa.)

Frank Zaitz, Chicago:

Ameriški Slovenci včeraj, danes in jutri

Prva težkoča, ki smo jo imeli ob priselitvi v to deželo pred 20., 25., 30. ali več leti, je bilo pojasnjevanje, kdo smo in od kod smo. Težkoča je bilo radi tega, ker sami nismo prav vedeli, kdo smo. Ko so nas izpraševali, kakšne narodnosti smo, smo navadno rekli, da smo Kranjci. V tem slučaju so nas poznali le nekateri Čehi, štajerski Nemci in primorski Italijani. Če si pa rekel Amerikancu, Škandinavcu, Angležu ali Ircu, da si Slovenec, so te začudeno gledali in izpraševali, ali nisi morda iz Etiopije, o kateri so čitali v bibliji. Nerodno je bilo to Slovincu, pa je tolmačil drugorodcem, da so Slovenci Slovani, prav tako kot n. pr. Rusi in Čehi. Toda to jim ni zadoščalo, pa so te še nadalje izpraševali, kje približno je tvoja čudežna domovina. Ko si povedal, da v Avstriji, so te razumeli, kajti o tej državi so slišali v šoli in tu pa tam kaj brali v časnikih. Tako smo postali »Avstrijci« in v nekaterih krajih smo še danes znani samo pod tem imenom.

Hrvatje so se tudi izdajali za Avstrijce. In ker so se Srbi in Črnogorci lahko pomenkovali v našem jeziku, je drugorodni svet tudi nje smatral za Avstrijce. Jugoslovanski jeziki so postali v Ameriki »avstrijski jezik«.

Čeh je hotel ostati Čeh in se je toliko časa trudil, dokler ni uveljavil

svoje narodnosti. Avstrijski Nемеc je rekel, da je Nемеc, in ni hotel biti nikdar Avstrijec, ker ni maral, da bi ga šteli k isti »narodnosti« kot »Avstrijce« (Jugoslovane). Poljak je povedal, da je Poljak; to mu ni bilo težko raztolmačiti, kajti Poljaki imajo veliko zgodovino. Švedi in Finci so prinesli s sabo toliko narodnega ponosa, da ga ima še zmeraj precej celo druga in tretja generacija.

Slovenci pa smo prišli iz kmečkih krajev, brez narodnostnega čuta, bili smo navdušeni le za harmoniko, pivo, plese in cerkve. Bili smo odraz nižjih plasti malega naroda, ki nima zgodovine. Med sabo smo se delili na »Kranjce«, »Štajerce«, »Primorce« in »Goricjane«, nato pa še po vaseh in okrajih. Za druge pa smo ostali »Avstrijci« in ponekod Kranjci (Grajnerji).

Jugoslovani splošno niso bili posebno dober material za ameriško asimilacijo; domačini in priseljenci kulturnejših narodov so nas kmalu zasovražili. Naša Bosna in Hercegovina, Lika, Hrvatska itd. je pošiljala sem seljake, ki so bili sicer prav dobri in pridni ljudje, ki pa so imeli prav malo izobrazbe ali pa celo nobene. Ker pa so bili slovenski priseljenci vendar nekoliko bolj izobraženi kot n. pr. Ličani, so začeli pojasnjevati, da Ličani niso pravi Av-

strijci, ker prihajajo iz ogrske polovice. Toda to vse skupaj ni prav nič pomagalo: Jugoslovani smo ostali do vojne dobe v ljudskem pojmovanju »Avstrijci« ...

Če si prišel v kak kraj in si vprašal po Slovencih, so ti drugorodci odgovorili: »Ne vemo, ali jih je kaj v našem kraju.« Če si nato v zadregi poizvedoval še za »Avstrijce«, je vprašani obrnil pogled vate, pogled, ki ni bil preveč prijazen, zamahnil z roko proti kakemu griču ali grapi in ti je rekel: Pojdi po tej in tej cesti do konca, nato prideš na cesto, pojdi po njej zopet do konca in tam dobiš »Avstrijce«.

Na tistem koncu vseh koncev smo živeli in živimo deloma še danes. Naše naselbine so sedaj sicer lepše — ali še vedno smo v stoterih krajih najrajši kje proč »od sveta«, kjer moremo vpiti, peti in — no da!

Marsikateri rojak je tajil svoj »avstrijski narod«, zlasti tam, kjer je bil obsovažen. Če je znal nekoliko nemški, se je izdajal za »Germana« in je ponemčil tudi svoje ime. V rudniških krajih po zapadu so se izdajali Slovenci celo za Škandinavce in Francoze, nekateri tudi za Čeha. V teku let so drugorodci spoznali to popačenje in so dobili o »Avstrijcih« še slabše mnenje.

Prišli smo v Ameriko z edinim namenom, da si prislužimo v njej nekaj denarja in se potem zopet vrnemo v domovino. Priseljencev, ki so imeli že ob priselitvi trajno ostati v Ameriki, je bilo med Slovenci prav malo, med ostalimi Jugoslovani pa nič. Preden pa so si Slovenci prihranili dovolj denarja za povratek, so se že privadili deželi in novim običajem; mnogi so se oženili in so sklenili trajno ostati tu. Dočim pa so se Skandinavci in Nemci že spočetka zanimali za razvoj nove domovine, za njene ustanove in politiko, smo Slovenci mislili največ na stari kraj in najbolj so nas zanimala »starokrajske novice«. Take narod-

nosti, ki so v mislih bolj v stari domovini kot pa v Ameriki, pa so pri domačinih najbolj obsovažene. V tem oziru se je že tudi med nami dokaj izpremenilo in Slovenci so se med vsemi Slovani izkazali za najbolj dostopne amerikanizaciji; celo bolj kot Čehi, ki so vse preveč šovini, dasi so kot ameriški državljani mnogo aktivnejši od nas.

Kulturno pa so seveda Čehi na mnogo višji stopnji kot mi, žive v večjih naselbinah, imajo mnogo meščanstva in inteligence.

V prejšnjih letih so se Slovenci prav malo zanimali za angleščino. Menili so, da se da tudi brez nje živeti. Dalo se je res živeti pred tremi, dvema desetletji, ko so bili industrijski kraji mešanica vseh mogočih priseljencev. Danes se pa že v mnogih slovenskih družinah občuje angleški, dasi obvladajo angleščino le otroci, starši pa govore svojo angleščino, ki je sicer gladka, a neopiljena in okorna.

Le malokateri ameriški Slovenec se je povzpел do splošnega ugleda v svojem mestu. Nekaj jih je bilo — zlasti trgovcev —, ki se kmalu niso čutili več za rojake med rojaki. Bili so »amerikanizirani«, Semkaj so prišli brez izobrazbe; kolikor so jo dobili, so jo dobili med Amerikanci. Naučili so se angleščine in so polagoma prešli v ameriški svet. Med rojake so prihajali le še v interesu raznih politikov po glasove. Vse, kar pa so naši ljudje dosegli v občinah, je bilo: priskrbeli so z »vplivnimi« možmi temur ali onemu rojaku službo policajca, gasilca ali cestnega delavca.

Kjer so slovenske naselbine večje in kjer tvorijo v mestnem političnem življenju faktor, so začeli nastopati Slovenci z lastnimi kandidati, n. pr. pred petnajstimi leti v Minnesoti. Tu ali tam se jim je posrečilo, da so izvolili enega ali več mestnih odbornikov ali celo župana. Nihče izmed njih pa ni bil spreten politik

in govornik, zato ni nihče postal znana in popularna osebnost, kakršne štejejo n. pr. Nemci in Italijani, med manjšimi narodi Čehi, Poljaki, Švedi itd.

Dolgo vrsto let so bili ameriški Slovenci le ročni delavci. Izjemo so delali le duhovniki, nekaj pisarjev, salunarji (gostilničarji) in tu pa tam kak obrtnik. Tudi naši kvalificirani delavci so delali največ po premogovnikih in kovinskih rudnikih. Prišli so iz krajev, kjer delajo po starem načinu, v deželo, ki v njej odmeva ropot strojev. Ko so se naučili novega jezika, so šele postali mizarji, strojniki, tesarji, zidarji; ti zaslužijo seveda mnogo več kot navadni delavci. Mnogo rojakov se je v letih garanja priučilo specialnim delom v standardiziranih obratih. V splošnem pa moremo reči, da jih je še zmeraj največ zaposlenih v takih službah in obratih, ki plačujejo srednje. Slovenci torej nismo niti v najboljših in niti ne v najslabših službah.

Strokovno organizirani so samo poklicni delavci ter v nekaterih krajih premogarji. Ne bi bilo prav, če bi trdili, da naši ljudje nimajo ambicije. Mnogo se jih je že »dokopalo« višje. Ni jih malo, ki so obratovodje, še več je pa »bossov« (priganjačev). Vsako tako »dokopanje« pa ima za posledico, da se klanja dotičnik socialno višje stoječi družbi in da pozabi na svojo narodnost.

V trgovini beležimo le manjše uspehe. Često se dogodi, da odpre prodajalno rojak, ki še nikoli ni delal v kaki prodajalni, kaj še, da bi dovršil trgovsko šolo. Glavno je, da ima na razpolago nekaj denarja. Tak »trgovec« seveda ne more biti kos agentom, ki ga goljufajo na vse načine in mu pošiljajo najslabše blago. Tak trgovec vedno računa na svoje rojake, češ, ti me bodo gotovo podprli; ne razume pa, da kupuje vsak človek tam, kjer dobi boljše blago za manjšo vsoto. Mnogo takih trgovcev pa se je le priučilo biznisu na

stroške rojakov, ki so vsled neznanja jezika in pa gesla »svoji k svo-

American prosperity (Ameriško blagostanje)

jim« kupovali pri njih. Tako imajo danes nekateri Slovenci že velike

trgovine, ki pa jih vodijo že v Ameriki rojeni otroci.

Mnogo rojakov se je posvetilo tudi gostilničarski obrti, ko so spoznali, da se da s salunom (gostilno) najlažje priti do premoženja. Slovenskih salunov je bilo pred vojno več tisoč. Saluni so postali slovenska zbirališča in salunarji so postali zastopniki naroda in ljudje, ki so mogli za to ali ono stvar žrtvovati denar. Saluni so oddajali tudi posteljo in hrano. Pred prohibicijo so se shajali v salunih fantje in dekleta; prvi so dajali za pijačo, točaji in točajke pa so pritiskale na tipke registra, ki se je vidoma polnil z denarjem. Imenitno je bilo to za — salunarja, a tudi fantje in dekleta so se zabavali. — Tu in tam se je kak salunar Slovenec moderniziral, se je preselil na lepšo in prometnejšo ulico in odprl eleganten salun, v katerem ni bilo vrišča in harmonike. Večina pa jih je ostala v naselbinah in oskrbovala fante in može s hrano in pijačo, prve pa tudi z nevestami.

Čitalnic in takih knjižnic, s katerimi bi se mogli ponašati, nismo imeli. Inteligentnejši rojaki, kolikor je bilo med njimi vnetih za prosvetno in kulturno delo, so poskusili z marsičem. Ustanovili so tu pa tam knjižnico s par knjigami — več pa radi pomanjkanja denarja niso mogli napraviti.

Pred vojno se je zelo izplačal business pošiljanja denarja v stari kraj in prodajanje vozovnic za ladje. Priseljenci niso znali angleški, niso znali poslati denarja domov, niso znali napisati poštnih nakaznic, agent pa je imel vse lepo pripravljeno. Ta posel pa je začel hirati že v prvih vojnih letih in je shiral danes že skoro popolnoma.

Mnogi slovenski delavci so poizkusili s kmetijstvom. Naselili so se radi vabil agentov in kričečih reklam na farmo, samo da bi se rešili tovarne ali rudnika. Ker pa so kupili farme največkrat v najslabšem kra-

ju, so zabili tam ves prihranjeni denar in so se morali vrniti zopet v tovarne in rudnike — za izkušnjo bogatejši. Je pa nekaj slovenskih farmarskih naselbin, ki uspevajo. Posamezne slovenske farmarje pa dobite danes povsod.

Slovenskih podjetij je v Ameriki malo; kar jih pa je, je slovenskih samo po imenu. Najbolj uspevajo cerkve; nekatere so prav velike in drage stavbe...

V poslednji dobi je bilo zgrajenih precej slovenskih dvoran, med njimi nekaj prav velikih in lepih. Večina slovenskih domov služi družabnosti in pivnicam. Po našem pojmovanju je oboje isto.

Imamo ducat listov in še več, a med njimi ni nobenega pravega tekmovanja za izboljšanje. Tudi ni potrebno, da bi se listi izboljšali, ker čitatelji tega ne zahtevajo. Najrajši čitajo o pobojih, dasi jih vsi obsojajo. Le majhen krožek ljudi želi čitati kaj boljšega in ti si primerno čtivo tudi poiščejo.

Kulturno delujejo predvsem necerkvene organizacije. Največ zaslug za preporod slovenskega delavstva v Ameriki, kolikor je dosežen, imajo socialisti.

Na polju kulturnega udejstvovanja imajo Slovenci še največ smisla za dramatiko; nekateri odri so si vzgojili že prav dobre igralce, drugod pa je zopet vse šele v povojih. Imamo tudi mnogo pevskih zborov, a prav malo dobrih. Krivo je pomanjkljivo razumevanje za petje in glasbo, slaba vodstva, neprestano menjavanje članov.

Politično delujejo v raznih naselbinah samostojni in neodvisni politični klubi, ki pa niso trajni. Ustanavljajo se v dobi volilnih kampanj v interesu lokalnih politikov in tistih rojakov, ki iščejo zaslombe in javne službe. — Edina politična organizacija med ameriškim slovenskim delavstvom, ki je načelna, je Jugoslovanska socialistična zveza, ki je pri-

Kavina žetev

družena ameriški socialistični stranki. Ta zveza deluje že nad dvajset let ne samo na političnem, temveč tudi na kulturnem in prosvetnem polju; njeni uspehi so večji in lepši kot uspehi vseh drugih organizacij. Udejevala se je zlasti kot etična in moralna sila, ki se bori proti vsakemu nazadnjaštvu, proti izkoriščevalnim nakanam te ali one skupine.

Družabno in društveno življenje se najbolj odraža v podpornih organizacijah; osem izmed njih je centralnih društev, razen teh pa je še mnogo samostojnih. Najbrže se s podpornimi organizacijami ne peča noben priseljeni narod toliko, kolikor prav Slovenci. Z njimi pa smo se nekako izolirali, ker smo se pozabili zanimati tudi za druge stvari. V članstvu so te organizacije dosegle svoj višek v letih 1920.—1926. Ko pa se je naseljevanje po vojni močno omejilo, je nastalo vprašanje: Kaj sedaj? Podporne organizacije so nastale iz potrebe po družabnosti in medsebojni pomoči. Zlasti so še slovenske organizacije ustvarile obširne

zavarovalne sisteme, ohraniti pa jih bo mogoče le z dotokom članstva.

Tako so se ameriški Slovenci spomnili svoje mladine, ki jo skušajo pridobiti za organizacije. Mladini, ki je vzgojena že v amerškem duhu in v angleščini, pa so morali dati koncesijo: poslovni jezik pri večini naših organizacij je postala angleščina. Prihodnji korak, ki ga bodo morale te organizacije storiti, pa bo ta, da bodo morale začeti sprejemati vse ljudi, ne ozirajoč se na narodnost. Drugače organizacije po desetih, dvajsetih letih ne bodo mogle več izplačevati podpor. Tudi glasila podpornih organizacij izdajajo za mladino že angleške priloge, glavna podporna organizacija »Slovenska narodna podporna jednota« (SNPJ) pa je začela izdajati za mladino tudi mesečnik.

Danes so ameriški Slovenci že precej predramljeni in hite delati. V dremavici čutijo, da so mnogo zagrešili, še več pa zamudili. Z domovino nismo imeli in še danes nimamo nikakih večjih kulturnih stikov. Veliko

so temu krive razmere doma, veliko pa tudi mi sami. Doma so nas poznali le v znamenju dolarja, sicer pa so nas podcenjevali kakor tukajšnji domačini... Vsi pa smo začeli spoznavati zmote; čeprav pozno, se poizkušamo vendar zblížati in najti pota za skupno delo.

Kulturno delo v naših naselbinah je danes jačje, kot je bilo kadarkoli prej, dasi to ni zasluga prohibicije! V politiki, dobri in slabi, smo silno aktivni. Vse večje naselbine si grade skupne dvorane ali si jih še bodo. Vse med nami se giblje. To prerjenje pa je prišlo ob uri spoznanja, da že resnično izginjamo v melting potu (v pretapljanju v ameriško ljudstvo).

Dolgo, le predolgo smo bili brezbrizni. Le posamezniki so se mučili in večinoma opešali. Ni bilo zanimanja ne opore, ni bilo ljudi, ki bi kulturno delo denarno podprli. Zamujeno se sicer ne da popraviti, toda, česar nismo imeli včeraj, imamo lahko jutri, če se bomo pošteno potrudili.

Slovenci, ki so bili ob priselitvi v Ameriko pred dvajsetimi, tridesetimi leti še mladi, ki so kipeli življenja, so danes postarani in trudni. Imajo domove in v njih otroke. To je ameriška slovenska mladina, ki se ji moramo prilagoditi, da jo pripravimo na veliko nalogo, da bo prevzela našo zapuščino.

Johannes Kretzen:

Kavine plantaže

(Iz knjige »Zwischen Paraná und Tiété«.)

V drugi polovici preteklega stoletja je postala Brazilija najvažnejša dežela za pridelovanje kave. Od tedaj pridelujejo v Braziliji več kave kot v vseh drugih deželah sveta. Dočim so v tej deželi pridelali pred sto leti komaj pol milijona vreč (vreča po 60 kg) kave letno, je znašala produkcija l. 1928. dvajset milijonov vreč (torej eno milijardo in 200 milijonov kilogramov ali: 120.000 železniških vozov).

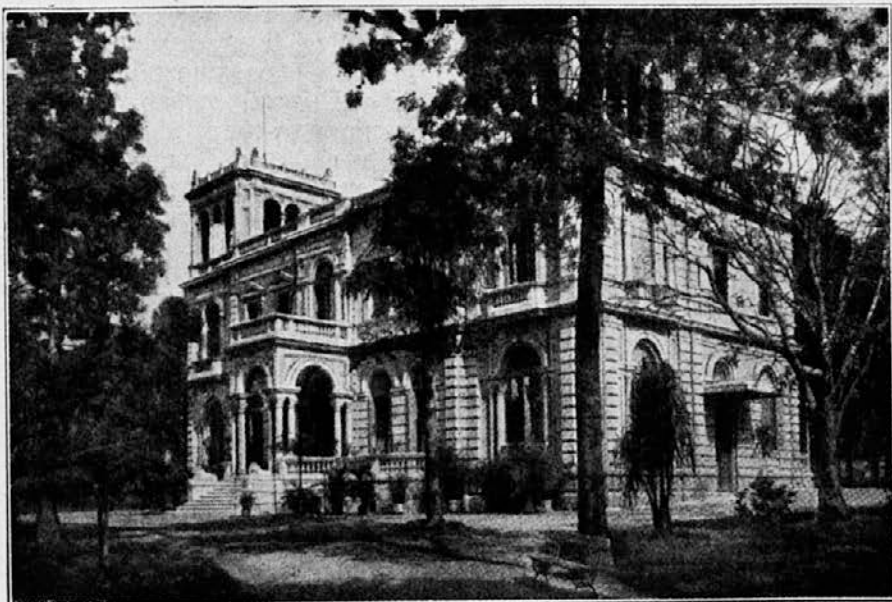
Prav zato pa je Brazilija gospodarsko silno odvisna od drugih držav. Kadar zavlada po svetu slabe gospodarske razmere, začno ljudje varčevati predvsem pri kavi, izvoz iz Brazilije postane manjši, račun pa plačajo seveda delavci na kavinih plantažah.

Delo na kavinih plantažah je izvanredno težko. Da so mogli napraviti plantaže, so morali najprej posekati velike površine pragozdov. Delo pri saditvi kavinih dreves se ne da niti oceniti. Prav tako se ne da

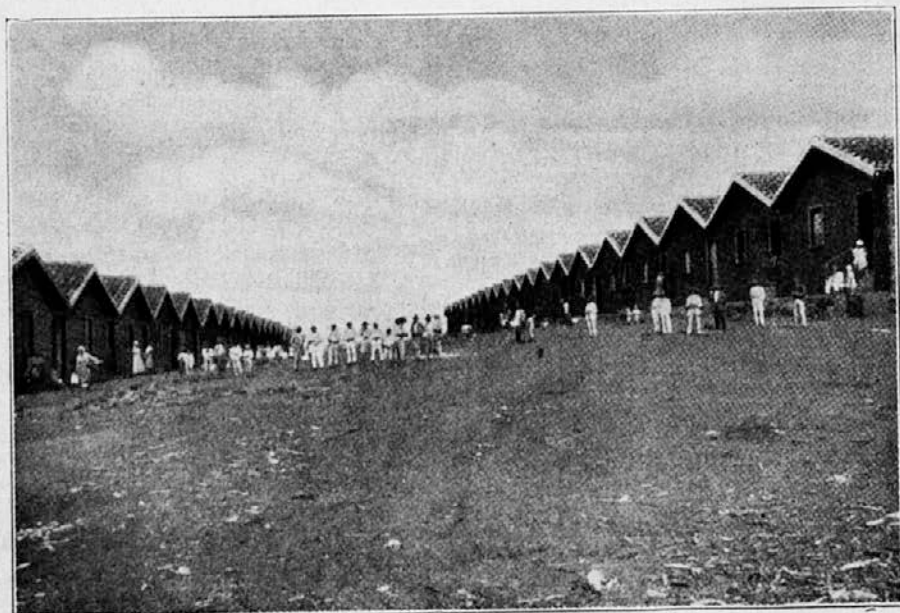
oceniti težko delo delavcev, ki goje čez leto kavina drevesa, jih požanjejo in spravijo žetev. Danes raste na brazilskih kavinih plantažah okrog 900 milijonov kavinih dreves.

Na plantaži, ki šteje n. pr. dva milijona 800.000 dreves, dela 3200 delavcev. Potemtakem je zaposlenih na brazilskih plantažah več kot milijon delavcev. Razen moških delavcev pa dela tudi veliko število žensk in otrok. Ob žetvi traja delovni čas nepretrgoma od solnčnega vzhoda do zahoda. Nihče, ki ni sam kdaj opravljal tega dela, si ne more predstavljati, kako težko je delo v strašni solnčni pripekli ali pa med velikimi nalivi, ki so v Braziliji zelo pogosti. Težko delo si lahko predstavljamo, če pomislimo, da je treba z dreves trgati jagodo za jagodo, ki vsebuje vsaka dve »zrni«.

Delavci žive v popolnoma človeka ne vrednih, v najboljšem slučaju pa v zelo primitivnih razmerah.

Tako stanujejo kavini kralji

tako kavyini delavci

Italijanski fašizem in italijanski proletarijat

Tržaška tragedija je znova obrnila pozornost sveta na položaj italijanskega ljudstva in narodnih manjšin v Italiji, na dejanja in divjanja fašizma, na sam problem fašizma in miru v Evropi.

Javnost se je lahko še enkrat prepričala, da je fašizem, sleherni fašizem, osebito pa italijanski, stalna opasnost za mir.

Da se je fašizem pojavil najprej ravno v Italiji, se je zdelo in se še zdi precej čudno. Iskalo se je in se še išče, zlasti v italijanskih emigrant-skih krogih, razlage za ta nepričakovani preokret v notranji politiki Italije. Dobremu poznavalcu italijanskih prilik in italijanskega mentaliteta pa je vendar zadeva kmalu jasna. Mogoče, da Italijan, pa naj je še tako razborit nasprotnik fašizma, naj pripada tej ali oni levičarski frakciji, tega pojava ne more doumeti. Objektivnemu opazovalcu, ki je živel med italijanskim narodom in kritično premo-trival njegove borbe, njegovo življenje in njegov mentalitet, je pa mnogo lažje razumeti to nenadno involucijo vsega italijanskega državnega in javnega življenja. Vprašanje je samo, ali odgovarja sedanje stanje mnogo bolj faktični politični zrelosti, ali bolj rečeno, nezrelosti italijanskega naroda, kakor vseh prejšnjih petdeset let takozvanega demokratskega življenja v Italiji.

Ta trditev se bo morda zdela na prvi pogled pretirana, zlasti, če uvažujemo izredni razmah socialnega gibanja v Italiji. Dejstvo je, da je delavsko gibanje v Italiji doseglo že pred vojno zelo visoko stopnjo razvoja in da so bili na čelu tega gibanja prvovrstne, zelo izobražene in moralno visoko stoječe osebnosti. To gibanje ni bilo samo v političnem, marveč tudi v sindikalnem in gospodarskem pogledu nenavadno močno. So bile province, kakor n. pr. Emi-

lia, kjer so ljudje že popolnoma živeli v zadrugah — konzumnih in produktivnih —, kjer so bile vse občine in vsi okrajni zastopi v rokah delavstva in kjer je edino še policijska oblast predstavljala državno silo. Po vojni je to gibanje doseglo še mogočnejši impulz. Delavski zastopniki so tvorili najmočnejšo frakcijo v parlamentu, delavska zastopstva so osvajala občino za občino. Velika mesta, industrijska in kulturna središča, kakor n. pr. Milan, pa tudi čisto agrarne občine, so bile socialistične. In priznati so morali celo najhujši nasprotniki, da so ta zastopstva dobro delala. Delavska večina v milanski občini je izvršila delo, ki služi lahko vsem občinam kot vzor moderne socialne občinske politike. Vršilo se je obenem ogromno kulturno delo v narodu. In vendar, kakor hitro je začel fašizem s pomočjo vlade, veleindustrijcev in latifundistov nastopati, ubijati in rušiti, se je kmalu pokazalo, da so italijanske delavske mase sposobne za delo v organizacijah, v zadrugah, v sindikatih, da pa niso dorasle odločilnim borbam in akcijam v odločilnih trenutkih. Delavstvo je izgubilo v par letih vse svoje postojanke, njegove falange so bile hudo decimirane, njegovi delavski domovi vpepeljeni, njegove zadruge oplenjene in porušene. Delavske mase so znale pod udarci bodal in svinčenkami umirati, braniti svoje ter organizirati odpor in protinapad pa niso znale. Od nekdanj mogočnega gibanja so ostali v kratkem le spomini.

Kako je bilo pri tolikšni prejšnji premoči proletarijata vse to naenkrat mogoče?

Res je, da bi fašizem sam nič ne opravil; opravil je šele s pomočjo oblasti in z denarjem veleindustrijcev in veleagrarcev. Toda opravil je. Proletarijat je izgubil vse in odpor

njegov, kakor omenjeno, nikakor ni odgovarjal, še manj odgovarja danes, njegovi prejšnji številčni, gospodarski in moralni moči.

Da se je vladajoča plast v Italiji čutila ogroženo ter da je združevala vse reakcionarne sile in se posluževala vseh najodvratnejših sredstev in ljudi, da potlači delavsko gibanje, je razumljivo. To odgovarja tudi marksističnemu nauku o porajanju novega in upiranju starega, o neizbežni koliziji dveh sil. S to neizbežnostjo je moralo resnično marksistično gibanje vnaprej računati in bi to ne smelo biti za tako gibanje nobeno iznenadenje. Čimbolj je gibanje pridobivalo na obsežnosti in moči, toliko bolj so morali vedeti, kaj in kako — kratkomalo biti pripravljeni. Pripravljeni in urejeni idejno in akcijsko. Zgodovinar bo pa moral konstatirati, da čim večja in čim bližja je bila opasnost, tem manj so si voditelji delavskega gibanja upali pogledati resnici v obraz in izvajati iz krute resnice logične krute zaključke. Nasprotno se je dogajalo, da so se voditelji, čimbolj je fašizem s svojim nastopanjem in osvajanjem rušil vse osnove dotedanjih demokratičnih načinov javne borbe, tembolj oklepali demokratičnih rešitev, ki jih ni moglo več biti. Na tem boluje, na žalost, italijansko protifašistično gibanje skoro v vseh svojih strujah še danes.

Res je, da se je začelo italijansko delavsko gibanje ravno v času najhujše opasnosti najhujše cepiti. Strujarstvo je bilo v italijanskem gibanju že pred vojno zelo hudo. Vodile so se dolga desetletja ogorčene borbe med desnim in levim krilom — levo krilo je vodil nekaj časa sam Mussolini — in sleherni kongres stranke je že tedaj prekipeval najrazličnejših mišljenj o taktiki stranke. Stranka je pa ostala v glavnem vedno intaktna in je pridobivala neprestano na moči. Po vojni so se najprej bili najhujši boji med levi-

čarji, ki so imeli večino v stranki, in desničarji. Šele kasneje se je začel tudi v Italiji komunistični razkol. Potreba, da se odbije fašistični naval, je skoro do zadnjega nekako družila vso gibanje. Le da o načinu, kako naj se opasnost odbije, ni bilo soglasnosti. In je ni bilo najbrže radi tega, ker so voditelji že tedaj čutili, da je razlika med besedami in dejanji, da delavski odpor že popušča, da je doseglo gibanje svojo kulminacijsko točko v dobi, ko so delavci zasedli tvornice, da se je takrat zamudil pravi trenutek, da je bilo že takrat vse izgubljeno. V kraljestvo pravljic spada trditev, da je Mussolini rešil Italijo pred prevratno opasnostjo. Italiji ni faktično po likvidirani zasedbi tvornic grozila nobena opasnost več. Ko se je začel fašizem resneje uveljavljati, je že bilo gibanje izčrpano in oslabiljeno. Kar je še bilo nato stavk in drugih akcij, to so bili le poslednji krči gibanja, ki je ponehavalo. Čemu se je desno krilo stranke, ki je vedno zagovarjalo načelo kolaboracije, po vsem tem še upiralo stopiti v koalicijsko vlado z meščanskimi strankami, naj sam bog razume.

Danes se v italijanskih protifašističnih krogih mnogo razpravlja o vzrokih italijanskega poraza. Postavljajo se spet najrazličnejše teze in protiteze. Eni in drugi se poslužujejo marksistične dialektike dogodkov, prihajajo pa do najrazličnejših zaključkov. — »Ali je sploh pred fašizmom eksistirala v Italiji resnična demokracija, da je bila vobče mogoča taka nenadna involucija?« — »Ali se je nahajala Italija v fazi revolucije, vsled česar naj bi bil fašizem le trenutna protirevolucionarna epizoda?« — »Ali je bil proletarijat faktično že toliko razvit in močan, da je mogel prevzeti oblast?« — In tako dalje. Vprašanja izpodbijajo vprašanja. Ne razume se niti po publikacijah, ki jih izdajajo v zadnjem času najvidnejši

vodje italijanskega proletarijata (gl. knjigo Pietra Nennija: »Six ans de guerre civile in Italie«), ali se je Italija nahajala tedaj v fazi borbe za prevrat, ki naj bi našel svoj izhod v vpostavitvi meščanske republike nekako po sedanjem francoskem vzoru, ali pa socialnega prevrata v popolnem pomenu besede. Neizvestnost, ki je vladala o usodi Italije in njegovega proletariata v glavah voditeljev pred desetimi leti, vlada večinoma še danes.

Razumljivo je to. V italijanskem primeru treba analizirati poleg ekonomskega in s tem zvezanega političnega razvoja Italije v zadnjih petdesetih letih tudi neke specifične osobine italijanskega delavskega gibanja. Predvsem velja podčrtati, da se je v italijansko gibanje, kakor sicer tudi drugod, nateplo po vojni ogromno ljudi, ki niso imeli nikakršne socialne vzgoje. Ljudje trenutka. Poleg tega je dobršna polovica Italije — vsa južna Italija — ekonomsko, politično in duševno silno zaostala. Južni Italijan je v svoji ogromni večini le človek krvi, temperamenta, trenutnega razpoloženja. Zadnji seljak na Balkanu je politično in duševno mnogo, pa prav mnogo bolj razvit kot oni ljudje tam doli. Aktivno so delovale le severne pokrajine. Toda že pred vojno je socialistična agitacija v Italiji nosila na sebi neko svojo karakteristično, rekel bi, romantično obilježje. Agitator na shodu, novinar v listu sta znala spretno govoriti čuvstvu italijanske delavske mase — prave marksistične vzgoje, pravega, mučnega in težkega, ali prepotrebne vsakdanjega razlaganja marksističnih pojmov o gospodarskem in političnem procesu družbe je bilo malo. Realni marksistični nauki so bili masam vsled tega večinoma tuji. Zato je bilo italijansko delavsko gibanje lepo in močno, ali pretežno čuvstveno. Tako gibanje, postavljeno pred velike povojne dogodke, je moralo

doživeti strašno krizo. Doživelo bi jo bilo najbrže tudi brez fašizma, tudi v slučaju, če bi bili socialisti vstopili v vlado ali kakorkoli deloma ali popolnoma prevzeli oblast.

Tudi v dnevni praktični politiki je to gibanje rado letalo za oblaki. Medtem ko je socialističnim poslancom v parlamentu in delavskim masam uspelo v dvajsetletni impozantni borbi izbiti najširšo svobodo tiska in besede in najmodernejši volilni zakon, so na drugi strani zemarjali praktično socialno politično delo. Socialno zavarovanje, kakor je bilo že zdavnaj uvedeno v drugih državah, je bilo Italiji in njenemu proletarijatu še po vojni skoro docela nepoznano. Tudi vprašanje latifundizma, tega največjega historičnega ekonomskega in socialnega zla Italije, so reševali na svoj način: z odkupom po kmečkih zadrugah (v Romagni) ali z najemanjem. Do modernega zakona o agrarni reformi, kakor v drugih državah in tudi pri nas, niso nikoli prignali. Pa tudi svoboda in demokracija v Italiji je bila češče le lepa kulisa. Dejstvo je, da niso morda v nobeni državi, tudi pred vojno, političnih aretirancev po zaporih toliko topli in mučili kakor v Italiji. To je bila sploh nekaka »kulturna« tradicija Italije. Da ne govorimo o italijanskem skrajno zastarelem zakoniku in o italijanskih ječah. Gotovo je ni bilo in je ni na svetu države, ki bi imela take strašne zapore in tako strašen zaporni sistem kakor Italija. Zaman je bilo sleherno prigovarjanje, da očituje tu Italija vso svojo srednjeveško dušo, da nima niti za šalo pravice se prištevati med takozvane moderne kulturne države. Tako je bilo italijansko politično življenje že pred vojno polno lepih videzov, ki so pa bili v kričečem nasprotju s stvarnostjo. V italijanskem človeku je dekoracijski in režijski smisel močnejši od stvarnega. Njega mika bolj zunanje pročelje kakor notranjost.

Preveč prevladujeta v njem forma in zunanost, da bi mogel do jedra in notranjosti. Vsemu se pridružuje še ona retorična kuga, ki jo je podedoval po svojih klasikih in ki napolnjuje vse njegovo življenje z neskončno lepimi besedami, za katerimi se češče skriva neverjetna siromašnost misli. Italijanu je nelepšana kruto logična misel, groba resnica sploh neprebavljiva. Odtod do zamenjanja življenja s teatrom je pa kratek korak.

Borbo za demokratizacijo Italije so sploh vedno spremljali neki svojevrstni pojavi. Večni predsednik italijanskih vlad, Giolitti, je bolj in bolj popuščal delavskemu pritisku za svobodo in socialni napredek države, obenem pa je pripravljal in tudi izvedel zasedbo Libije kot začetek kolonialne ekspanzije Italije. Zasedba Libije je sploh otvorila zadnjo fatalno razdobje vojn. Čim se je Italiji posrečil ta mali kolonialni zajtrk, so se koj začeli pripravljati tudi drugod, zlasti pa v Berlinu, še na drugačne obede.

Duša italijanskega naroda je vedno živela razpolovičena med težnjami za socialni in politični napredek ter nacionalno ekspanzijo in družabno reakcijo. Delavsko gibanje je izvršilo pri vsem tem, kakor smo že podčrtali, ogromno delo na najrazličnejših javnih in socialnih področjih, le da je bilo v tem delu češče premalo sistematičnosti, veliko duševnosti in premalo realnosti. Odtod tudi ono večno pričakovanje nekega čudeža, ki naj bi rešil Italijo fašizma brez hujših pretresov in večjih žrtev še celo potem, ko je fašizem že popolnoma zavladal, in tudi sedaj še, ko bi moralo biti že slehernemu protifašistu jasno, kaj znači fašizem za Italijo in za mir v Evropi in kako je smešno pričakovati, da ga bodo vrgli z letaki, čeprav iz letal, z listi in resolucijami. Italijanski protifašisti hodijo ves čas okrog fašistovskega piskra kakor mačka okrog vrele kaše.

Ena največjih napak je pa bila od nekdaj ta, da niso nikoli dovolj pobijali onega latentnega šovinističnega duševnega stanja, v katerem je vedno živela velika večina italijanskega ljudstva. Vsi šovinizmi so bedasti in zločinski, italijanski pa še posebno. V nobenem narodu ne zavzema šovinizem tako nepojmljive histerične forme, kakor v italijanskem. Ko se je Italija pred sedemdesetimi leti združila, je bilo treba najprej premagati partikularizem posameznih provinc, s tem, da so kovali v nebesa veličino združene Italije. To umestno in potrebno formiranje enotnega mentaliteta italijanskega naroda se je polagoma pretvorilo v skrajno napihovanje rasnih vrlin in čudotvornih poslanstev na svetu. Če se danes sprašujemo, kako je mogel Mussolini omamiti in preokreniti s svojim brezidejnim programom tako hitro italijanske mase, je treba iskati odgovora tudi v tem razdraženem šovinističnem razpoloženju narodne duše. Mussolini je predobro vedel, na kateri nogi šepa povprečni Italijan. Odveč je očitke, da ni znal najti Mussolini nobene nove ideje — saj mu je za tako stvar niti ni bilo treba iskati. Vedel je, da pade Italijan na kolena, čim sliši besedo o rimskem imperiju in rimskem orlu. Pa je začel s temi pritikinami s potencirano močjo šariti in opravljeno je bilo. V šovinistični mentaliteti naroda — šovinizem je prispevka potencirane trajne nelogičnosti v mišljenju in dejanju — je faktilna moč fašizma. Šovinizem znači vojno, zato je fašizem opasnost za mir. V Italiji in drugod. V tem je krvava logika te nelogike.

Kako zelo drži opazka o čudnem šovinističnem nastroju italijanskega mentaliteta, nam izpričuje zadržanje italijanske protifašistične emigracije napram tržaški tragediji. Četvero mladih Slovencev je šlo junaško v smrt. Kakšne oblike zavzema teror nad Slovenci in Hrvati v Julijski Benečiji, je znano. Tržaška tragedija

je razburila ves svet. In kako so reagirala na vse to glasila italijanske emigracije, tudi socialistične? Glasilo soc. stranke »Avanti« (Zürich) je prineslo vest o ustrelitvi četvero vrednih eksistenc kot drugi članek pod rubriko tedenski pregled! Opravilo je zadevo, kar se je dalo kratko, življenje štirih Slovencev se jim ni zdelo vredno niti uvodnika! Ko človek to vidi, osupne. Da ne govorimo o komentarju v glavnem glasilu protifašistične koncentracije »La Libertà«, o katerem se ne ve, ali je bolj protifašistovski ali bolj protislovenski, prav v stilu fašistovskih listov!

Tudi če ti ljudje mislijo (kar pa ne drži), da gre v primeru tržaške tragedije za borbo dveh nacionalizmov (in ne za posledice nečuvenga terorja nad jugoslovansko manjšino), bi morali kot marksisti vedeti, da je n. pr. Karl Marx zagovarjal nacionalno borbo Poljakov proti caristični Rusiji, ker je videl v tem element oslabilenja carizma. Geneza tržaške tragedije je povrh vse drugačna. Tu izbija spet na dan celo pri sovražnikih fašizma oni isti tipični šovinistični mentalitet, na katerem je fašizem gradil in še gradi svojo moč.

To zadržanje je obenem dokaz, kako neurejene so še vedno ideje in dejanja voditeljev protifašistične akcije v tujini. Od take emigracije se ni treba fašizmu ničesar bati. Kako drugačnega kova so bile delavske emigracije drugih narodov! V resnici so bili tržaški Slovenci ustreljeni iz vojnih namenov in ne, kakor pišejo emigrantski listi, da se preplaši italijanski narod, ker grozi fašizmu upor.

So stvari, ki se morajo odkrito povedati!

*

Nasproti fašizmu je tudi ves ostali svet neodpustljivo grešil. Ne-

kaj let je italijanski fašizem živel na račun ameriških posojil in angleške konservativne diplomacije. Šele kasneje, ko so se fašistični pokreti začeli širiti tudi po drugih državah in je sam italijanski fašizem postajal bolj in bolj objesten v zunanji politiki, so začeli razumevati, da fašizem ni samo šiba za delavsko gibanje, da je še bolj stalna opasnost za evropski mir. Šele polagoma spoznava svet, da so fašistični pokreti organizacija kriminalnih in parazit-skih nižin naroda in zavladanje teh nižin nad delovno večino naroda. Tako približno, kakor so v srednjem veku plačeniške čete pustolovcev osvajale tuje dežele in jih oplenile, nato pa silile dalje.

Potrebno je, da se svet vsaj v zadnjem hipu zave, kakšna nevarnost mu preti od italijanskega fašizma, ki se lovi za vojno kot za svojo rešitvijo. Potrebno je zlasti, da združi mednarodno delavstvo vse svoje sile, da ga zlomi, da bo moglo živeti in napredovati.

Italijansko delavstvo se je v svojem zdravem jedru prej in slej upiralo fašizmu, to zdravo jedro tvori tudi danes edino polarizacijsko točko faktilnih protifašističnih sil. Vendar ne grozi režimu v Italiji s te strani, tudi vsled napak v vodstvu opozicijske akcije, trenutno nobena resnejša opasnost. Vse bolj opasen je fašističnemu režimu kritični ekonomični položaj dežele in skrajna finančna izčrpanost. Odtod more priti smrtni udarec zanj. Toda ali ne bo fašizem toliko blaznejše silil v vojno, kolikor bolj se bo približeval strašni konec — strašni »Delenda Carthago« njegovega besnega življenja?

O tem naj razmišlja svet, dokler je še čas. Razmišlja in ukrene protiakcijo.

Fašizem — je vojna!

Indija in njen „prorok“ Gandhi

»Svetnik Gandhi«. Ljudsko proslavljanje Gandhija. Nad njim je upodobljena mati Indija s kolovratom na zastavi; poleg njega slika brata Alija v ječi.

Indija že več let vzbuja zanimanje vsega sveta. Zlasti so dogodki v zadnjem letu polnili stolpce svetovnega časopisja. Potrebno je, da o Indiji in njenem protiangleškem gibanju podamo v koledarju splošen oris, kakršnega smo pogrešali v dnevnem časopisju, ki priobčuje večinoma le vesti o dnevnih dogodkih, pri tem pa ne da bravcu splošne pregledne slike o celotnem problemu. Brez tega pa ima navadno člo-

vek napačno mnenje o vsem dogajanju v tej največji koloniji angleškega imperija.

Indija je tako velika kakor vsa Evropa brez Rusije; na tem ogromnem prostoru prebiva 320 milijonov ljudi, ki pripadajo devetim velikim veram s tisoči sekt in ki govore 130 različnih jezikov, od katerih ima zopet vsak polno narečij. 72% prebivalcev ali 219 milijonov je popolnoma odvisnih od poljedel-

Stradajoči indski parije

Kadu pred svojo kočo v džungli

Dekle na trgu v Darjilingu

Indijska otroška poroka

stva. Na tem ogromnem ozemlju je komaj 750 mest z nad 10.000 prebivalci, le 30 jih je s 100.000 in več. Največji vlemesti Indije sta Kalkuta, ki je drugo največje mesto angleškega imperija (torej prvo za Londonom) in Bombay, ki je tretje največje mesto istega imperija.

Indija je vroča dežela. Le na severu je nekaj ozemlja s hladnejšim podnebjem. Menjajo se pragozdovi z obilnim dežjem in puščave, kjer primanjkuje vode tako, da pije živina le vsak drugi dan in da za umivanje sploh ni vode.

Indijci govoré 130 različnih jezikov, kakor smo že prej omenili, in pripadajo trem različnim rasam:

temnemu Dravida-tipu, ki prevladuje na jugu, žoltim Mongolom in svetlim Indoevropecem.

Še bolj različna je kultura in socialna struktura Indije. Nekateri so oblečeni v samih biserih, drugi nagi umirajo od lakote. Divjaki stanujejo v bližini učenjakov s svetovnim slovesom. Socialno se delé v 84 glavnih kast in več tisoč podkast. Vse kaste so strogo ločene med seboj. Niti ljudje enega poklica ne spadajo v isto kasto, temveč se v svojem družabnem življenju strogo ločijo po delu, ki ga vsakdo opravlja v svojem poklicu. Tako n. pr. oni lončar, ki izdeluje male lonce in opravlja to delo sedé, ne sme priti v nobeno zakonsko zvezo z lončar-

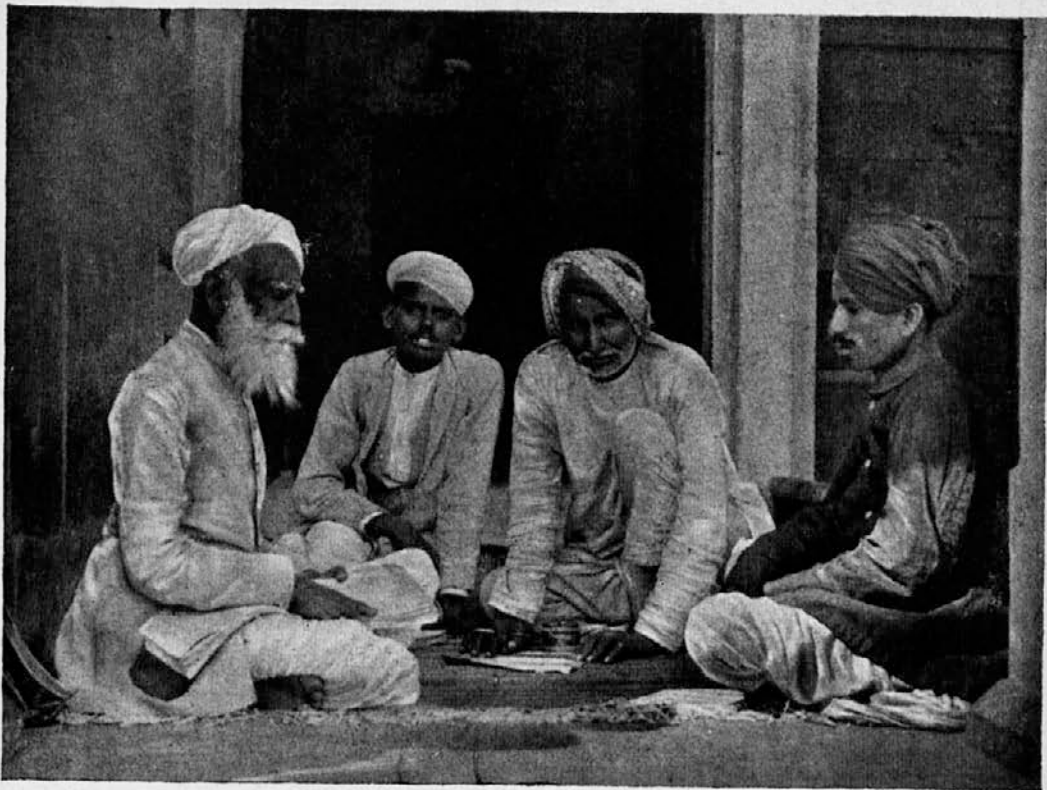
Bengalska žena svira na instrumentu

jem, ki dela velike lonce stojé. Prispadniki različnih kast se različno oblačijo, ne smejo skupno obedovati in seveda se tudi ne smejo ženiti med seboj. Petina vsega prebivalstva spada med takozvane parije (glej sliko), katerih noben drug Indijec ne sme pogledati, ker sam pogled nanj pomeni onečaščenje pravovernega Indijca. Tri slike velikega svetišča v Maduri v našem koledarju nam nazorno prikazujejo vso razkošnost Indijcev in njihovih bogov, druge tri slike kmete in njihova beraška prebivališča ter prej omenjena slika od gladu izsušenih parijskih pa neizrecno bedo indijskega ljudstva.

Za indijsko življenje je najvažnejša pokrajina treh velikih rek: Indus, Ganges in Brahmaputra; samo v ravnini ob reki

Gangesu živi 130 milijonov, to je skoraj polovica vseh Indijcev. Tu je tudi večina »svetih« romarskih krajev. Ljudje so pregosto naseljeni, da se ne morejo preživljati. Premalo hranjeni, brez volje in moči, stalno ogroženi od lakote žive ti ljudje tjavendan, vdani v usodo. Radi slepe vdanosti usodi, bogovom in neizprosnim kastnim zakonom se ti ljudje niti ne zavedajo svojega žalostnega položaja.

Glavna vera Indije je hinduizem, kateremu pripada 220 milijonov ljudi. Vera pomeni v Indiji več kot v našem pomenu besede. Vera v Indiji ne obvladuje samo duhovnega življenja, temveč tudi družabne odnose. Je močnejša sila kakor vse politične in gospodarske potrebe.

Indijci po kupčiji

Hinduizmu je skupen nauk karm a, to je, da človek vedno živi na različne načine. Zato so živali svete, ker je človeška duša v njih. Čuvati je treba opice, čeprav v velikih čredah pustošijo polja. Še večji zločin bi bil, če bi kdo ubil kravo. Hinduizem, torej vera sama predpisuje tudi strogo ločeno življenje po kastah. Vladajoča kasta nosi ime bramanov. Bog predpisuje te kaste in, kdor se je rodil od bramanov, mora ostati braman, pariya mora ostati večno pariya, to je človeška kuga, katere se morajo vse druge kaste strogo izogibati.

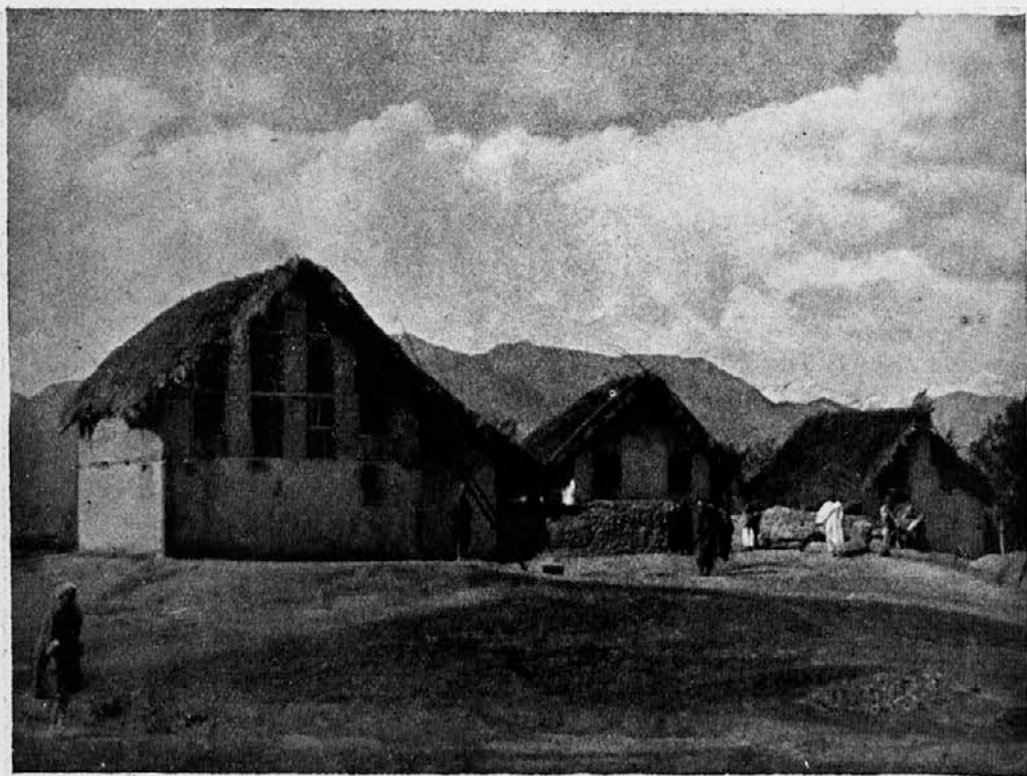
Hinduizem ni enotna vera, temveč uspeva v njegovem okviru prava tropična bujnost najrazličnejših verskih predstav od primitivnega verovanja v duhove in strahove do visokega filozofskega sistema, ki

se le malo razlikuje od krščanstva, od najpopolnejšega oboževanja več bogov (politeizem) do brezboštva (ateizem).

Budizem je najmanj razširjena vera v Indiji, kajti budizem odpravlja kaste, odpravlja vse verske sekte in predstavlja neko svetovno vero, kakor je krščanstvo. S tem, da je budizem propadel, je zaostala tudi indijska kultura, ki jo onemogoča vladajoči hinduizem.

Bolj razširjena je mohamedanska vera, ki jo je v Indiji najbolj razširil genialni Akbar v letih 1556.—1605. in ki jo je precej prilagodil hinduizmu, da bi lažje pridobil ljudi za njo.

V to pisano deželo, ki trpi stalno radi krvavih bojov raznih plemen in pristašev različnih ver, so prišli pred več stoletji prvi angleški trgov-

Kmečke koče v Kašmirju

ci. V novi dobi jo obvlada Anglija vojaško, upravno in gospodarsko. Družabno in kulturno je ni izpremenila. Proti angleški nadvladi se pojavlja stalen odpor, ki pa izvira iz različnih razlogov. Vladajočim Bramanom gotovo ni všeč, da morajo deliti oblast z Angleži, razne kaste že iz verskih razlogov nasprotujejo evropskemu »satanu«, le nekateri so proti angleški nadvladi iz čistega stremljenja po svobodi in samostojnosti Indije.

Vodja tega gibanja je v zadnjih letih G a n d h i. Gandhija si ne smemo predstavljati po vzgledu kakega evropskega političnega voditelja. Njegovi indijski pristaši ga obožujejo kot svetnika (glej sliko!) ozir. kot proroka indijskega boga Shri Kristna. To pove marksistu vse: Gandhi se naslanja na strašne ver-

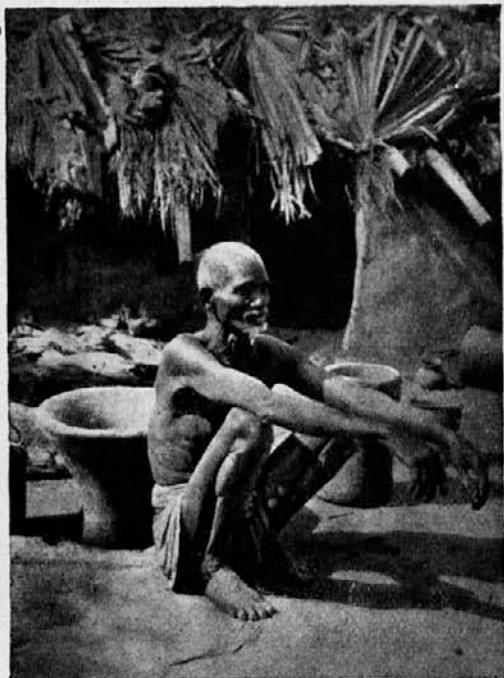
ske predsodke Indijcev in vzbuja v njih nado, da so ga bogovi poslali na zemljo, da spodi iz Indije tujce, da bodo mogli domačini živeti po svojih starodavnih običajih. Motil bi se pa oni, kdor bi mislil, da je Gandhi za odpravo kastnega sistema. Gandhi sam zagovarja kastni sistem takole:

»Samo korist vidim v tem, da braman vse svoje življenje ostane braman. Kakšne težkoče bi se vendar pojavile, če bi n. pr. vsakdo hotel biti sodnik.«

Gandhi je torej brez dvoma socialno bolj reakcionaren kakor večina angleškega naroda. Če bi uspelo njegovo gibanje, bi to ne prineslo Indijcem nobenega zboljšanja. Kajti on je proti industriji, proti moderni tehniki in kulturi, češ, da je vse to delo satana. Mi pa vendar vemo, da je tehnika sama na sebi koristna

Hindu iz Kašmirja

Ubožen kmet pred svojo kočo

človeštvu in da bo postala koristna vsem ljudem, ko bo postavljena v službo celotni človeški družbi.

Edino, kar bi moglo nam ugajati pri Gandhiju, je njegovo stališče, da se Indiji preveč plodé in da je preveliko število otrok škodljivo, ker samo povečava revščino. Gandhi izjavlja, da ga zaboli srce vsakokrat, ko izve o rojstvu novega otroka, ker že za dosedanje število prebivalstva v Indiji ni dovolj hrane. Gandhi zato nasvetuje Indijcem, naj ne plodijo sploh nobenih otrok več. Vendar je brezupno in nesmiselno edino sredstvo, ki ga priporoča za doseg tega namena. Kajti on pravi Indijcem, naj bi se vzdržali vsakega spolnega občevanja.

Prav tako neumen recept priporoča Gandhi delavcem. Ne nasvetuje jim strokovnih organizacij, temveč jim pravi, naj le pomilujejo podjetnike v njihovi krivičnosti. Rešitev socialne krize si mož kaj enostavno

in napačno predstavlja, ko pravi o podjetnikih dobesedno sledeče: »Ne smemo soditi lastnikov tovarn, moramo jih samo pomilovati; preveč bi bilo zahtevati od njih, naj zapró tovarne, lahko jih pa prosimo, naj ne zidajo več novih tovarn...« Mož vidi torej rešitev v tem, da tovarne prenehajo. Dvakrat smešno je njegovo upanje, da se tovarne ne bodo več gradile. In še bolj čudno je to Gandhijevo mišljenje, če pomislimo, da je v Indiji 80% vsega prebivalstva pol leta brez posla.

Kakor posnamemo iz Gandhievih govorov, je tej bedi v prvi vrsti krivo preveliko število prebivalstva, toda ne dosti manj slepa vdanost v usodo, kakor jo uči hinduizem z okorelim kastnim sistemom. Naslednje bo menda pojasnilo vsakemu vse: Gandhi pripoveduje, da je na svojih potovanjih po Indiji opazil, da napol izstradani ljudje od-

Svetišče v Maduri

klanjajo vsako delo in da bi se dali rajši ustreliti, kakor da se lotijo produktivnega dela. Nato pravi Gandhi dobesedno sledeče:

»Ta delomržnost pomeni za Indijo še večje zlo kot pijanstvo! Pijanec je še včasih voljan delati, ima še čuvstva in občutke; ti pa, ki zavračajo vsako delo, so skoro podobni živalim. Le predenje na lastnih kolovratih lahko reši prebivalstvo tega brezbriznega stanja in popolne demoralizacije.«

S kolovratom upa Gandhi odpraviti tudi prostitucijo, ki je razširjena v Indiji bolj kot kjerkoli na svetu. Saj nekateri verski obredi po svetiščih niso drugega kakor javna prostitucija.

Da bi pridobil Indijce in Indijke za predenje, pravi, da je to služba božja. Gandhi je torej v očeh pametnega človeka današnje dobe Don Kišot, ki se bori z mlini na veter. Marksisti vemo, na kak način se raz-

vija in se bo rešila družabna kriza in si pač ne moremo razlagati Gandhijeve sanjivosti drugače kakor s tem, da je, kot vsi ljudje, plod obstoječih družabnih razmer, ki so v Indiji neverjetno zaostale.

Indijci, ki so se povzpeli nad povprečnost, odklanjajo Gandhija. Tako pravi največji živeči pesnik Indije Rabindranath Tagore, da pomeni naravnost samomor Gandhijev poskus, da Indijo odreže od Evrope. Dobesedno pravi takole:

»Evropi je pripadlo veliko poslanstvo za človeka in človeštvo; napačno je hotenje umetno se ločiti od nje. Nobeno ljudstvo ne more utemeljiti svoje blaginje s tem, da se loči od drugih ljudstev. Ni mogoče svobode in neodvisnosti Indije utemeljiti z odklanjanjem vseh tujcev.«

Gandhi pa Tagoreju trdovratno odgovarja, da je za Indijo edina rešitev ohranitev starodavnih običajev in odklanjanje vsake inozemske kulture.

Da Gandhi gotovo ne bo osvobodil Indije angleške nadvlade, izpri-

Ljudska slika, ki kaže aretacijo Gandhija

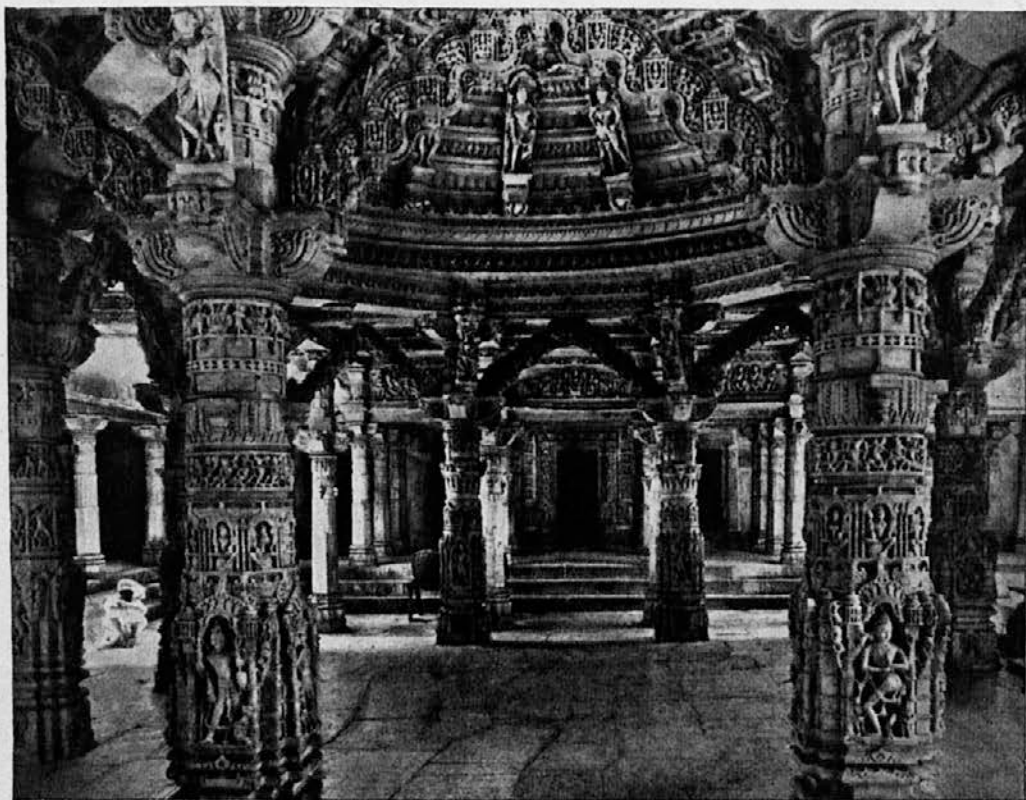
Slike bogov na južnem stolpu velikega svetišča v Maduri

čuje sledeči njegov recept, katere-
mu se lahko smejejo Angleži. Glasi
se namreč tako-le:

»Z ljubeznijo moramo premagati
srd angleške vlade in njenih uradni-
kov. Ljubiti jih moramo in moliti k
Bogu, da jih navdahne s spoznanjem
njih zmote. Naša dolžnost je, da se
damo pobijati, ne pa, da sami ubi-
jamo.«

Dokler bo imela Indija takega
proroka, ni pričakovati velikih izpre-

memb. Po našem mnenju je začasno
za Indijo večja nesreča njen lastni
sistem kakor angleška nadvlada. S
tem nikakor ne mislimo zagovarjati
angleške nadvlade. Nasprotno, Indiji
želimo vso svobodo in samostojnost.
A ta mora biti brez kast. Toda In-
dijci se samo oddaljujejo od svobo-
de, dokler sledé proroku, ki zago-
varja reakcionarnejši družabni si-
stem, kakor je v Angliji.

Notranjščina Admiatovega svetišča v Mound Abu, Dilvara

Alfons Petzold:

Ko je prišlo . . .

O — ko je prišlo, sem strmel,
ugibal: odkod in kako:
Nekdo je v svojo mojo rōko vzel
in globoko pogledal y moje oko.

In šla je preko čela s svojo rokó,
v trpljenju smehljaje govorila z menoj:
Jaz ljubim le tebe, tebe samó,
sladak je tvoj kruh in dober tvoj boj!

Prevedel Mile Klopčič.

VSEVOLOD IVANOV: otrok

Vsevolod Ivanov spada med najboljše moderne ruske pisatelje. Rodil se je l. 1895, v kirgiški stepi. Njegova mati je bila potomkinja v Sibirijo pregnane družine, oče pa mu je bil nezakonski sin turkestanskega gubernatorja. Vsevolod Ivanov je imel kaj burno mladost. Šola mu ni dišala in se je rajši potepal s cirkuškimi igralci po vsej Rusiji. Pozneje je opravljal najrazličnejše poklice: bil je trgovski pomočnik, stavec, akrobat, klovn itd. L. 1917. se je udeležil revolucije. — Kakor večino mlajših ruskih pisateljev je tudi njega vzgojil Maksim Gorkij. Glavno delo Ivanova je roman »Oklopni vlak 14-69«. V pričujoči noveli nam slika divjo Mongolijo in življenje v njej.

Opomba uredništva.

1.

Mongolija — to je divja zver, mračna, grabežljiva zver. In tudi kamenje je tam kakor grabežljiva zver, in kakor grabežljiva zver je voda, da, celo metulj zbada v onih krajih.

In Mongol — pri njem pa reš ne veš, kakšno srce ima. Baje je oblečen v kože in je podoben Kitajcu; pobegnil je pred Rusi; v daljnji daljnini, onstran puščave Nor-Kor se je naselil. In baje je hotel potovati še dalje, preko Kitajske in Indije v modre, neznane dežele.

Poleg Rusov so se naselili tu Kirgizi z Irčiševih¹ bregov; ruska vojna jih je prepodila v Mongolijo. Vsakdo ve, da je kirgiško srce kakor iz sljude; vidiš skozenj, ni pa dosti vredno. Brez naglice, popolnoma zložno so prišli semkaj z vso svojo robo, z živino in otroki in privlekli so celo bolnike s sabo.

Redke Ruse — same zdrave, močne tiče — pa je vrgla semkaj neusmiljena roka. V kamenitem pogorju je propadlo vse, kar je bilo med njimi slabotnega in kar jih je oviralo; nekateri so poginili radi naporov, druge so pomorile krogle iz pušk belih. Tisti, ki so ostali živi, so morali prepustiti belim tudi žene, otroke, živino in ves imetek in sedaj so polegali po vozovih in v šatorih, besni kot volkovi spomladi, in so mislili na svojo stepto in domači Irčiš.

Bilo je petdeset možakov, Sergej Selivanov jih je vodil; četa se je imenovala: Sodruga Selivanova prostovoljska četa rdeče garde.

Ljudje so se dolgočasili.

Ko so jih beli podili preko gora, jih je zgrabila groza pred ogromnimi, temnimi skalnatimi skladi; ko pa so končno dospeli v stepto, sta jih prevzela otožnost in dolgočasie.

¹ sibiriska reka.

Ta stepa je podobna stepi ob Ir-tišu: pesek, trda trava, zgoraj nebo, kakor iz železa vlito. Vendar pa je bilo vse tako tuje tod, ne tako kakor doma, zemlja je bila nezorana, divja. Tudi brez ženske je bilo težko.

Ponoči so si pripovedovali mastne vojaške zgodbe o ženskah, in ko niso mogli več zdržati, so osedlali konje in si nalovili Kirgizinj.

In komaj so kirgiške ženske zagledale Ruse, so že vdano legle na hrbet. Ni bilo lepo, bilo je celo zoprno vzeti jih — tako nepremično, s trdno zaprtimi očmi so ležale tamkaj; bilo je, kakor da bi se človek pregrešil z živalmi!

Kirgizi pa so se bali ruskih jez-decev in so ostali daleč proč v stepi. Kadar so zagledali Rusa, so grozili s puškami in loki in so kričali; niso pa streljali. Mogoče niso znali.

2.

Četni blagajnik Afanasij Petrovič Trubačov je bil jokav kakor majhen otrok in je imel tudi obraz majhnega otroka: majčken, rožnat, golobrad obrazek. Le noge so mu bile dolge in močne kakor pri kameli.

Čim pa je sedel na konja, je postal nenadoma strog. Obraz se mu je pogreznil, je izginil: izvolas, srdit, strašen je sedel na konju.

O binkoštih so poslali tri može — Selivanova, blagajnika Afanasija Petroviča in Drevesinina — v stepo: poiskali naj bi dobre pašnike.

Pareč se so ležale pod solnčnimi žarki peščene planjave.

Veter je vel od zgoraj, z neba in tudi z zemlje je žareče puhtelo v tresočo se modrino in človeška ter živalska telesa so bila hrapava in težka kakor kamen.

Selivanov je rekel hripavo:

»Kakšna je pač košnja?...«

Vsi so razumeli: mislil je na domovino, dalče tam ob Ir-tišu.

Obrazi z redkimi bradami so ostali nemi, kakor bi solnce pogreznilo glasove kot travo v stepi; in oči

so bile podplute s krvjo in ozke kot rane, ki jih nareže trnek. Le Afanasij Petrovič je otožno odvrnil:

»Kdo ve, ali je tam tudi suša?«

Glas mu je zvenel jokavo, vendar se mu obraz ni skremžil kot pri joku; le v velikih, izsušenih očeh utrujenega, zbitega kljusea pod njim se je bolešno nabrala solza.

Tako so jezdili prostovoljci v gosiem redu po kozjih stezah v stepo...

V tesnobnem bleščanju so ležale peščene planjave; pohlepno se je ovijal peskoviti veter, ki je jemal sapo, okrog pleč in glave. Znoj je žarel v telesu, ni pa mogel prodreti skozi hrapavo, suho kožo.

Ko so se proti večeru pojavili iz globeli, je rekel Selivanov, kažoč proti zapadu:

»Tam se nekdo pelje.«

In res je valovil na obzorju nad peskom rožast prah.

»Pač Kirgizi.«

Nastal je prepir. Drevesinin je trdil, da domujejo Kirgizi daleč proč od tod in da se ne upajo tako zelo približati se tujim bivališčem, dočim je Afanasij Petrovič menil, da so gotovo Kirgizinje, kajti oblak prahu je prav kirgiški: tako gost prah vzvrtinčijo namreč samo Kirgizi.

Ko pa se je oblak prahu približal, so enodušno sklenili:

»Tujci so...«

Po glasovih svojih gospodarjev so konji začutili, da je v zraku nekaj tujega. Strigli so z uhlji in so legli na zemljo, še preden so jim zapovedali.

V globeli so se zdela bela in svetlorjava konjska telesa z iztegnjenimi, kot vreteno suhimi nogami revna in smešna. Velike, prestrašene oči so kot iz sramu zaprli in so nemirno dihali.

Selivanov in blagajnik sta ležala spredaj ob robu globeli. Blagajnik je smrkal in jokal. Zmeraj je moral leči poleg Selivanova, da bi se ta ne bal: radi blagajnikovega otroškega joka

je bilo Selivanovo okorno kmečko srce veseleje, skoro objestno.

Po stepni poti se je valil oblak prahu. Kolesa so škripala sedaj glasno, sedaj zopet umirajoče in dolge, črne konjske grive so plapolale kakor vihrajoč prah.

Selivanov je dejal prepričevalno: »Rusi...«

In priklical je Drevesinina iz globeli. V bližajočem se novem košarskem vozu sta sedeli dve postavi z rdeče obrobjenima čepicama na glavi. Skozi oblak prahu je bilo obraza le težko razločiti; rdeči čepici sta drseli kakor na rumenih meglenih oblakih, včasih je pomolila iz njih puškina cev, tudi roka, vihteča bič, se je tu pa tam prikazala iz oblaka prahu.

Drevesininu se je zasvetilo v glavi in je rekel:

»Častniki... Pač po uradnih opravkih... Ikspiticija².«

Objestno je povlekel usta in pomežiknil z očesom.

»Ti pa bodo skupili...«

Voz se je zmeraj bolj približeval obema, trdno in brez ovir; gnal je — šlo je navzdol — konja pred sabo in je zabrisaval, kakor lisjak z repom, z oblakom prahu sled za seboj.

Jokavo je zabebljal Afanasij Petrovič:

»Pusti jih vendar, mladič... Rajši jih ujemimo...«

Selivanov se je razjezil in je odprl zaklep pri puški tako tiho, kot bi odpenjal gumb.

»Tu ni treba prav nič jokati...«

Ježilo ga je predvsem, da so se upali »častniki« popolnoma sami, brez vojaškega spremstva v stepto, kakor da bi bili — prostovoljcem v pogubo! — nepregledna armada.

Eden izmed »častnikov« se je v vozu včasih vzravnal in je vprašujoče pregledoval stepto; videlo pa se je slabo preko onih dveh kamnov

² ekspedicija.

tam ob robu globeli, ki sta bila podobna konjskima truploma — oviral ga je pri opazovanju prah in večerni veter, ki je rdeče migljial nad opaljeno travo.

Rdeč prah je ovil voz, kolesa, ljudi in njihove misli...

Počili so streli...

Hipno sta se zakotalili obe čepici — med padcem sta udarili druga ob drugo — nazaj pod zaprti krov voza.

Vajeti so nenadoma popustile, kakor bi se pretrgale.

Splašeni konji so bežali dalje... So utekli... Toda nenadoma je pokrila mlečno bela pena vratove in zapoge... Napete mišice so drgetale; živali so pobesile glave, so se ustavile.

Afanasij Petrovič je rekel:

»Mrtvi...«

Možje so pristopili in si ogledali stvar. Obe postavi sta bili mrtvi. Sedeli sta tamkaj, druga poleg druge, toda njihovi glavi sta bili prevešeni nazaj kakor oglavnici; en mrlič je bil ženski. Njeni lasje so se razpuščili; na eni strani so bili plavi, na drugi, pokriti s prahom, črni in vojaška srajca se je visoko bočila nad ženskimi prsmi.

»Smešna stvar,« je menil Drevesinin. »Pa je sama vsega kriva, kaj pa je nosila moško čepico! Koga bi pa veselilo, ubiti žensko?... Ženske vendar potrebujemo...«

Afanasij je pljunil predenj.

»Zver si ti in še buržuj povrhu... S teboj ni nič...«

»Nehajta,« ju je prekinil Selivanov. »Saj nismo vendar obcestni roparji in zato moramo napisati inventar o temle narodnem premoženju. Dajte mi kos papirja!«

Med ostalim »narodnim premoženjem« je ležal pod kozlom v kitajski košarici majhen otrok s svetlimi očmi in svetlimi lasmi; v mali pesti je trdno držal konec rjave odeje. Bil je še dojenček, drobčkano majhen in je tiho cvilil.

Heinrich Ziele: Nabrala si je dračja za »posteljo«

Afanasij Petrovič je rekel ganjeno:

»Glejte si no... In pri tem še nekaj govori v svojem jeziku...«

Še enkrat so obžalovali smrt žene, ki ji tudi niso slekli obleke, dočim so moža zakopali nagega v pesek.

3.

Ko so se vračali, se je peljal Afanasij Petrovič v vozu; držal je otroka v naročju, ga zibal in mu pel pesmico:

Slavček ti, ljuba ptičica,
ljubi kanarček,
poješ tako lepo...

Mislil je na vas Lebišajš — kjer se je rodil —, spominjal se je staj, polnih živine, svoje družine, otrok in je zraven ječal s tankim glasom. Tudi otrok je ječal.

Od solnca ožgane peščene planjave so bežale mimo; tudi te so ječale s tankimi glasovi. Mimo so bežali na majhnih, strumnih mongolskih konjih prostovoljci s pogreznimi obrazi, s pogreznjeno dušo.

Ob potih se je bohotno razrasel od solnca zakrnel, žolt, pesku podoben, nizek pelin — komaj ga je oko zapazilo.

In vsa peščena puščava je bila kakor pelin, žolta in grenka...

O, ve kozje in gamsove steze! O, ve peščene puščave, ve grenke, grenke! Mongolija — to je mračna, grabežljiva zver!...

Natančno so preiskali ves »častniški« imetek. Knjige so našli, kovčeg, poln tobaka, instrumente iz uglajenega jekla. Eden izmed njih — reč na treh dolgih nogah — je imel majhno štirioglato skrinjico iz medi z merilom.

Prostovoljci so prihrumeli, so obzivali, obtipavali stvari in jih prehtevali v rokah.

Vsi dečki so dišali po koštrunovi masti; iz dolgočasja so mnogo jedli in njihove obleke so bile prepojene z maščobo. Tisti, ki so jim čeljusti molele naprej in ki so imeli mehke, ozke ustnice, so bili doma iz kozških vasi ob Donu; tisti, ki so imeli dolge črne lase in temno polt, pa iz apnenih rudnikov. Vsi pa so imeli kakor sablja krive noge in so govorili z goltnimi stepnimi glasovi.

Afanasij Petrovič je dvignil trinogo z gumbom iz medi v zrak in je rekel:

»Tiliskop.«

Pomežiknil je z očmi.

»Dober tiliskop, vreden je nekaj milijonov. Z njim so preiskali mesec in na mescu so odkrili zlata polja, dečki... Zlata niti prati ni treba, tako čisto je, kakor moka. Kar v vrečo si ga lahko natreseš.«

Mlad dečko, doma iz mesta, je smejoč se vzkliknil:

»Česa vse ne čenča, hudič ga naj vzame!...«

Afanasij Petrovič se je razjezil:

»Jaz da čenčam? Le čakaj, ti koruzasta mrha!...«

Tobak so si med sabo razdelili; instrumente so zaupali Afanasiju

Petroviču; kot blagajnik naj jih o priliki zamenja pri Kirgizih za kaj koristnejšega.

Položil je instrumente pred otroka.

»Tu imaš, pa se igray...«

Malo dete jih ni niti zapazilo; samo ječalo je. Blagajnik je poizkušal tako in tako — vroče mu je postalo pri tem od navora, da je postal ves poten —, toda nič ni pomagalo: dete je neprestano ječalo.

Kuharji so prinesli obed. Težki duh po olju, kaši in ščiju³ je visel v zraku. Široke lesene žlice so izvlekli iz golenic. V taborišču je bila trava razhrojena. Globel je bila globoka in senčnata; zgoraj je vpila straža na konju:

»Pojejte hi-itro!... Hočem žreti!... Zamenaj!...«

Ko so pojedli, so se nenadoma domislili: tudi otrok mora jesti! Neprestano je ječal. Afanasij Petrovič je prežvečil košček kruha, je pomazal debelo kašo v mokra, široko odprta otrokova usta in je pri tem cmokal z ustnicami.

»Njam, njam... Je dobro!... Jej, ti palček!...«

Ta pa je zaprl gobček in je obrnil glavo proč: tega ni hotel! Skozinosa pa je ječal dalje.

Drugi so pristopili in so obstopili gručo. Preko glav sprednjih so škilili na otroka. Srajce so jim bile odpete; gole noge so bile rumene kakor mongolska zemlja.

Nekdo je predlagal:

»Ščij mora dobiti!«

Ohladili so nekoliko ščija. Afanasij Petrovič je pomočil prst vanj in ga je potisnil otroku v usta. Od drobčkanih ustnic je teknel dobri, mastni ščij na rdečkasto srajčko in na flanelasto odejo.

Otrok zopet ni nič jedel.

»Pasji mladič je prebrisanejši, liže kar s prsta...«

³ zeljnata juha.

»Je pač pes, ta tu pa je človek...«

»Tudi vzrok!...«

Kravjega mleka ni bilo v taborišču. Razmišljali so o kobiljem mleku — kobile so pač imeli. To pa ni šlo: kumis⁴ opijani. Otrok bi od tega zbolel.

Gruča se je razšla med vrstami voz; posamezne skupine so se v skrbeh posvetovale. Med vozovi je tekal sem ter tja razburjeni Afanasij Petrovič, preko pleč mu je viselo izkaženo tatarsko krilo; izkažene so bile tudi njegove majhne očke. In razen tega še njegov nemirni, otroški, visoki, tanki glas — bilo je, kakor da bi nenadoma sam tarnajoči mladiček tekal okrog!

»Kaj bo še iz tega?... Saj ne je, fantje... Morali bi vendar...«

Široko razkoračene so stale tam hunske postave, s pogledi, ki so izražali nemoč.

»Ženska stvar...«

»Seveda...«

»Če bi mu ženska dala, bi tudi celega koštruna požrl...«

»Tu sedimo sedaj...«

Selivanov je sklical zborovanje in je razjasnil:

»Ne gre, da bi poginil krščanski mladič kakor žival. Njegov oče je bil sicer buržuj, otrok pa je pač otrok.«

Vsi moške so s tem soglašali.

»Otrok prav nič ne more za to.«

Drevesenin je smejoč se zaklical:

»Naj pri nas zraste, fantje! Ko bo velik, pa naj poleti na mesec... Na zlata polja...«

Toda nihče se ni smejal. Afanasij Petrovič pa je povzdignil pest in je zaklical:

»Ti si in ostaneš govedo!«

Brez pomoči je stopal blagajnik z noge na nogo, je krilil z rokami po zraku in je nenadoma zakričal s presunljivim glasom:

»Kravo!... To je tisto. Kravo mora imeti!...«

Heinrich Ziele: Prostitutka

Poličijsko poročilo:

»Vzrok samoumora neznan...«

Enodušno je odmevalo:

»Da, brez krave mora umreti!...«

»Kravo, brez nje ne gre...«

»Brez krave bo poginil...«

Afanasij Petrovič je odločno dejal:

»Fantje, jaz grem po krave!...«

Zlobni Drevesenin mu je segel v besedo:

»K Irtišu? V naš Lebijašij?!...«

»Do Irtiša mi ni treba hoditi, ti svinjska mrcina! Pojezdím h Kirgizom!«

»Boš zamenjal? Za tiliskop?«

Tedaj pa je poskočil Afanasij Petrovič k njemu in ga je hreščeče nahrulil:

»Mrha si ti in bič človeštva! Hočeš dobiti eno po gobcu?«

⁴ zavreto kobilje mleko.

In ko sta grdo in proti vsakemu redu ozmerjala drug drugega in materi, ju je prekinil predsednik zborovanja Selivanov:

»Dovolj je...«

Sklenili so, naj odjezdijo Drevesinin, Afanasij Petrovič in še trije drugi v stepo v kirgiške vasi in naj priženejo kravo. Če bo mogoče, pa naj priženejo kar dve ali pet krav, kajti kuharjem je začelo primanjkovati mesne zaloge.

Obesili so puške na sedla, na glavo pa so si posadili kirgiške čepice iz lisičje kože, da bi jih od daleč smatrali za Kirgize.

»Torej v božjem imenu!«

Dete so zavili v njegovo odejico in ga položili pod voz — na kraj, ki je bil popolnoma varen. Poleg njega je sedel mlad fant in je streljal, da bi preganjal sebi in otroku dolgčas; z revolverjem v pelinov grm.

4.

Ha, ve brezupne mongolske peščne puščave! Ha, vi ubožni, kot dim modri kamnolomi, ve globoko iz zemlje štrleče roke, ve zlokobne roke!

Po peščenih puščali so jezdili Rusi. Znočilo se je.

Peščne planjave so izpuhtevale žar in pelin.

V kirgiških vaseh so psi oblajevali volkove in tmino.

V tmini so oblajevali volkovi lakot, smrt.

Kirgizi so pobegnili pred smrtjo.

»Bomo li oteli črede pred smrtjo?«

Soparna, črno zelena temina je tresoča ležala nad peščenimi planjavami; komaj so jo zaustavili, je že zdrknila v počasnem plavanju proti zapadu.

V kirgiški vasi je dišalo po posušenem kravjem gnoju in ajranu — po redkem kislem mleku. Ob rumenih taboriščnih ognjih so sedeli suhljati, sestradani kirgiški otroci. Po-

leg otrok psi s koničastimi gobci in s štrlečimi rebri. Koče so bile podobne skednjem. Za kočami se je temnilo jezero, okrog njega trsje.

Iz trsja so zapresketali strelji v rumene taboriščne ognje.

»O-o-a-at!...«

V hipu so poskočili Kirgizi iz svojih kožnatih koč. Zakričali so prestrašeni, najprej eden, nato vsi skupaj:

»Uj-boj!... Uj-boj, ak-küsük urus!... Uj-boj!«

Skočili so tako hitro na konje, kot da bi stala kljuseta dan in noč osedlana. Udarec s kopitom je zabobnel ob koče, je donel preko stepa. Iz trsja se je glasilo kot krik divjih rac:

»Ak!... Ak!...«

Samo neki sivobradec je padel s konja, z glavo v veliki kotel; med padcem je prevrnil kotel in je rjovel, ves poparjen, s silnim glasom. Kuštrav pes je stal poleg njega z repom med nogami in je boječ porival svoj izstradani gobec v izlito vroče mleko.

Z nežnim glasom so rezgetale kobile. Prestrašeno, kakor da bi jih napadli volkovi, so se stiskale ovce v staji druga k drugi. Težko, kakor po teku, so dihale krave.

Ponižne Kirgizinke so vdano legle, kakor hitro so zapazile Ruse, na žimnice iz ovčje volne.

Drevesinin se je pohotno zasmeljal.

»Končno vendar nismo žrebci! Saj jih vendar ne moremo zmeraj...«

Hitro je napolnil ploščato avstrijsko vojaško steklenico z mlekom; nato pa je prignal, pokajoč z bičem, nekatere krave s teleti h koči. Osvojenjena teleta so hlastno suvala z glavo v mehko vime in so veselo hlastala z velikimi, mehкими ustnicami po cizkih.

»Poglej, kako so lačna...«

In je odgnal krave.

Frans Masereel: »Zlata« mladost

Afanasij Petrovič je še nekoliko iztikal po vasi in je hotel pravkar odjezditi, ko se je nenadoma domislil:

»Cucelj je vendar potreben! Vi hudiči, na cucelj ste pozabili!«

Skočil je v kočee in je začel iskati.

V kočah je bilo temno kot v rogu; Afanasij Petrovič je zgrabil goreče poleno in je iskal cucelj, medtem ko je sipal okrog sebe iskre in kašljal radi dima.

V eni roki je prasketalo poleno, z drugo pa je vihtel revolver.

Nobenega cuclja ni bilo mogoče najti! Na žimnicah so ležale vdane Kirgizinje z razkrcenimi nogami, pokrite s plašči. Otroci so tulili.

Končno se je Afanasij Petrovič razsrdil in se je zadril v neki koči nad mlado Kirgizinjo:

»Cucelj! Daj ga sem, ti nekrščen mrcina!«

Kirgizinja je bruhnala v jok in je hlastno odpela obleko iz svilenega ripsa in tudi srajco.

»Ni kirek... Al... Al...«

Poleg nje je ječalo na žimnici v cunje povito dete.

Kirgizinja je pritegnila kolena.

»Al... Al...«

Afanasij Petrovič pa je zgrabil z obema rokama za njene prsi, jih je mečkal in veselo zažvižgal:

»Tu-u!... Tu imamo cucelj!

Ha!...«

»Ni kirek... Ni...«

»Že dobro! Nehaj s krehanjem! Naprej, z mano!«

In vlekkel jo je za roko za sabo.

Poleno je padlo na tla; v koči je bilo tema kakor v rogu.

Zunaj je v temi povlekel Kirgizinjo v sedlo in je odjezdil proti taborišču, pri čemer je včasih potipal njena prsa.

»Našel sem, otroci,« je vzkliknil, žareč od veselja, in oči so se mu zasolzile. »Da, moji ljubi, jaz že znam!...«

5.

V taborišču so spoznali, da je prinesla Kirgizinja svojega otroka s

seboj, česar pa Afanasij Petrovič v temi ni opazil.

»No, pa naj bo,« so menili prostovoljci, »njeno mleko zadošča za oba. Krave imamo, sicer pa je močna ženska.«

Molčeča je bila Kirgizinja in sramežljivo zaprta in je dojila otroka le na skrivnem. Oba sta ležala na žimnici v njenem šatoru — eden je bil bel, drugi rumen — in sta ječala z istim glasom.

Približno po osmih dneh pa je izjavil Afanasij Petrovič na splošnem zborovanju:

»Torej, sodrugji, tu se vrši poneverba: Kirgizinja, ta mrha, goljufa pri dojenju — njen otrok sesa pri polnih prsih, naš pa dobi samo tisto, kar ostane na dnu. Jaz sem jo, bratje, skrivaj opazoval.«

Možje so odšli tja, da bi pogledali. Otroka sta bila taka, kakršni so pač otroci, le, da je bil eden bel, drug pa rumen kot melona. Zdelo pa se je skoraj, kakor da bi bil ruski otrok nekoliko bolj suh kot pa kirgiški. Afanasij Petrovič je razklenil roki:

»Dal sem mu ime — Vaska... In sedaj kaj takega! Ta je pa res lepa!«

Drevesinin je rekel:

»Slab si videti, Vaska!«

Nekdo je prinesel palico in jo tako položil preko oj, da je bila v ravnotežju.

Na vsak konec so obesili po enega otroka, da bi določili, kateri je težji.

Otroka sta ječala, ko sta visela v svojih cunjah na volnenih vrveh. Lahak duh — po otrokih — je puhtel od obeh. Kirgizinja je stala, ne da bi kaj razumela, pri vozu in je jokala. Možje so molče opazovali.

»Izpusti!« je zaklical Selivanov.

Afanasij Petrovič je odstranil roko od palice in takoj je švignil ruski otrok kvišku.

»Ha, rumenokljuna hudičeva zalega!« je razjarjen zaklical Afana-

sij Petrovič. »Si se lepo in do polnega nalizala!«

Dvignil je poleg ležečo izsušeno koštrunovo lobanjo in jo je položil na malega Rusa. Sedaj sta bila oba otroka enako težka.

Prostovoljci so hrumeli, zadeneli so klici:

»Tega je bolje redila! Za celo glavo, dečki! Ha!...«

»Kako pa naj to preprečimo?!«

»Taka mrha!...«

»Imamo tudi drugega dela dovolj, ne da bi še pazili na otroke!«

Temu so vsi pritrdili:

»Tega ne moremo preprečiti!«

»Zlasti še ne, ker je njegova mati...«

Tedaj pa je zaceptal Afanasij Petrovič z nogami in je zavreščal:

»Torej ruski človek naj radi pri-tepenega, nekrščenega kirgiškega pretepača enostavno pogine? Vaska da bi poginil?«

Vsi so si natančno ogledali Vasko: tu je ležal, bel, suhljat.

Zadeva jih je grizla.

Tedaj pa je rekel Selivanov Afanasiju Petroviču:

»Torej stori mu... hm... konec... Naj umre, v božjem imenu, kirgiški otrok namreč... Saj smo jih že toliko pobili — saj gre v eno...«

Prostovoljci so poškilili na Vaska in so nemo odšli.

Afanasij Petrovič je zgrabil kirgiškega dečka in ga je ovil v raztrgano vrečo.

Mati je zatulila. Afanasij Petrovič ji je pripeljal eno po ustih — ne preveč močno — in je odkorakal iz taborišča v stepo.

6.

Čez nekaj dni so stali možje pred vhodom v šator in so gledali, stoječ na prstih, preko ramen prednjih v notranjost, kjer je dojila Kirgizinja na žimnici belega otroka.

Imela je tiho vdan obraz in kakor ovsena zrnca ozke oči; njena

obleka je bila iz vijoletnega svilenega ripsa in njene noge so tičale v mehkih safijanovih čevljih.

Otrok je grebel z obrazkom v njene prsi, z ročicama je gladil njeno obleko in je nerodno in srčkano cepetal z nožicami, kakor bi hotel poskočiti.

Možje so gledali in so se bobneče smejali.

Afanasij Petrovič je nežno pogledal otroka in je jokavo zajeceljal, smrkajoč z nosom:

»Ha, ta pa zna!«

Za šatorom iz surovega platna pa so bežale — v neznanе daljave — globeli, stepe, vsa tuja Mongolija.

Kdo bi pač vedel, kam hiti mračna, grabežljiva zver — Mongolija?

(Prevedel Talpa.)

Ščit na upravni palači Konzumnega društva v Haagu:

„O mož, o žena, ne govori več »jaz«, govori »mi« —
»Jaz« spenja okove še hujše, »mi« jih drobi.“

(Glej str. 143.)

Aleksander Neverov je literarno ime Aleksandra Skobeleva (1886.—1923.), znanega ruskega pisatelja, čigar najboljše delo »Taškent, kruha bogato mesto« je izdala knjižnica »Svobode«. V svojih delih nam najrajši slika strahote velike lakote v Rusiji v letih 1920./21. ter življenje otrok, katerih dušo kot vaški učitelj prav dobro pozna. V pričujoči noveli nam slika pisatelj napačno vzgojo otrok.

1.

Jaška se je odločil za smrt.

Vedel ni samo, ali je to strašno ali ne.

V sobi je bilo temno. Pod posteljo je stružila podgana. Na zidu se je premikala velika, skuštrana senca Jaškove glave. Na mizi se je svetlikal samovar s svojo belo platneno prevleko, toda, če si ga pogledal od daleč, se ti je zazdelo, da ni samovar, temveč hudoben čarovnik v beli srajci, ki je iztegoval roki po Jašku.

Ne, to ni bil niti čarovnik.

To je bila Jaškova smrt, ki je kimala z glavo.

Jaška se ves ovije v veliko, grobo rjuho in skrči kolena do brade.

Obtoplje svoje podplate. Bili so mrzli. V temi se mu je zazdelo, da se je prikradla pod rjuho podgana in povlekla rep preko njegovih ustnic. Jaška je skočil izpod odeje in se je usedel. A sedaj ga je zopet z zelenimi očmi gledal čarovnik.

Pobegniti mora.

Jaška počene na posteljo, da bi z enim skokom dosegel vrata. Toda v tem trenutku se vrne oče iz mesta. Prižge na čevljarski mizi petrolejko, sede na majhen stolček, ki je bil pokrit z usnjeno blazino. Jaška se oddahne. Zopet se zmisli smrti in trene z očmi. V svetlobi to ni bilo tako strašno. Sodček je pokal pod očetom, slišalo se je to, vojaki so prepevali po ulici, tudi to se je slišalo. Gotovo bo umrl. Ni hotel več živeti niti učiti se. Vse je tako dolgočasno. Tesneje zapre očesne trepalnice, ki so prepuščale svetlobo, in neha dihati. Skozi nos se mu je prikradlo malo zraka, skozi usta nič.

Mrtev.

Mrtev leži Jaška v postelji, nos mu štrli kvišku, roke so mu na prsih prekrižane. Poleg babičine glave je gorela sveča. Tudi poleg Jaškove glave bo gorela, ne sedaj, temveč kasneje. Sedaj je umrl samo radi poskusa. Zato se mu trese noga in tudi tilnik ga malo srbi.

Vleže se drugače.

Popraska si tilnik, vzdihne:

»Iz mene ne bo nikoli nič!«

Sedaj se mu zazdi, da so prišli pod okno njegovi tovariši: Petka, Subrilin, Vanjka, Ganašonok, Sjomka Koza. Oče jim pravi:

»Pojdite domov, otroci! Jaške ne bo na ulico.«

»Zakaj?«

»Umril je.«

»Zakaj je umrl?«

»Ker se je naveličal življenja...«

Jaška leži pod platneno odejo, nos mu štrli kvišku. Iz ulice pride mati in se takoj obrne k očetu:

»Ali si danes kaj natepel Jaško?«

»Da.«

»Le pošteno ga nabij! Zopet mi je razbil skodelico za čaj. Iz njega ne bo nikoli nič dobrega...«

Oče odvrne:

»Ne morem ga pošteno nabiti. Saj sama veš, da imam slabe živce, in še zbolel bi...«

»Kakšen oče pa si,« zmerja mati. »Če ga radi slabosti ne moreš natepsti, pa pusti mene...«

»Tepi ga, kolikor hočeš! Saj imaš pravico...«

Jaška se silno preplaši. Vse telo ga zaboli, kot da bi bilo prebodeno z bucikami. Kajti mati je znala močno tepsti in zmeraj je prej pomolila:

»Pomagaj mi, milostljivi Bog, da ulijem norcu pamet in da mu dam dober nauk. E-na!«

»Mama, nikdar več ne bom napravil!« je kričal Jaška.

»Naučiti se moraš olike!«

»Mama, draga!«

»Tu imaš za skodelico, tu za šipo, tu za slabo učenje. Ubila te bom, lenoba, postopač!«

Pretepeni Jaška sedi na postelji in se strašno joče.

Mati bi rada videla, da bi postal Jaška uradnik, boljši gospod, nekaj sličnega, kot je Mojzes Okunevič, ki vodi trgovske knjige. Toda Jaška noče živeti niti učiti se. Vse mu je tako zoprno.

Mačku je privezal papir na rep in zato je bil tepen.

Napravil je iz papirja čolne, da bi jih spustil po uličnem žlebu, kadar bi deževalo, toda oče je potreboval papir za podlogo čevljem in Jaška je bil zopet tepen. Nekoč je vrtal z iglo po ključavnici, da bi napravil iz nje lokomotivo, toda mati ga je kresnila s ključavnico po glavi. Kasneje ga je dvakrat poljubila na mesto, kamor ga je udarila, in mu je namazala bulo z maslom. Bula je izginila, toda razžalitev v srcu je ostala. Ko bi le mogel po-

stati strojnik na železnici in odpotovati v kake druge dežele, da bi videl druge ljudi. Ni hotel več živeti, ni hotel v tem mestu, v tej deželi nič več videti. V šoli je dobil neko slovnico, v njej ni bilo niti ene slike. Računica, iz katere jim je Marja Vladimirovna dajala naloge, je bila najdaljša knjiga na svetu: 7×8 , 5×6 ... Ali se kaj takega sploh da naučiti?

2.

Okrog štirih gre Mojzes Okunevič mimo Jaškove hiše. Njegove hlače so bile spodaj malo zavihane. To je najnovejša moda. Nosi klobuk kot bogataš in srajco kot bogataš in ovratnico na njej. V ovratnici se blešči glava igle z dragocnim kamenčkom. Vsi uradniki iz urada nosijo take kamenčke, ker so njihova mesta najboljša. In mehke roke!... In kako se vede! Mojzes se dotakne z dvema prstoma klobuka in reče vsakemu, ki ga pozna, tako vljudno, oh, tako vljudno:

»Dober dan! Čast mi je!«

»Na svidenje! Priporočam se!«
Radi tega je Jaška najbolj trpel.

Kakor hitro zagleda mati Mojzsov klobuk in zasliši njegov odlični glas, začne takoj jokati, kajti Jaška ne bo nikoli postal dostojen človek, nato ga natepe, neprestano jokajoč in očitajoč mu. Nato zboli od vznemirjenja, si zaveže mokro brisačo okrog glave in ihti:

»Ne, iz našega sina ne bo nikoli nič! Še v grob me bo spravil...«
Jaško so žalili materini očitki in, ne da bi razmišljal, je obljubljal, da se bo bolje kot vsi drugi učil slovnico, reševal računske naloge in se učil pesmi na pamet. Mati si je nato odvezala mokro brisačo in je rekla očetu:

»Vazilij, sprašaj ga množenje!«

Tedaj je Jaška potegnil sapo skozi nos. Bilo mu je zelo toplo. Male, tenke številke so se mu vrtele

Frans Masereel: Vhod v tovarno

v glavi kot vrtavke, se prepletale in mešale. Oče pa je streljal kot iz puške:

»Šest krat osem! Šest krat devet! Sedem krat sedem!«

Oče je imel na čelu dve črni pikici, brke pa je imel kot morski pes, ki živi vedno v vodi. Nohti so mu zamazani od čevljarke smole, a prsa, ki se vidi iz odpete srajce, so vsa porasla s kocinami.

»Pusti ga, oče, ne bo nič!« je rekla mati. — »Sama ga bom natepla!«

Oče je zamahnil z roko:

»Rad bi ga natepel, če bi bil zdrav. Toda, saj sama veš, da se moram varovati. Ko unrem, boste berači. Drug pa bo dobil službo v uradu in dobro plačo. A naš Jakov Vasiljič bo potepuh...«

In zopet je rekla mati:

»Poslušaj, Jaška, le poslušaj, kaj pravi oče. Zapomni si! Tudi jaz ne bom dolgo živela. Kmalu me boš spravil v grob. Povej, ali boš končno ubogal očeta in mater?«

»Da.«

»Boš pisal naloge bolje kot vsi drugi?«

»Da.«

»Vzemi knjigo in sedi sem! Toda, da mi ne gledaš skozi okno!...«

Jaška sedi pri nerazumljivi knjigi in trudno premika ustnice: »Samoglasnik se izgovarja po podvojenem soglasniku kratko.«

Jaškove ustnice mrmrajo dolgočasne besede. Pred očmi se mu prikaže ulica. Igrajo se Vanjka in Petka, Griška, Skujka. Koliko frnikol imajo! Ijomka zmeraj dobiva. Ima dobro oko, sigurno roko. Včeraj je z eno potezo dobil dvanajst frnikol, si je z njimi napolnil žepe in jih nato prodal! Zvečer je šel v kino. Tam se je zastrepila neka fina dama. Zapustil jo je mož. Nato je jokala. Hotela se je še enkrat poročiti, a je nihče ni maral. Kupila je v lekarni neki prašek, napisala na listek: »Nočem več živeti. Dolgočasno mi je!«

Tudi Jaški je dolgočasno.

Ne sme frnikolati, ne sme se igrati z mačko, tudi lokomotiv in čolnov ne sme delati. In vsega tega je kriv Mojzes Okunevič. Radi nje ga se mora piliti slovnico, reševati računске naloge in se učiti pesmi na pamet.

3.

Marja Vladimirovna jim je dala domačo nalogo. Toda naloga se ne da rešiti:

»Dva potnika odpotujeta istočasno iz dveh različnih mest. Gresta drug proti drugemu. Eden prehodi 74 vrst na dan, drugi 67. Srečata se po treh dneh. Koliko sta obe mesti oddaljeni? (Opomba: reši nalogo na dva načina.)«

Vanjka Gaušonok, ki reši vsako nalogo, je takoj rekel:

»Naloga je napačna!«

Tudi Petka Subrillin je rekel:

»Kako naj postane človek pameten! Odšla sta iz dveh mest. Toda tu ni zapisano, iz katerih mest.«

Jaška pregleda nalogo. Res! Mesti nista označeni.

Spomni se slovnice:

»Imena mest se pišejo z velikimi začetnicami: Petrograd, Astrahan, Moskva, Kijev.«

Rešiti na oba načina! Na kakšna načina, je neznano. Kam sta šla, tudi to se ne ve.

Med malim odmorom je preko mesta letel aeroplan. Jaška še nikoli ni videl aeroplana od blizu. Pravijo, da je podoben ptici, da ima dve peroti in na koncu rep, ki neprestano ropoče. Po odmoru je Marja Vladimirovna razložila, kako naj se reši naloga, toda Jaška je ves čas mislil na aeroplan in vsaka številka mu je letela skozi glavo kot mali aeroplan. Lepo bi bilo, če bi si sam napravil tak stroj z dvema perotima in bi poletel na praznik, ko so vsi ljudje na ulici, čisto nizko nad mestom. Tedaj bi ga moral videti Mojzes Okunevič, ki vodi trgovske knjige! Moral bi samo poprositi Jaško, da bi ga vzel s seboj v zrak.

Mati pa bi vsakemu rekla:

»Moj Jaška je avijatik.«

»Koliko pa ima plače?«

»Prav sedaj bo dobil povišanje...«

Medtem ko je letal Jaška, nepriznani avijatik, po zraku, ga iznenadi Marja Vladimirovna z vprašanjem:

»Vavilov, ali poslušáš?«

»Da.«

»Ali si vse razumel?«

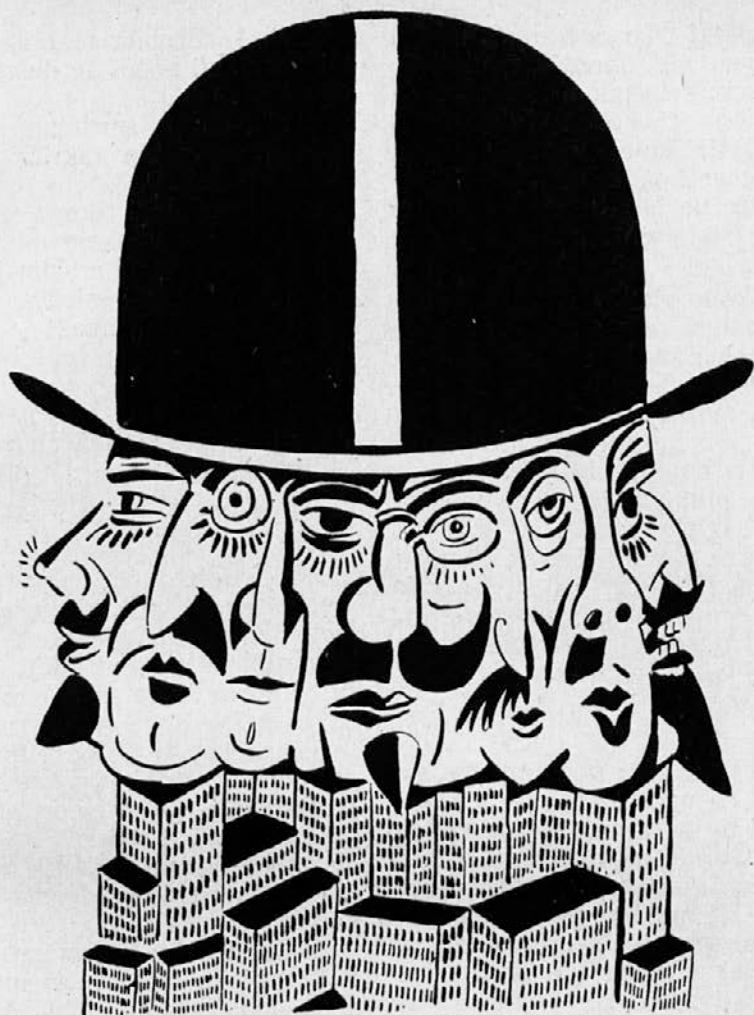
»Da.«

»Ponovi!«

Nevidni aeroplan je brenčal in ni dal Jaški misliti. Misli so letele skozi Jaškovo glavo. Nekaj časa se je spominjal kakega stiha, nekaj časa kratkih in dolgih samoglasnikov. Doma niti ni prav odložil torbice, ko jo je mati že zagrabila z obema rokama:

»Pokaži nalogo!«

Jaška ji pokaže zoprno računsko nalogo in takoj prizna:

Frans Masereel: Delniška družba

»Mati, ne da se rešiti!«

»Zakaj?«

»Nekaj ni v redu!«

Mati začne kričati:

»Ali si slišal, oče! Zopet je našel izgovor. Naloga ni dobra! Mar dajejo napačne naloge? Zakaj le lažeš?«

Oče pravi, ne da bi dvignil glavo:

»Ne daj mu nič jesti, pa jo bo hitro rešil...«

Mati se še bolj razkriči:

»Ali me boš še dolgo mučil? Kaj? Še dolgo? Obljubi mi tu pred

očetom: Mati, obljubljam ti, da bom do večera rešil nalogo!«

Jaška je molčal.

»Ponovi: Ne grem na ulico. Ne bom se igral z otroki. Ubogal bom svoje starše. Ko dorastem, bom dobil lepo službo...«

Jaška je molčal.

Mati je vzela s stene čevljarški jermen.

»Poslušaj, Jaška! Če ne boš do večera izdelal naloge, ne dobiš kruha ne danes ne jutri. Zaprla te bom, natepla te bom, spodila te... Ne-

sramni lenuh! Oče se ti muči, ne spiniti podnevi niti ponoči, kupil ti je nov zvezek, svinčnik in radirko. Za praznik sem ti hotela sešiti novo srajco. Toda zapomni si, nesramni lenuh, nič ne boš dobil. Vse ti bom vzela. Oče, le hitro umri, Jaška bo ostal vse življenje bedak...»

Temni večer pokrije ulico in objame Jaškovo glavo s toplimi, s puhom poraslimi rokami. Jaškova glava leži, polna številčk, na mizi. Nima moči, da bi jo dvignil. Zgoraj brenče aeroplani, vsak ima rep na koncu. In dva popotnika potujeta drug proti drugemu iz dveh različnih mest, potujeta in potujeta in se ne moreta srečati... (Opomba: Nalogo reši na dva načina.) So tudi kratki in dolgi samoglasniki. Točka je dolg samoglasnik. V preteklem letu se je Jaška peljal nekoč z železnico, takrat so kolesa tako lepo pela:

»Potujemo v Jeruzalem,
kdo gre z nami...»

Naloge z dvema popotnikoma ne bo razen Sjomke Koze nihče rešil. In Sjomki bi moral plačati, da bi mu jo rešil. Če mu ne plača, bo ostala naloga nerešena in mati ga bo zopet natepla. Oče ne bo zapazil, če mu vzame kako malenkost. Če vzame oprezno nekaj denarja s police, ne bo niti mati zapazila. Vrnil bo, ko bo sam zaslužil. Jaška je vstal, stopil k mizi, iztegnil tresoče roke, oči in misli se mu zamegle.

Kako je to?

Kaj je to?

Denar se kotali in se ne da ujeti. Roke se mu tresejo. Vse telo se mu trese. Odskoči nazaj in tako ga iznenadi mati.

»Tako, celo krasti si se naučil? Fin človek si postal!«

»Mati, draga, sam bom rešil nalogo,« je kričal prestrašeni Jaška in je skušal izpuliti iz materinih rok svoje veliko, rdeče uho.

»Lopov, nesrečni lopov!« je kričala mati brez oddiha. — »Potepuh, prekleti, z lastnimi rokami te bom

zadavila! Zdrobila te bom! Zadnjič mi povej, ali hočeš še delati take lopovščine?«

Jaška je v smrtnem strahu ne razume in veselo zakriči:

»Da! Da!«

Mati vtakne Jaškovo glavo med svoji kolena, vzdigne mu srajco in začne žgati s čevljarskim jermenom po njegovih nagih plečih.

»Tu imaš! Tu imaš!«

»Mamica, nikoli več! Draga mamica, nikoli več!«

»Ubila te bom! Tu imaš! Vazilij, iztrgaj mi ga! Vazilij, ubila ga bom! Stolkla ga bom!«

4.

Kako dolga noč! Jaška zapre oči, a tedaj se mu prikrađe mačka v posteljo in začne praskati z ostrimi kremplji po njegovi odeji. Prestraši se, skrči se, toda mačka ga pograbi za noge, vzdigne mu srajco. Toda to ni mačka, to je mati, ki se je izpremenila v mačko in kriči, v rokah čevljarski jermen, izpod odeje:

»Ali znaš slovnico?«

»Ali si spisal računsko nalogo?«

»Kako pa je z dvema popotnikoma?«

Najbolje je, da čim preje umre! Saj iz njega itak ne bo nič! Drugi bodo dobili službo, dobili dobre plače. On pa nima niti pojma o slovnici in nič se ne uči.

Jaška razmišlja, kako bi mogel na najboljši način umreti, da bi ga ne bilo strah. V mislih vidi svoje prijatelje Petko, Vanjko, Sjomko, kako stoje poleg postelje. Vsi imajo nove frnikole v žepu. Gledajo Jaško, vprašajo ga:

»Jaška, ti hočeš umreti?«

»Da.«

»Bolje je, da ne! Vsaj sedaj ne! Jutri gremo na ulico.«

»Kaj pa bomo tam?«

»Frnikolali se bomo. Iz Kosojске ulice prideta dva, ki ne znata igrati. Gotovo bomo mi dobili in si razdelili dobitek.«

Frans Masereel: Novi bog

Jaška premišljuje. Rad bi frnikolal, toda mora umreti.

»Torej, ti hočeš vseeno umreti?« vpraša Petka.

»Da,« vzdihne tiho Jaška in zapre oči.

»A komu zapuščaš svoje frnikole?«

Tu je vozal.

Lahko je umreti, če nima človek frnikol. Toda Jaška ima tako lepe. Igra sicer še precej slabo. Sjomka igra mnogo bolje. Vanjka pretrga Jaškovo misel:

»Pusti me, da igram zate! Nato si bova delila.«

»Ni treba, Jaška,« pravi Petka zavidno, »bolje se uči, pa boš dobival sam.«

»Kako pa se naj uči, ko umira!«

»Zakaj pa naj umre?« kriči Sjomka. »Saj ni star!«

»Mati ga zmeraj tepe...«

»Kaj? Mi pa enostavno ne ubogamo mater!«

»Da, točno, tako je!«

Jaška izvleče glavo izpod odeje. Tema je. Mala svetiljka komaj gori. Oče sedi na sodčku, izteguje roke daleč od sebe. Mati ječi na klopi. V temi ni niti malo podobna njegovi materi, podobna je neki tuji ženi, a nos ji je koničast kot svinčnik. Pa

naj bo, naj umre, če hoče. Da bi le tako zbolela, da ga ne bo mogla več tepsti!

Jaška se zgane pod odejo. Tedaj stopi mati k njegovi postelji. Glas ji je poln nežnosti:

»Jaška, ne jezi se, moj mali sinček! Poljubila te bom. Ne smeš se jeziti na mamo. Mati želi tebi tepčku vse dobro. Zakaj pa ne govoriš?«

Jaški se skrči srce. Obrne se k zidu, jezno piska. Mati stegne roko pod odejo, miluje Jaško, sili ga, naj obrne obraz k njej.

»Ne jezi se, Jaška! Ne jezi se! Saj veš, da se hitro spozabim. Oče in jaz ti želiva samo dobro. A ti se tako težko učiš. Ali si ne moreš zapomniti množenja, vrag ga vzel! Ali nimaš v telesu niti malo marljivosti? Poleži malo in premisli. Izženi vse igrčke iz glave! Oče, ali boš kupil Jaški bonbone?«

Oče odgovori z zamolklim glasom, kakor bi govoril iz globokega vodnjaka:

»Če se bo potrudil in se bolje učil kot drugi, mu bom kupil bonbone, a za pomlad mu bom napravil par čevljev z zelenimi zaponami.«

»Ali slišiš, Jaška, kaj pravi oče?« ga vpraša mati, polna veselja. — »Dal ti bo bonbone in par čevljev z zelenimi zaponami! A jaz ti bom razen tega kupila suknjič in lepe hlačke, da bodo vsi govorili: Glej, kako lepega dečka ima čevljar Vazilij! Uboga svoje starše, piše naloge, zna štiri pesmi na pamet.«

Sladko čuvstvo raztopi Jaškovo srce. Že je hotel obrniti obraz k materi, tedaj pa mu zašepeče Petka Subrilin v odprto uho:

»Stoj! Domenili smo se, da ne bomo več ubogali mater!«

Mati prime Jaškovo glavo, hoče ga poljubiti na usta, toda Jaška se iztrga — in jo sune v želodec.

»Pusti me!«

Tedaj se mati razjezi:

»Kaj praviš? Komu govoriš?«

»Pusti me!«

»Kaj?«

»To! Zmeraj me tolčeš!«

»Ah, nesramni lenuh! Vazilij, pošteno ga udari, ne vem več, kaj naj napravim z bedakom. Še zbolela bom! Tu imaš! Tu imaš!«

5.

Lepo je živeti brez matere.

Petka Subrilin, ta je srečen.

Imel je mater, ki ga je zmeraj tepla. Sedaj je umrla. Nobeden ga več ne tepe. Oče dela v tovarni, zjutraj rano odide, zvečer pride kasno domov. Petka je sam svoj gospodar. Če hoče, se uči množenje, če noče, se ne uči. Toda Jaška, Vanjka, Sjomka, ti so nesrečniki: Vsak izmed njih ima mater in vsaka mati tepe! Jaškova mati hoče, da postane Jaška uradnik, Vanjkova mati se dere ves dan, da postane človeku slabo:

»Uči se, Vanja, uči se. Če se boš bolje učil kot vsi drugi, te bom dala učiti za doktorja.«

Toda Vanjka noče postati za nobeno ceno doktor. Ti morajo rezati mrtvake in puliti ljudem zobe, kadar jih bole...

Štirje tovariši sede pri Petki v mali sobici in si pripovedujejo o svojem trpljenju:

»Sjomka, kaj boš ti?« vpraša Jaška.

Sjomka opazuje pajčevine na zidu, molči.

Petka Subrilin pravi:

»Jaz bom kočijaž.«

»Lahko delo. Zmeraj se vozi.«

»Kje pa boš dobil konja?«

»Kupil si ga bom.«

Jaška tiho vzdihne. Rad bi postal strojevodja na železnici, a tudi kočijaž biti ni napačno. Če kupiš dobrega konja, lep voz, podložen s kožo, dobro zaslužiš. Kadar pada dež, si oblečeš površnik iz povoščenega platna, pozimi pa krznato suknjo in krznat jopič. Strojevodje pa prihajajo domov vedno umazani in

vlaki se često trčijo. Če se ponoči srečata dva vlaka, se lahko zgodi nesreča in tedaj človek umre.

»Zato pa avtomobili povozijo vozove,« odgovori nesigurno Jaška.

»Povozijo samo pijane kočijaže.« Vanjka Ganašonok zakriči:

»Jaz nočem postati kočijaž. Vedno jih suvajo v hrbet, da hitreje vozijo.«

»Kaj pa hočeš postati?«

»Nič.«

»Od česa pa boš živel?«

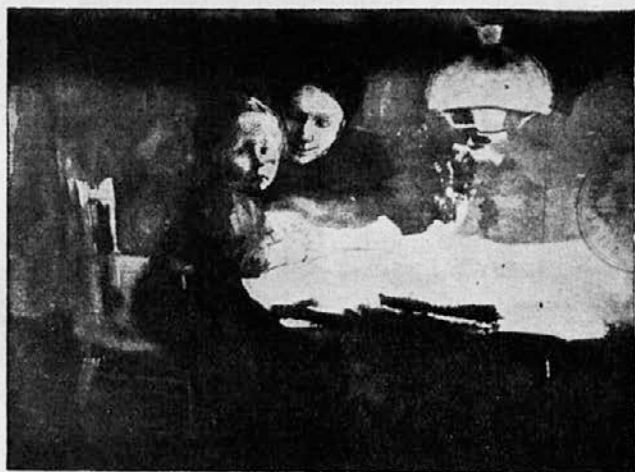
»Trgoval bom. Kupim poceni čevlje in jih drago prodam. Pri nas stane krojač Mihajlo. Ta sam nič ne dela, prodaja samo izgotovljene

stvari. Pravi, da je to najboljši posel...«

»Nikar se ne osramoti! Ti nimaš niti pojma!« odgovori jezno Petka. »Malopridneži živijo najboljše. Lopov vtakne, na primer, v tramvaju roko v tuj žep in potem se ves dan sprehaja. Nato pa pride v ječo.«

Vsa četvorica je dolgo molčala.

Jaška je letel v mislih z aeroplanom mimo samega solnca in se je posmehoval Mojzesu Okuneviču, ki se je vračal iz urada. Petka Subrillin je besnel s svojim vozom, podloženim s kožo, in ga je namenoma pognal v mlako, da bi milostljivo gospo na vozu poškopil z blatom,

Käthe Kollwitz: Domača naloga

Vanjka je v mislih kupoval in prodajal čevlje, a Sjomka je odhajal v vojno na sovražnike.

Petka se je prvi naveličal pre-mišljevanja. S trudnim glasom reče:

»Poglejmo, kdo bo dalje pljunil!«

»Nimam pljunka,« vzdihne Jaška.

Sjomka ga prekine in povpraša:

»Petka, ali ti je kaj žal, da ti je umrla mati?«

Petka gleda v strop:

»Včasih mi je žal, včasih ne...«

Vanjka pljune v roko:

»Dajmo delati mehurje!«

»Zakaj?«

»Tako, za šalo. Tudi moja mati bo najbrže kmalu umrla...«

»Boš ostal sam?«

»Da.«

»Sedaj se živi dobro brez matere.«

»Ali bo tudi tvoja kmalu umrla, Jaška?«

Jaška tiho vzdihne.

Vsi trije gledajo predse, trudni, polni dolgočasje.

»Naprej!« zakriči Petka. »Gremo v tovarno loncev. Našli bomo

Alfred Beier: Proletarski pokop

ilovice in si bomo napravili igračke. Na postaji bomo vzeli vijak, privezali malo tračnico in potem napravili lokomotivo.«

Jaška poskoči od veselja:

»To bo igra!«

Toda takoj nato se mu obraz zmrači. Kot senca stoji pred njim mati in pogasi vse veselje v njegovem srcu. Stopi k njemu, v rokah ima čevljarški jermen, slovnico, poleg nje je Mojzes Okunevič in ona se mu pritožuje:

»Napravite iz mojega sina dostojnega človeka. Prav nič ni marljiv...« Jaškovo srce se stisne v nepremagljivi žalosti. Z drhtečimi ustnicami vpraša svojega tovariša:

»Ali res ne boš več ubogal svoje matere?«

Vanjka jezno odvrne:

»Sem ti že povedal. Dovolj tega. Pusti me pri miru!«

6.

To je veselje! Jaškova mati že dva dni ni vstala. Oče je privedel doktorja v črni suknji. Ta ji je ukazal, da mora mirovati. In sedaj leži bolna mati v postelji pod odejo, ječi in prosi, naj ji dajo karkoli kislega piti. Ne sme kričati in ne se jeziti, da ne škoduje srcu. Včasih malo zakriči, a se kmalu pomiri. Z bolestjo gleda v Jaškovo torbo in šepetaje:

»Uči se, Jaška, ne vznemirjaj!«

Odpre knjigo, a pri tem misli na čisto druge stvari. Nato vzame iz torbe papir, riše konje. Mati tega ne more videti s postelje. A vstati ne sme. Zdravnik ji je prepovedal. Naj bo, samo dolgo naj bo bolna!

»Ali se učiš, Jaška?«

»Da.«

»Uči se, uči, moj mali sinček, ne vznemirjaj me!«

Ni več težko, prevarati mater. Oče pa ima glavo polno drugih misli in skrbi. Sedi na sodčku za mizo,

razprostira roke, drži sukanec v zobeh kot konjsko uzdo. Jaška opazuje sključenega očeta s skuštrano glavo in se smeji v sebi. Jaška zna lepo risati konje, a oče s sukancem med zobmi je kot konj v uzdi. Jaška nariše dva konja, nato odhiti na ulico, da bi se sešel s Petkom. Sedaj rabi frnikole. Če umre mati, se bo mogel igrati.

»Ali se učiš, Jaška?«

»Da.«

»Uči se, moj mali sinček, uči se! Malo se potrudi!«

»Mati, ali boš dolgo bolna?«

»To bi si želel!« odgovarja mati jezno. — »No, čakaj! Danes vstanem in pogledam, kaj delaš!«

Nenadoma se skali okrog Jaške. Pogleda konja, ki še ni popolnoma narisan, pogleda bolno, hudobno mater pod odejo in premišljuje:

»Dragi Bog, napravi, da bi kmalu umrla. Pošlji nanjo bolezen, da ne bo več vstala...«

(Prevedel Talpa.)

France Kozar, rudar:

Mi minerji

Mi nismo piloti Lindberghi s perotmi
avijonov,
nismo orjaški poleti Zeppelinov,
smo le minerji jeklenih živcev,
kruti despotje podzemlja.

Mi nismo zavojevalci Amundseni,
Nanseni,
nismo Byrdi
rokoborci polarnih krajišč,
ki v svojem blaznem iskanju sen-
zacije
človeštvu oznanjujejo,
smo le majčkene živalice krta naličje,
smo le ostudne podgane, strahotno
obličje

teh podzemskih kanalov in katakomb
v dvajsetem stoletju krivic in pravic.
Smo le minerji,
kameradje nam so krampi, lopate,
vrtalne mašine,
in mi samo kopljemo, vrtamo, raz-
bijamo
skozi vse linije džungel podzemskih
in venomer iščemo odkritij, odkritij.
Toda — kje so zareze somračij,
kje so obrisi brezmejnih obzorij
v tej dobi padanj in vstajanj?
O, saj smo minerji,
in truplo zemlje
skozi železne roke
nosimo, dvigamo, bijemo...

Komandant mesta Bugulme

(Prosto prevedeno.)

I.

Ko mi je v začetku oktobra 1918. vojaški revolucijski sovjet »levo-brežne skupine v Simbirsku« sporočil, da sem imenovan za mestnega komandanta Bugulme, sem vprašal predsednika: »In, ali veste zanesljivo, da je Bugulma že osvobodjena?«

»Natančnejših poročil nimamo,« se je glasil odgovor, »in zelo dvomim, da bi že bila v naših rokah, toda upajmo, da bo padla, preden dospete tja.«

»In, ali me bo kdo spremljal tja?« sem tiho vprašal. »In potem še nekaj: kako pridem v Bugulmo, kje sploh leži to mesto?«

»Vi dobite eskorto dvanajstih mož in, kar se tiče drugega vprašanja, si pa oglejte zemljevid. Ali mar mislite, da je moja skrb, kie leži idiotska Bugulma?«

»Še eno vprašanje, tovariš Kajurov. Kdaj dobim denar za potovanje?«

Kajurov je tlesknil ob tem vprašanju z rokama.

»Vi ste znoreli. Spotoma boste vendar prišli skozi več vasi, kjer vas bodo že nahranili, in v Bugulmi boste proglasili kontribucijo...«

Spodaj me je čakala eskorta. Dvanajst krepkih, mladih Čuvašev, ki so zelo malo razumeli ruski.

Prejel sem svoje dokumente in šop pooblastil, v katerih je bilo izrecno poudarjeno, da mi mora vsak državljan od Simbirska do Bugulme nuditi vso podporo. Nato sem se napolnil s svojo ekspedicijo na parnik in po Volgi ter po reki Kami smo se vozili do Čistopola.

Med potjo nisem doživel nikake posebne pustolovščine. Samo neki moj Čuvaš je pijan padel čez krov in utonil. Tako mi jih je ostalo samo enajst. V Čistopolu, kjer smo zapu-

stili parnik, se je javil drugi Čuvaš, da bo priskrbel vozila, toda ni se več vrnil. Tako mi jih je ostalo še deset in izvedel sem, da je ta Čuvaš utekel v svoj, okrog 70 vrst oddaljen rojstni kraj, da vidi, kako se godi njegovim staršem.

Po dolgem povpraševanju pri čistopolskem prebivalstvu sem ugotovil, kje sploh leži Bugulma in kako pridemo tja. Čuvaši so priskrbeli vozila in odpotovali smo po strašnih cestah teh krajev čez Kračalg, Jelanov, Moskov, Gulukov, Ajbašov. To so same vasi, kjer prebivajo Tatari, razven Gulukova, kjer živé pomešano s Tatari tudi Čeremisi.

Med Čuvaši, ki so že pred nekako 50-imi leti sprejeli krščanstvo, in med Čeremisi, ki so še danes pogani, je strašno sovraštvo. Tako se mi je v Gulukovu zgodila mala nesreča. Moji do zob oboroženi Čuvaši so mi po preiskavi vasi privedli vaškega načelnika Davledbajo Šakira, ki je nosil v roki kletko s tremi belimi vevericami. Čuvaš, ki je še najbolje govoril ruski, mi je izjavil sledeče: »Čuvaši pravoverni že eno, deset, trideset, petdeset let — Čeremisi pogani, svinje. Bela veverica biti njihov bog — eden, dva, trije bogovi. Ta mož duhovnik, skače z vevericami, skače in moli. Ti ga boš krstil...«

Čuvaši so imeli tako srdite obraze, da sem ukazal prinesiti vodo, s katero sem poškopil Davledbajo Šakira, pri čemer sem mrmral nerazumljive besede. Potem sem ga odpustil.

Čeremiške bogove smo pa dali iz kože in vsakemu lahko zagotovim, da je juha, napravljena iz gospoda boga Čeremisov, zelo dobra.

Končno smo dospeli v rusko vas Mali Pirecnic, ki je oddaljena od Bugulme dvajset vrst.

Prebivalstvo tega kraja je bilo zelo dobro obveščeno o dogodkih v Bugulmi. Pred tremi dnevi da so beli brez boja zapustili mesto, sovjetske čete pa da čakajo na drugi strani mesta, ker se bojé vkorakati vanj iz strahu pred zasedo. V mestu da vlada anarhija in župan z vsem občinskim svetom čaka že dva dni s kruhom in soljo v roki, da pozdravi onega, ki bo zasedel mesto.

Poslal sem naprej Čuvaša, ki je najbolje govoril ruski, in zjutraj smo začeli prodirati proti Bugulmi.

Na periferiji mesta nam je prišla nasproti nepregledna človeška množica. Župan je držal v roki hlebec kruha in skodelico soli.

V svojem govoru je izrazil upanje, da bom imel usmiljenje z mestom. Sam sebi sem se zdel kot češki narodni junak Žižka, posebno, ko sem videl v sprevodu tudi šolarske otroke.

Zahvalil sem se z dolgim govorom, odrezal si kos kruha in ga posul s soljo. Posebno sem poudaril, da nisem prišel zato, da bi oznanjal katerakoli gesla, temveč da je moj cilj mir in red. Končno sem poljubil župana, dal roko zastopnikom pravoslavne cerkve in sem odšel na rotovž, kjer so mi odkazali prostore za mestno komando.

Nato sem dal plakatirati sledeče povelje številka 1:

Državljeni!

Vam vsem se zahvaljujem za topel in iskren sprejem s soljo in kruhom. Ohranite ta staroslovanski običaj, proti kateremu nimam nič pripomniti. Toda prosim vas, ne pozabite pri tem, da sem jaz imenovan za mestnega komandanta, ki ima tudi svoje dolžnosti.

Zato vas prosim, dragi prijatelji, da mi jutri opoldne izročite vse orožje v prostorih mestne komande na rotovžu.

Seveda ne grozim, toda vi veste, da je mesto v obsednem stanju.

Poudarjam še, da mi je bilo naročeno, da naložim mestu kontribucijo, da pa mesto ne bo plačalo kontribucije.

Podpis.

Drugi dan opoldne se je trg pred rotovžem napolnil z oboroženimi ljudmi. Prišlo je več kakor tisoč mož s puškami, nekateri so vlekli tudi strojnice.

Ta vihar oboroženih meščanov bi lahko odpihnil nas enajst mož, toda prišli so le, da oddajo svoje orožje. Kasno v noč je trajalo to oddajanje orožja, pri čemer sem vsakemu dal roko in povedal nekaj prijaznih besed.

Zjutraj sem dal tiskati in nalepiti povelje št. 2:

Državljeni!

Vsemu prebivalstvu Bugulme se zahvaljujem za točno izvedbo povelja številka 1.

Podpis.

Oni dan sem šel mirno spat. Nisem slutil, da visi nad menoj Damoklejev meč v postavi — tverskega revolucijskega polka.

Kakor sem že rekel, so stale sovjetske čete kakih petnajst vrst južno od Bugulme in si niso upale vkorakati v Bugulmo, ker so se bale napada. Končno so dobile od revolucionarnega vojaškega sovjeta v Simbirsku povelje, da zavzamejo mesto za vsako ceno.

In tako se je odločil tovariš Jerohimov, komandant tverskega revolucionarnega polka, da ponoči zavzame in zasede Bugulmo, potem, ko sem bil jaz že tri dni spoštovani mestni komandant in sem uradoval v splošno zadovoljnost vsega prebivalstva.

Tverski polk je »prodrli« v mesto, streljal salve v zrak pri pohodu po ulicah in je zadel na odpor samo pri straži mojih Čuvašev. Čuvaše so namreč na straži prebudili iz spanja, a ti niso hoteli pustiti v rotovž tovariša Jerohimova, ki je korakal z re-

volverjem v roki na čelu svojega polka, da bi zavzel rotovž. Vojaki tverskega polka so Čuvaše aretirali in Jerohimov je stopil v moj uradni in spalni prostor.

»Roke kvišku!« je zaklical zma-ge pijan in meril z revolverjem name. Mirno sem dvignil roke.

»Kaj ste prav za prav?« je vprašal komandant tverskega polka.

»Mestni komandant.«

»Od belih ali od sovjetskih čet?«

»Od sovjetskih čet. Ali lahko spustim roke?«

»Lahko, toda zahtevam, da mi po vojnem pravu takoj izročite komando nad mestom, kajti jaz sem zavzel Bugulmo.«

»Toda mene so imenovali,« sem ugovarjal.

»Vrag vzemi vsa imenovanja. Najprej morate zavzeti mesto.«

»Veste kaj,« je ponosno dejal po kratkem odmoru, »imenujem vas za svojega adjutanta. Če se ne bi strinjali s tem, vas dam v petih minutah ustreliti.«

»Nimam nič proti temu, da sem vaš adjutant,« sem odgovoril in zaklical svojemu ordonanci: »Vasilij, pripravi samovar, pili bomo čaj z novim mestnim komandantom, ki je pravkar zavzel Bugulmo...«

Sreča in steklo — kako lahko se razbije!

II.

Prvo, kar sem storil, je bilo, da sem svoja dva ujeta Čuvaša osvobodil in se ulegel, da nadaljujem s spanjem, ki ga je prekinil preobrat v Bugulmi. Proti poldnevu sem se zbudil in ugotovil — prvič: da so vsi moji Čuvaši izginili na skrivnosten način in pustili v mojem škornju listek nerazumljive vsebine, drugič: da se je tovariš Jerohimov od ranega jutra trudil, da spiše svoje prvo povelje na prebivalstvo Bugulme.

»Tovariš adjutant,« mi je dejal, »ali mislite, da je tako-le prav?«

Iz kopice popisanih poskusov je vzel list s prečrtanimi vrstami in vstavljenimi besedami ter čital:

»Celokupnemu prebivalstvu Bugulme! Z današnjim dnem sem po padcu Bugulme prevzel komando nad mestom. Dosedanjega komandanta odstavljam radi nesposobnosti in boječnosti in ga imenujem za svojega adjutanta. — Komandant mesta Jerohimov.«

»To razloži ves položaj,« sem pritrjujoče rekel. »In kaj mislite potem storiti?«

»Predvsem,« je odgovoril resno in slovesno, »bom odredil mobilizacijo konj, nato dam ustreliti župana, vzamem deset talcev iz krogov buržuazije in jih spravim v zapor do konca državljanske vojne. Potem bom odredil splošno preiskavo hiš in prepovedal prosto trgovino. Za prvi dan bo to dovolj in jutri si bom pa izmislil kaj drugega.«

»Dovolite mi pripombo,« sem dejal, »da nisem proti mobilizaciji konj, da pa odločno protestiram proti ustrelitvi župana, ki me je pozdravil s soljo in kruhom.«

Jerohimov je planil pokonci: »Da, vas je pozdravil, toda k meni ni prišel...«

»To se da urediti,« sem dejal, »poslali bomo ponj.«

Sedel sem k mizi in pisal:

Mestna komanda Bugulma, št. 1891.

Djeistvujuščija armija

P. n. župan Bugulme!

*Ukazujem Vam, da po staroslovan-
skem običaju pridete takoj s soljo in kru-
hom k novemu mestnemu komandantu.*

Ko je Jerohimov to podpisal, je še dodal:

*Sicer boste ustreljeni in Vašo hišo
Vam bomo zažgali.*

»Na uradne dokumente,« sem dejal Jerohimovu, »se ne sme kaj takega pripisovati, sicer so neveljavni.«

Še enkrat sem napisal povelje v prvotni stilizaciji, ga dal podpisati in ga nato poslal županu.

»Potem,« sem dejal Jerohimovu, »sem odločno proti temu, da bi deset pripadnikov buržuazije do konca državljanske vojne vrgli v ječo, ker more o tem odločati edinole revolucionarni tribunal.«

»Revolucionarni tribunal,« je resno dejal Jerohimov, »sva midva. Mesto je v naših rokah.«

»Zelo se motite, tovariš Jerohimov. Kaj sva midva? Reven človeški par. Revolucionarni tribunal imenuje revolucionarni vojaški sovjet vzhodne fronte. Ali hočete, da Vas postavijo k steni?«

»No, dobro,« je žalostno odvrnil Jerohimov. »Toda splošne preiskave hiš nam vendar ne more nihče prepovedati.«

»Po dekretu z dne 18. junija tega leta,« sem mu odgovoril, »se more izvesti splošna preiskava hiš le s privoljenjem krajevnega revolucionarnega komiteja ali sovjeta. Ker pa ta še ne obstoja, rajši preloživa zadevo na kasnejše čase.«

»Vi ste angel,« je ljubezljivo dejal Jerohimov, »brez vas bi bil izgubljen. Toda prosti trgovini moramo napraviti konec.«

»Večina onih,« sem pojasnjeval, »ki trgujejo in obiskujejo prodajalne, je z dežele. To so mužiki (kmetje), ki ne znajo ne pisati ne brati. Najprej se morajo naučiti brati in pisati, potem bodo šele mogli čitati in razumeti najina povelja. Naučite ljudstvo bugulmskega okraja brati in pisati, jaz pa grem pogledat, ali vaši ljudje ne počno kakih neumnosti in kako so nastanjeni.«

Šel sem in se potikal po mestu. Pozno zvečer sem se vrnil in na nekem cestnem vogalu sem opazil sveže nalepljen plakat sledeče vsebine:

Vsemu prebivalstvu Bugulme in okolice!

Odrejam, da se vsi prebivalci mesta in okolice, ki še ne znajo brati

George Grosz: Tu pa diši po drhali

in pisati, tega naučé v treh dneh. Kdor bo po tem roku ostal nepismen, bo ustreljen.

Mestni komandant: Jerohimov.

Ko sem prišel k Jerohimovu, je sedel ta skupaj z županom, ki je prinesel s seboj poleg soli in kruha tudi nekaj steklenic stare litavske vodke. Vse to je stalo na mizi, Jerohimov je bil židane volje, objemal je župana in mi kričal:

»Ali ste čitali, kako sem poslušal vaš nasvet? Osebnó sem šel v tiskarno, nameril revolver na ravnateljja in dejal: Takoj boš to natisnil, golobček, sicer te ustrelim na mestu, ti pasji sin! Prasec je pričel trepetati, pa je trepetal, bral, trepetal... In je natisnil, sijajno natisnil. Brati in pisati znati je glavna stvar! Če izdaš povelje, ga vsi lahko berejo, razumejo, so zadovoljni in srečni. Ali ni res, župan? Pijte, tovariš Hašek!«

Odklonil sem.

»Ali boš pil ali ne?« je kričal.

Potegnil sem revolver in ustrelil v steklenico z litavsko vodko. Potem sem pomeril na svojega predstojnika in s poudarkom rekel: »Tako greš spat, ali pa...«

»Že grem, golobček, srček, že grem, saj sem se samo šalil.«

Spravil sem Jerohimova v posteljo. Jerohimov je spal do dveh popoldne drugega dne. Ko se je prebudil, je poslal pome, me nesigurno pogledal in rekel:

»Zdi se mi, da ste me vi hoteli včeraj ustreliti.«

»Da,« sem odvrnil, »s tem sem hotel prehiteti to, kar bi storil z vami revolucionarni tribunal, če bi izvedel, da ste se vi kot komandant mesta opijanili.«

»Toda golobček, saj ne boste nikomur povedali, ne bom več storil tega. Bom učil samo ljudi pisati in brati.«

Zvečer je prišla prva deputacija mužikov. Šest stark v starosti od šestdeset do osemdeset let in pet starčkov iste starosti.

Vrgli so se mi pred noge.

George Grosz: Zmaga stroja

»Ne muči nas, očka, očka, v treh dneh se ne moremo naučiti brati in pisati, glava ne deluje več, usmili se nas!«

»Povelje je neveljavno!« sem dejal. »Vse to je napravil ta norec, mestni komandant Jerohimov.«

Ponoči je prišlo še več deputacij, toda zgodaj zjutraj so bili že povsod razširjeni novi plakati. Njihova vsebina se je glasila:

Celokupnemu prebivalstvu Bugulme in okolice!

Proglāšam, da sem mestnega komandanta tovariša Jerohimova odstavil in zopet prevzel svoje uradno mesto. S tem sta neveljavni njegovi povelji številka 1 in 2 radi likvidiranja nepismenosti v treh dneh.

Mestni komandant: Hašek.

To sem si lahko dovolil, ker je ponoči prodril v mesto petrograjski konjeniški polk, ki so ga spravili na noge proti Jerohimovu moji Čuvaši.

III.

Od mene odstavljeni mestni komandant Jerohimov je izdal tverskemu revolucionarnemu polku povelje, da zapusti mesto v bojni formaciji in da se utabori izven mesta. Potem se je prišel posloviti. Zagotovil sem mu, da bom dal razorožiti tverski polk, njega samega pa bom postavil pred revolucionarni tribunal, če bo poskušal s svojim polkom uganjati kake neumnosti. Sicer sva igrala z odprtimi kartami.

Tovariš Jerohimov mi je s svoje strani zagotovil z vso odkritosrčnostjo, da me bo dal obesiti na hribu nad Bugulmo, da me bodo lahko videli z vseh strani, kakor hitro bo petrograjski konjeniški polk zapustil mesto.

Segla sva si v roke in se ločila kot najboljša prijatelja.

Po odhodu Jerohimova in njegovega polka je bilo treba najprej udobno nastaniti petrograjsko kavalerijo, ki je sestojala iz samih dobrovoljcev. Sploh sem se odločil, da uredim petrograjskim fantom čim bolj ugodno življenje v Bugulmi, da se mi ne bi lepega dne spuntali.

Koga naj pa poverim s tem, da očisti vojašnico, da počedi tla in da spravi vse v red? Gotovo one, ki niso imeli kaj delati.

Mestni bivalci so bili vsi zaposleni. Dolgo sem premišljal, pa sem se spomnil, da je pri Bugulmi velik ženski samostan, samostan sv. Matere božje, kjer nune niso drugega delale, kakor samo molile in druge obrekovale.

Zato sem poslal opatici samostana sledeč uradni dopis:

*Vojaška komanda mesta Bugulme, št. 3896.
Djestvujuščaja armija.*

Državljanke opatici samostana sv. Matere Božje!

Pošljite takoj petdeset nun na razpolago petrograjskemu konjeniškem polku! Nune blagovolite poslati naravnost v vojašnico.

Mestni komandant Hašek.

Dôpis je bil odposlan in čez pol ure je bilo slišati iz samostana strašno lepo in močno zvonjenje. Vsi zvonovi samostana sv. Matere Božje so bili v gibanju, bučali so in zvonili in njim so odgovarjali zvonovi mestne katedrale.

Ordonanca mi javi, da želi vrhovni pop velike katedrale, da ga sprejemem hkrati z vso mestno duhovščino. Prikimal sem in v pisarno je udrla gruča bradatih popov. Njihov govornik je dejal:

»Gospod tovariš komandant, ne prihajam samo v imenu mestne duhovščine, temveč tudi v imenu vse pravoslavne cerkve. Ne uničite nedolžnih nun! Pravkar smo iz samostana prejeli poročilo, da zahtevate petdeset nun za petrograjski konjeniški polk. Pomislite, da je višja sila nad nami!«

George Grosz: Družina je podlaga države

»Nad nami je začasno samo strop,« sem cinično odgovoril. »Kar se pa tiče nun, moram vztrajati pri svojem ukazu. Če bi se izkazalo, da je za delo dovolj trideset nun, bom drugih dvajset poslal domov. Če bi jih pa tudi petdeset ne zadoščalo, jih bom pozval sto, dvesto, tristo. Vsak od vas mi bo prinesel tri funte sveč, ducat jajc in funt masla. Vas, gospod vrhovni pop, pooblašчам za to, da se dogovorite z opatico, da mi pošlje petdeset nun. Povejte ji, da jih res nujno potrebujem in da jih bom poslal nazaj. Niti ena se ne bo izgubila.«

Skrbipolna je odkorakala pravoslavna duhovščina iz moje pisarne.

Med vratmi se je najstarejši od njih z najdaljšo brado in z najdaljšimi lasmi obrnil k meni in dejal:

»Mislite na to, da kraljuje nad nami Bog!«

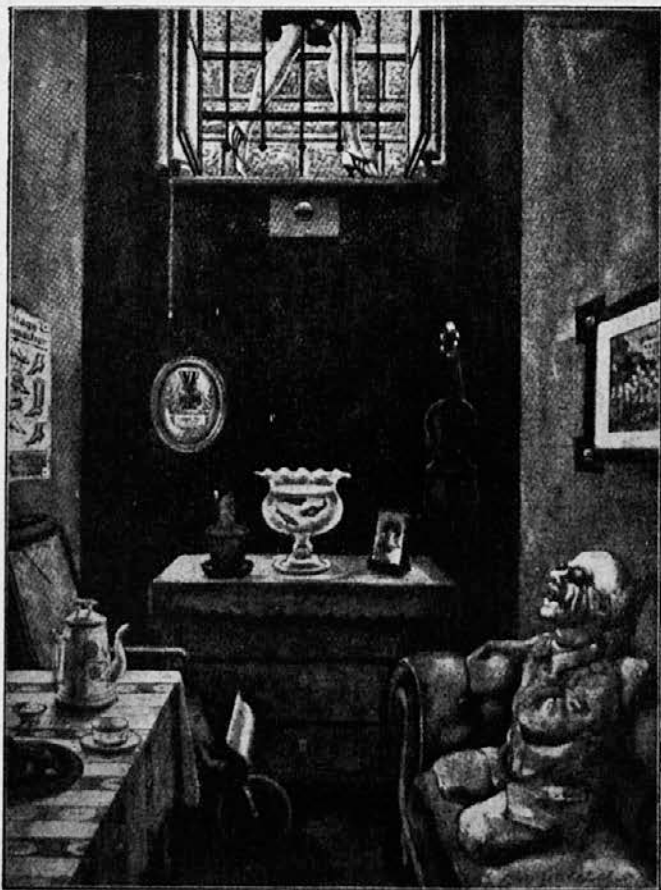
»Oprostite,« sem dejal, »vi mi ne boste prinesli treh, temveč petnajst funtov sveč.«

*

Bil je krasen oktobrski popoldan. Močen mraz je nastopil in prekleto bugulmsko blato se je utrnilo. Ceste so se začele polniti z ljudmi, ki so hiteli h katedrali. V mestu in samostanu resno in slovesno doné zvonovi. Ne zvoné alarma kakor malo

poprej, temveč kličejo pravoverno Bugulmo na »krestnij hod« (križev pot).

Samo v najhujših časih so imeli v Bugulmi »krestnij hod«. Ko so Tatarji oblegali mesto, ko so divjale kuga in koze, ko je izbruhnila vojna,

Alfred Beier: Vojni pohabljenec

ko so ustrelili carja, in danes. Mehko doné zvonovi, kakor da hočejo bruhniti v jok.

Samostanska vrata se odpró in skozi nje stopa sprevod z ikonami (svetimi podobami) in banderi. Štiri najstarejše nune z opatico nosijo veliko, težko sveto podobo. S svete podobe osuplo gleda sv. Mati Božja.

In za to sveto podobo korakajo nune — stare in mlade, vse črno oblečene. Pojejo litanije: »In tako so ga peljali, da ga križajo. Križali so ga in dva druga na obeh straneh in v sredi Jezusa.«

V tem trenutku stopi iz katedrale pravoslavna duhovščina z zlato ve-

zenimi ornati in za njimi pravoverno prebivalstvo z ikonami.

Oba spreveda se srečata in kričita: »Kristus živi! Kristus vlada! Kristus zmaguje!«

In že poje vsa množica: »Vem, da moj odrešenik živi, da na sodni dan nam zopet oživi!«

Sprevod gre okrog katedrale in se obrne proti mestni komandi, kjer sem že vse pripravil.

Pred hišo je stala s prtom pogrnjena miza, na njej hlebec kruha in sol. Na desnem vogalu stoji sveta podoba in pred njo goré sveče.

Ko pride sprevod pred komando, častljivo stopim naprej in prosim opatico, naj vzame kruh in sol v dokaz, da nimam nobenih sovražnih namenov. Tudi pravoslavno duhovščino prosim, naj si odreže kruha. Drug za drugim pristopajo in poljubljajo sveto podobo.

»Pravoverni,« jih nagovorim, »zahvaljujem se vam za neverjetno slovesni »krestnij hod«. Prvič v svojem življenju sem ga videl in vedno mi bo ostal v nepozabnem spominu. Tu vidim množico pojočih nun, kar me spominja na obhode prvih kristjanov za Nerona. Morda je marsikdo od vas čital »Quo vadis«. Jaz ne maram dolgo preizkušati vaše potrpežljivosti, pravoverni. Prosil sem za

petdeset nun, ker pa je prišel ves samostan, bomo prej gotovi. Prosim gospodične nune, da mi sledé v vojašnico.«

Množice stojé pred menoj z odkritimi glavami in mi pojó v odgovor:

»Nebesa slavé Večnega slavo in delo Njegovih rok oznanja nebo. En dan za drugim razsvetljuje in noč za nočjo dokazuje Njegovo Vsemogočnost.«

Opatica stopi predme. Njena stara brada se trese; vpraša me:

»V imenu božjem, kaj bomo delale v vojašnici? Misli na zveličanje svoje duše!«

»Pravoverni,« zakličem obrnjen k množicam, »v vojašnici bomo očistili tla, da se bo mogel nastaniti petrograjski konjeniški polk. Naprej!«

Sprevod mi je sledil in še zvečer je bila vojašnica v najlepšem redu, kar je pri toliki množini delovnih rok samo ob sebi razumljivo.

Zvečer mi prinese mlada nuna malo sveto podobo in pismo opatice s preprostim stavkom:

»Jaz molim za Vas.«

Mirno spim, ker vem, da še danes stoji med starimi hrastovimi gozdovi Bugulme samostan sv. Matere božje, v katerem živi stara opatica, ki moli za mene — grešnika.

Benedikt Fantner:

Nepobožna legenda

Tuan-Cho je bil umazan kitajski kurjač na ladji. Njegovo telo je bilo iz kosti, kože in mišic. Če so ladijski kotli izžarevali še tako hudo vročino, Tuan-Cho je enakomerno in vztrajno kakor stroj metal premog v njih žareča žrela. Znoj in premogov prah sta pokrivala njegovo izsušeno telo, znoj se mu je svetil na gladko obriti lobanji, na nizkem čelu in na izbočenih ličnicah. Spodnji ladijski svet

je bil njegovo domovje. Tam je žrl in spal — kakor pes. Zgoraj je pihljala sveža, hladna morska sapa, je bilo razkošje in godba, so bile na ledu ohlajene pijače, udobni naslanjači, lepe dame in elegantni gospodje. Spodaj je bil pekel.

*

Tuan-Cho je sedel z drugimi človeškimi živalmi, ki jih je izbljuval

pekeli, v pristaniški beznici. Iz nekega kota so javkali melanholični glasovi banja, hripav smeh in petje se je razlegalo, krik pijanih ženščin se je vsiljeval iz hrušča.

Bilo je zelo veselo. Bogami, fine, dobro vzgojene in izobražene dame in gospodje bi se z gnusom obrnili, če bi videli to početje, a polživalim, ladijskemu spodnjemu svetu, je ugajalo.

*

Spočetka je bilo prerekanje, potem prepir, nato so pa zaropotale mize in stoli in kozarci so zažvenketali. Noži so se zablistali. Velikan zamorec je planil na Tuan-Cho-a in mu zasadil nož globoko med rebra.

Druhal se je razbežala. Na mestu je ostal samo umirajoči Tuan Cho. Bruhal je kri in bil z nogama in rokama krog sebe. Oči so mu ostekle nele, stegnil se je. Tuan Cho je bil mrtev.

*

Duša Tuan Cho-a se je zbudila v čudni, mračni pokrajini. Temna reka se je neslišno valila med temnim grmičjem. Nobena sapica se ni zgenila.

Človeške sence — duše ravnokar umrlih — so se pomikale proti reki in se razvrstile po njenem bregu. Ni res, da duše stopajo nage pred sodnika... Tudi obleka ima svojo dušo — oholo in bahavo ali skromno in revno in ta ogrinja človeške duše. Duše velikašev se ozirajo z neizrečenim zaničevanjem na ubogo in razcapano tolpo senc.

*

Črn brod je pristal ob breg. Duše so stopile nanj. In kolikorkoli jih je bilo, vse so imele prostora. Na desni so bile mehke, svilene blazine. Na nje so se spustile duše velikašev. Na levi so pa stale duše siromakov, senca ob sencih. Med njimi je bil tudi Tuan Cho.

*

Pristali so na nasprotnem bregu in stopili v hišo sodbe. V veliki dvo-

rani so se zbrali. Njene stene so bile pokrite s črnino in velikanska kupola se je bôčila nad njo. Polmračna, modrikasta svetloba jo je napolnjevala. Na desni so stale sence velikašev, na levi sence siromakov. Vesoljni sodnik je sedel na visokem prestolu. Pred njim, na črno pregrnjeni mizi je ležala tehtnica in meč.

*

Vesoljni sodnik se je obrnil k imenitnikom in velikašem in je vprašal:

»Ste kradli?«

»Sveta je lastnina! Mi smo samo kupčevali.«

»Ste morili?«

»Za to smo imeli vojake.«

»Ste spoštovali zakone?«

»Smo spoštovali državo, ker mi smo bili država. Bili smo patrijotje.«

»Opravičeni ste. Vstopite!«

*

Nato nagovori razcapance:

»Ste kradli?«

»Košček kruha, Gospod,« je zajecljala ena izmed duš, »bila sem lačna.« Ostale so pritrdile.

»Ste morili?«

»Vojskovali smo se. Ravnali so z nami ko z živalmi — in postale smo živali. Naš obup, naša nezavednost je morila.«

»Ste bili predpostavljenim pokorni?«

»Bili smo uporniki,« je kljubovalno odvrnila duša Tuan-Cho-a.

»Iz našega znoja so kovali zlato. Mi smo delali, oni so uživali. Bili smo uporniki,« so klicali enoglasno.

»Prekleti ste!«

Tedaj se je Tuan Cho divje zasmeljal in zasmeljali so se njegovi sotrpini.

*

Duše pravičnih so odplavale, počoč Hosana, duše nepravilnih pa žro v spodnjem svetu žerjavico.

Tovariš

V spomin na pomlad 1915.

Vesten in zvest je bil vso jesen in vso zimo.
Iz tujine in vojne si je ustvaril dom,
domovino.

Njegovo domotožje so pile zvezde, teklo je
v mirno temo;
podnevi je mislil na dom, kot bi ga več ne
bilo.

A ko je pomlad s prvim svitom zrak
prepojila,
mu je temna žalost trdi pogled zameglila.

Nevede je v spanju ihtel poleg nas,
v hrepenenju in sanjah venel mu je trdi
vojaški obraz.

Nekega jutra v somraku zapelo je nad
zemljo —
tedaj je obstal in drhtel in obraz obrnil
v nebo:

Nekje je škrjanček sredi grmenja in groze
pel...

Tedaj mu je duša ubežala, tedaj je ihtel,

ihTEL od bolesti: Šele sedaj je videl vso smrt
in ves boi,
videl, kaj je vojna v pol leta prinesla
s seboj.

Odslej ni več zgrabil za puško, stražo je
vedno zamudil,
in kadar na straži je stal, ga sen je utrudil.

Vrgel se je na tla in poljubljaj golo zemljo,
nič več ni vedel, da je na zemlji vojna in
zlò.

Preslišal je vsako povelje, ni slišal, da je
šrapnel priletel,
ni slišal napada, kričanja, niti topov — le
to: da je škrjanček pel.

Tone Maček:

Poezija ameriških črncev

Umetnost črncev? Muzika? Predstavljamo si jo kot stare, pobožne duhovne pesmi, spirituale, v katere so presadili črneci svoje nekdanje monotone popevke afriških gozdov, ali pa kot ritmični »rag-tim« z neizogibnim »jazz-bandom«, s katerim so si črneci osvojili ves svet. Da pa črnecem tudi visoka kultura belcev ni tuja in da so zmožni ustvarjati njihovi pesniki prvovrstne umetnine, ki bi bile v čast najkulturnejšemu narodu, priča zlasti mlajša, na ameriških univerzah izšolana generacija.

Tekom dvesto let po odkritju Amerike so Španci in Angleži polovili v Afriki na stotisoče črncev in jih prevažali v Ameriko ter prodajali na javnih sejmih za človeško blago kot sužnje bogatim farmarjem, katerim so morali opravljati težka dela na plan-tažah kot brezpravna živina. Ameriški pi-satelj Stowe nam je opisal njihovo trpljenje v povesti »Koča strica Tome«, enako Upton Sinclair v romanu »Sužnji«. Šele po ameriški secesijski vojni leta 1865. se je v teoretičnem in pravnem oziru zamorsko suženjstvo odpravilo, dejansko pa obstoji v mnogih krajih še dandanes. A kljub temu, da si pred zakonom črneci v Ameriki enakopravni z belci, nima 12 milijonov črncev z belci nič drugega skupno, kakor da sme zanje opravljati najtežja dela, od česar pa

nima drugega kot splošno zaničevanje. Beli Amerikanci so gosposki narod: oni so industrijci, bankirji, podjetniki, trgovci, profesionisti in tako dalje, težka dela pa opravljajo priseljenci iz drugih držav, najslabša in najbolj zaničevana dela pa zamorci. Vendar v deželi, kjer se ceni delo baje nad vse, ne uživajo zato prav nobenega ugleda: v mestih morajo stanovati v posebnih zamorskih četrtih, kamor ne stopi brez velike potrebe noben belec; v tramvaju ali na železnici so zanje posebni kupeji in gorje črnцу, ki bi se drznil stopiti v kupe belcev. Zamorke služijo v hišah belih Amerikancev kot služkinje, kuharice in pestunje, ne smejo pa spati z njimi pod isto streho. Edino denar črncev se belcem ne gabi: v zamorskih četrtih so belci lastniki zabavišč, gostiln in cerkva.

Kljub neenakopravnemu položaju se je pa že tudi med črnці, ki si vzdržujejo lastne šole in imajo celo lastna vseučilišča, ker jim je dostop v šole belcev zabranjen, vzgojilo dovolj visokonaobraznih ljudi, celo priznanih umetnikov in pesnikov, o čemer pričajo spodaj navedene pesmi, povzete po nemški knjigi Ane Nussbaumove: »Afrika singt«. Te pesmi so tako občečloveške in tako sorodne čuvstvovanju proletarijata, najsibo katerekoli dežele na svetu,

da se nam zdi, kakor da so jih ustvarili naši lastni pesniki. V njih se izraža trpljenje zamorcev, ki pa je istočasno tudi naše trpljenje, in njih hrepenenje po enakopravnosti in svobodi je tudi naše hrepenenje.

V naslednjem navajam nekaj najbolj znanih zamorskih pesnikov:

Georgia Douglas Johnson, rojena v Georgiji, je obiskovala vseučilišče, nato konservatorij v Oberlinu. Poročila se je z ljubiteljem poezije Henry Lincolnom Johnsonom. Njen mož je pod predsedništvom Tafta dobil visoko državno službo in se je z njim preselila v Washington, kjer je vsako soboto prirejala družabne večere mladim umetnikom in pesnikom. Sedaj sodeluje v oddelku za delavske zadeve. Izdala je že tri zvezke pesmi.

Angelina Weld Grimke, rojena 1880, v Bostonu, je absolvirala gimnazijo in žensko učiteljsko in je od 1902, učiteljica v washingtonskih šolah. Napisala je mnogo novel in pesmi in tridejansko dramo »Rahela«.

Arna Bontemps, rojen l. 1904, v Los Angelesu, kjer je napravil izpit za profesorja. Sedaj živi v New Yorku.

Jean Toomer, rojen 1894, v Washingtonu, študiral istotam in v New Yorku. Prepotoval je velik del Amerike in jo proučeval z vseh strani. Napisal je za razne liste veliko pesmi in črtic. V New Yorku se je spoznal z različnimi pisatelji in je tam objavil l. 1923. svojo prvo knjigo.

Claude McKay živi sedaj v Franciji. Rodil se je na Jamaiki kot enajsti otrok nekega farmerja. Prvo šolanje mu je nudil njegov brat, učitelj v neki vasi na otoku. Že pri njem se je navzel svobodoljubnih idej. Pozneje se je učil mizarstva, kar mu pa ni ugajalo, in je nastopil službo policajca, kjer pa je vzdržal samo par mesecev. Šel

je v Zedinjene države in obiskoval je nekaj šolskih zavodov. Tedaj je podedoval par tisoč dolarjev, ki pa jih je v New Yorku kmalu zapravil, in se je nato preživljal kot delavec, sluga, natakar in tako dalje, vmes pa je pridno pisaril pesmi za razne žurnale. Po končani vojni je šel v London, kjer je ostal eno leto; obiskal je tudi Holandijo in Belgijo. Leta 1921. se je vrnil v Ameriko, leto pozneje je pa zopet v Evropi, ki jo je potem križem prepotoval. Leta 1923. je preživel šest mesecev tudi v Moskvi in v Leningradu. Nemiren duh, ki se ne more prilagoditi konvencionalnim vezem.

Langston Hughes je med navedenimi najplodovitejši. Rodil se je 1902. v Joplinu, Missouri. Oče mu je bil odvetnik, mati učiteljica. Mladost je preživel pri svoji babici, vdovi po enem izmed borcev za osvobodjenje črncev, ki so bili l. 1859. v Harpers Ferryu justificirani. Po njeni smrti je šel za nekaj mesecev z očetom v Mehiko, kjer se je priučil španščine in je napisal svojo prvo pesem »Zamorec pripoveduje«. Leta 1921. se je vpisal na Columbia-univerzo, ko pa se je sprl s svojim očetom, je opustil študij in je šel služiti k nekemu farmerju. Nato se je dve leti vozil kot mornar na tovornih ladjah v Afriko in Evropo. Leta 1924. je prišel v Pariz s sedmimi dolarji v žepu, a je kmalu dobil službo vratarja v nekem zabavišču na Montmartru. Pozneje je služil kot kuhar v neki restavraciji, a še isto leto jo je mahnil v klasično Italijo, kjer je nazadnje dospel v Genuo brez vseh sredstev. Vdinjal se je kot pometač na nekem parniku in se je na ta način vrnil v Ameriko, kjer je služil potem kot tekač, dokler ni ameriški pesnik Lindsay postal nanj pozoren in mu je odprl pot v literarni svet. Objavil je dosedaj dve zbirki zamorskih pesmi.

Arna Bontemps:

Klicatelji novega dne

Nismo prišli
sovraštva sejat,
nismo prišli
mečev kovat!

Dovolj se je že zavrtno morilo,
nečemo, da bi se še nadalje godilo!

A kakor drugi tudi mi radi smrt
pretrpimo,
da novih dni zarjo si pridobimo!

Jean Toomer:

Portret iz Georgije

Lasjé: kostanjeve kite, spletene ka-
kor vrv za linčanje.

Oči: plamenice.

Ustnice: ena izmed peterih Kristo-
vih ran ali sled udarca z bičem.

Dih: sladkornega trsa zadnji, sladki
vonj.

In njeno gibko telo je bilo kakor pe-
pel črnega mesa, ki so ga sežgali.

Georgia Douglas Johnson:

Črna žena svojemu, še nerojnemu detetu

Kaj trkaš mi na duri dete?
Zapaha odmakniti ne smem!
Ne veš, da svet je poln osvete
in poln greha? Jaz to vem!
Počakaj, da milostno nebo
nam zlata odpre vrata!
Svet je zloben, in še kako,
ko jastrebov požrešnih jata.
Nikar ne trkaj ob srce mi,
jaz tega ne prenesem.
Bom slepa, gluha, tvoji prošnji,
te rajši v grob ponese.
Zakaj le od zemljanov svet
oskrunjen mora biti?
Oj tiho, dete, ne trkaj spet,
jaz te ne smem roditi!

Claude Mc Kay:

Če nas usmrte

Če nas usmrte — ne bomo končali
ko svinjska čreda, ki jo napodé
v svinjake, ki že od daleč smrdé,
kjer bi podivjancem v zasmeh
trepotali.

Če nas usmrte — molčé pretrpimo,
naj ne teče zaman dragocena nam kri,
naj tolpi zločincev, ki nas pomori,
zadivljenje s svojim junaštvom
vzbudimo.

Pred nami je tisoče grobov odprtih,
mi nismo osamljeni, nismo plašljivi,
grobovi vsi naši spet bodo rodili
še več črnih bratov, še več nad
nestrtih!
Zmaga nad nami ni lahka, poceni,
umiramo, ali v borbi, ob steni!

Angelina Weld Grimke:

Tvoje roke

Ljubim tvoje roké,
velike, močne, laskave,
z lasmi poraslo zapestje,
od dela z brazdami in madeži
zaznamovane nohte tvoje.

Če se z njimi me dotakneš,
sem vsa dete in nema sreča.

O, ko bi se mogla napraviti tako
majčkeno,
da bi se mogla v tvojo dlan
vsa trepetajoča skriti.
V tvojo levo dlan
se vsa prižeti,
čisto v tebi
— še potem, ko me pozabiš.

Langston Hughes:

Tudi jaz pojem, Amerika!

Sem njen temnejši brat.
Pošiljajo me jesti v kuhinjo,
kadar pridejo gostje.
Jaz se pa smejem,
jem
in postajam silen.

Jutri
bom na čelu mize sedel,
kadar pridejo gostje.
In nihče si ne bo upal
mi reči:
»Jej v kuhinji!«

Sicer pa,
ko bodo videli, kako sem lep,
se bodo sramovali.

Tudi jaz sem Amerika!

Langston Hughes:

Črncem sem

Črncem sem:

črn, kakor je noč črna,
črn, kakor pragozdovi v moji Afriki.

Suženj sem bil:

na Cezarjev ukaz sem umival njegove
stopnice,
sklanjal sem se s ščetko k Washing-
tonovim škornjem.

Delavec sem bil:

moje roke so krvavele pri gradnji
piramid,
mešal in nosil sem malto za nebotič-
nik Woolworth.

Pevec sem bil:

od Afrike do Georgije
so me spremljale moje žalostne pesmi.
Ustvaril sem ragtim.

Žrtev sem bil:

ob Kongu so mi Belgijci odrezovali
roke,
sedaj me linčajo v Texasu.

Črncem sem:

črn, kakor je noč črna,
črn, kakor pragozdovi v moji Afriki.

Langston Hughes:

Vi beli!

Jaz vas ne mrzim,
tudi vi ste krasni.
Jaz vas ne mrzim,
ker moč in voljo
tudi vam odsevajo obrazi jasni.

Ali, zakaj me mučite?!
Vi silni beli,
zakaj me mučite?!

Talpa:

O upodablajoči umetnosti

(K našim slikam.)

Današnja doba z vsemi socialnimi nasprotstvi se zlasti zrcali v umetnosti. V književnosti prav tako kakor v slikarstvu. Tudi umetnik slikar se mora danes vprašati, komu naj služi s svojo umetnostjo. Ali naj riše še nadalje portrete ravnateljev industrijskih podjetij in bank — v njihovo večno slavo; ali naj še zmeraj riše zastarela tihožitja za razkošno opremljene obednice in nage vile kot neizogibni okras spalnic. Ali pa naj

zajame s polnimi rokami v resnično življenje in ga upodobi z vsemi njegovimi nasprotstvi, bedo, obupi, strastjo. Skratka, tudi upodablajoči umetnik se mora danes kot vsak drug človek opredeliti.

Moderno slikarstvo s socialno tendenco ima prav isto obilježje in isti namen kakor moderna socialna književnost. Ni njegov namen samo naturalistično prikazovati dejstev, vplivati mora marveč tudi vzgojno.

Carl Meffert: V poboljševalnici

Zajeti mora življenje tako, kot je v resnici, ga secirati in röntgenizirati, pokazati najskrivnejše nagibe dejanj. Pri meščanstvu in delavstvu.

Jasno je, da se tehnika socialnih slikarjev docela razlikuje od tehnike drugih slikarjev. In najsi upodobijo kos meščanskega ali motiv iz delavskega življenja — vsaka slika socialnega slikarja je jasna, da jo lahko razume vsakdo, da že ob prvem pogledu zajame njeno idejo, tendenco. Zato teh slik ni potrebno še posebej razlagati.

Izmed slikarjev umetnikov, katerih slike smo objavili letos v našem Koledarju, so v Evropi zlasti znani sledeči:

Heinrich Zille, ki se je rodil l. 1858. kot sin ubožnega rokodelca v Radeburgu na Saškem. V mladosti je okusil bedo, pomanjkanje in lakoto. Vkljub vsemu pa se je začel sam učiti slikarstva. Radi svojega talenta je prišel v uk k nekemu litografu, pozneje pa je postal fotograf. L. 1907. je izgubil službo: bil je že star in na njegovo mesto je stopila mlajša, sveža moč... Pray ta letnica pa pomenja zanj začetek umetniške poti. Da bi se preživel, je

začel slikati za časnike in je postal kmalu znan. Umrl je l. 1929.

Zille je umetnik, ki ga meščani najmanj razumejo, tembolj pa govori zato srcu tistih, ki živijo v praznih kletnih stanovanjih ali pa si iščejo prenočišče po parkih, hrano pa med odpadki. Zille je vse svoje življenje slikal najbednejši proletarijat; to je bil njegov takozvani »peti milje«. Vse njegove slike so prežete s toliko satiro, da so smatrali v Nemčiji njegova dela dolgo časa za — šale, ki spadajo v humoristične liste. V mapi »Für Alle« (Za vse) je silno sarkastično upodobil razmere, ki so vladale v Nemčiji za svetovne vojne. Zille nikakor ne povečuje lumpenproletarijata, ki je le prečesto delamržen in ki nima smisla za organizacijo: slika nam ga z vsemi njegovimi napakami, ne pozabi pa nikdar podčrtati, da so tem njegovim napakam krive razmere.

Popolnoma drugega kova je Flandrijec Frans Masereel, ki se je rodil l. 1899. v Blankenbergu v Belgiji. Ni samouk kakor Zille, marveč je dovršil slikarsko akademijo v Gentu, nato pa si je razširil obzorje s potovanji po Nemčiji, Angliji, Tunisu, Švici; dokaj let je preživel tudi v Parizu. V dobi svetovnega klanja se je preselil v Švico, kjer je mnogo občeval z levo orientiranim francoskim pisateljem Romainom Rollandom. V Švici je risal slike, ki so vse silna obtožba proti vojni. Duša mu je bila takrat razbičana od bolesti in nikdar več se mu ni pozdravila. Ko je prišel mir, ga ni mogel več tako uživati, kakor je užival mir v predvojni dobi. Spoznal je bedo, ki živi v njej proletarijat — in razvil se je v socialnega umetnika. Motive za svoje slike zajema najrajši iz vlemestnega življenja; to življenje slika v slikah, ki so nekaka mešanica strasti, razpaljenih fantazij, prividov in slik.

Med najbolj znane sodobne nemške slikarje umetnike pa spada brez-

dvomno George Grosz, ki živi v Berlinu. Motive za svoje slike, ki so vse zelo enostavne, a tem bolj zgovorne, zajema iz meščanskega in delavskega življenja. O svoji umetnosti pravi sam, »da skuša z njo prepričati današnji svet, da je grd, bo-

lan, svetohlinski«. Zato je postal Grosz duševni kirurg sodobnosti, ki jo secira trezno, brez sentimentalnosti. Povsod trga krinke z obrazov in pokaže se — pokvečena spaka. Groszova umetnost je destruktivna, kritična.

Klans Neukrantz:

Carl Meffert, gojenec pobiljševalnice

»Celotna skrb za sirote je v svojem temeljnem postanku efekt socialnih razmer.« (Karl Wilker, bivši ravnatelj neke nemške pobiljševalnice.)

Pisec nam v pričujočem članku slika življenje in delo znamenitega proletar, umetnika Mefferta ter življenje v pobiljševalnicah.

Ko je bil Carl Meffert star dvanajst let, so se zaprla za njim železna vrata pobiljševalnice, ki so jo vodili katoliški duhovniki. Pet let teptane, raztrgane in razbite mladosti. Kar je še preostalo od njega, so poslali s sedemnajstimi leti v življenje. Duševno in duhovno ohromel človek.

Ni se naučil ničesar drugega kot pretvarjati se, kakor da bi molil, lagati se in

vzgojen je bil tako, da je smatral delo za kazen.

Kruh si je skušal služiti v cirkusu, kot fotografski pomočnik, kočijaž, liftboy, kot igralec, pomivač krožnikov itd. Življenje je težko in česa naj se oprimejo ljudje, ki nimajo tal pod nogami, da ne padejo! Ni zapisano »Pazi na stopnice!« in tega se človek tudi ni naučil. Leta 1922. so Mefferta radi tatvine za dve in pol leti zaprli.

Nihče ni »odkril« Carla Mefferta. Kakor skoraj vsi jetniki je tudi on začel v ječi risati in mesiti plastike iz omehčanega kruha. A kasneje je postal iz tega zane-marjenega, zlomljenega človeka, počasi in po mnogih težavah — umetnik. Spoznal je svojega sovražnika, čigar žrtev je bil tudi sam. Risal ga je, rezal je zabuhla lica svojih »vzgojiteljev« v les in linolej. Svoj pri-

Carl Meffert: Brez matere

Carl Meffert: Gojenec v pobiljševalnici

tajeni gnev je pokazal v slikah, ki so jih v Nemčiji kmalu začeli ceniti. Sicer pa ni mogel ničesar drugega risati ne na kaj drugega misliti...

Ne pišemo o Meffertu zato, da bi povzdigovali eno osebnost, marveč zato, ker je Meffert tip cele umetniške generacije naših dni. Spada med one umetnike, ki se je v njih zgostila strašna, ogromna nevolja radi lastnih in tujih doživljanj tako mučno, da uporabljajo umetnost namesto tolkača, da z njo udarjajo po vesti človeštva...

Najmočnejši izraz je dosegel Meffert v rezbarijah. V njih imamo sicer samo črne in bele barve, a ta trdi kontrast se izpremeni pri njem v neki brezmejno mehki izraz. Meffert je samouk. Je popolnoma reakademski. Prav to pa je njegova prednost. Vse njegovo ustvarjanje izvira iz neizbežnega, neizrabljivega občutka pretresljivih osebnih doživljanj.

Najrajši riše gojence pobiljševalnice.

Na takih slikah vidimo slabotne, plašne, male dečke poleg velikih odraslih ljudi. Vsi odrasli ljudje so sovražniki take izbatinane in izmučene mladosti. To je močna tajna zveza, ki ji pripadajo učitelji in cerkev. To je močna, nedoumljiva pravica, ki ji ni mogoče uteči...

V črno-beli mapi »Vzgoja v pobiljševalnici«, ki je izšla v Berlinu v založbi Nierendorff, je neka slika, ki pove o vzgoji v prisilnih delavnicah (ta vzgoja je v vseh »civiliziranih« državah enaka!) več kot vsa »mnenja strokovnjakov«; slika kaže namreč: »Beg!«

Divje, v široko odprtih očeh smrtni strah, da bi ga ne ujeli, pesti so mu v silnem naporu stisnjene ob telo — tako beži deček po potu. Kolikokrat ubeže taki dečki iz mučilnic, a vedno znova jih polovijo in kaznujejo s palico in postom... Po nemškem kazenskem zakonu se niti kaznienci ne kaznujejo, če pobegnejo iz zapora, ker je hrepenenje po svobodi tako močno, da ga ne more zaustaviti niti strah pred kaznijo. Pač pa smejo »vzgojitelji« kaznovati ujete gojence pobiljševalnic, čeprav je pri njih, ki so še mladi, nagon po osvobojenju tisočkrat močnejši in bolj — upravičen!

V tem mladem Meffertu, ki ga nemške oblasti še danes preganjajo in zasledujejo, živi izredno močan talent, ki se je kljub težki mladosti, vključ s strašni okolici, ki je v njej živel, razvil tako silno, da ga moramo občudovati. Kako visoko bi se razvil Meffert, če bi prišel v roke, ki bi ga varovale, ne pa teple!

Vsaka stran njegove mape »Vzgoja v pobiljševalnici« je najsilnejša obtožba!

To je obtožba v imenu milijonov dečkov vseh »civiliziranih« dežel sveta, ki jim je vzgoja v pobiljševalnicah odvzela najprimitivnejšo pravico osebnega razvoja. Delavski roditelji rode otroke, ki nimajo iz socialnih razlogov možnosti, da se prežive

Carl Meffert: Večni krog

in da se dobro vzgoje. Mnogo otrok, med njimi je bil tudi Meffert, pridejo tako v pobiljševalnice — samo da dobe kaj jesti. Tudi občine pošiljajo v pobiljševalnice otroke, za katere bi morale same skrbeti; to delajo zato, da preneso stroške vzgoje z občine na državo.

Čim pa pride deček v zavod, postane zanj ironija paragrafov težka tragika. Iz dečka, ki je bil doslej v nevarnosti, da fizično ali moralno propade, se razvija sedaj človek, ki je tudi duševno ogrožen, ki pada v tem okolju, »visoki šoli zločinstva«, socialno in duševno vedno nižje. Iz bivših gojencev pobiljševalnic se rekrutira v vseh »civiliziranih« državah material za prostitutke, zavajalke in zločince.

Devetdeset odstotkov vseh pobiljševalnic so privatni zavodi, ki jih financira država. Glavni »skrbnik« teh pobiljševalnic pa je po neki srednjeveški tradiciji — cerkev.

Radi cenene delovne sile gojencev, katerih izkoriščanje je neomejeno in po zakonih nezavarovano, so vse pobiljševalnice podjetja, ki donajajo mnogo dobička.

Tako je na primer nemška dobrodela zveza, ki poseduje pobiljševalnice, najela pri nekem holandsko-amerikanskem bančnem konzorciju posojilo 25 milijonov mark. Da se je to posojilo dobro izplačalo, razvidimo iz izjave predsednika zveze, van Ackena, ki je izjavil sledeče (vsa ta izjava

je popolnoma enaka poročilom kakega je-klenega trusta!):

»O produktivnosti izposojenih denarnih zneskov moremo pravilno govoriti šele te-daj, ako primerjamo zgoraj omenjene vi-soke prilhanke svobodnih, katoliških zavo-dov z javnimi zavodi iste vrste, pri ena-kem izvršenem delu. Ta podpora zavodov (kot dobičkanosnih podjetij — op. pis.) bi ustrezala ne le dobrodelni in kulturni po-trebi, temveč bi donajala koristi tudi na-šemu gospodarstvu, katerega ne smemo podcenjevati.«

Ker napreduje produkcija brez pomož-nih tehničnih naprav, je mogoče doseči »trgovske koristi, ki se jih da izračunati« le z ogromnim izkoriščanjem mladih de-lovnih sil.

V teh zavodih je dvanajsturni delavnik pravilo.

V hišnem redu nemške provincialne poboljševalnice v Neustettinu čitamo:

»Dečki morajo vstajati ob petih, do tri četrt na šest čiščenje sob, jutranja molitev in zajtrk; od šestih do tri četrt na sedem

nadaljevalni tečaji. Delovni čas od sedmih zjutraj do sedmih zvečer... Razen tega se sme delovni čas tudi podaljšati (!). V času štiritedenske žetve in štiritedenskega kopanja krompirja ni pouka v nadaljevalnih tečajih.«

Ne govorimo tu o zasebnem zavodu — v takih je še mnogo huje —, marveč o jav-nem zavodu, ki je državen.

To je ropanje pod krinko »otroške zaščite«, nič drugega!!

Nimamo prostora, da bi s primerami demaskirali ves ta sistem, ki skrbi, da bi se otroci vzgojili. Kazni s palicami, zapor v temnih luknjah, prepoved razgovora, odvze-manje hrane, podaljšanje »vzgoje« na deset let itd. itd. Tu ni nikakega strokovnega po-uka, ki bi omogočil gojencu v poznejši dobi življenje. Kjer začno, tam končajo.

Milijoni mladih ljudi obtožujejo ta si-stem!

V svojem tovarišu v bedi, v umetniku Carlu Meffertu, pa so našli ti milijoni svo-jega ognjevitega branilca pred kulturno sra-moto »vzgajanja« mladine v poboljševalni-cah takozvanih civiliziranih držav.

Karl Marx

(Fotografija iz prve dobe po iznajdbi kamere)

P I S M O

MARXOVE ŽENE

Malo je tistih, ki bi vedeli, v kakih težkih razmerah je živel Karl Marx, utemeljitelj znanstvenega socializma. Demagoški nasprotniki so ga skušali na vse načine pred svetom razpiti in diskreditirati. Takšna je namreč meščanska in krščanska propaganda, kadar se kdo izmed nas sklicuje na marksizem, na našo znanstvo.

Toda resni in stvarni znanstveniki nasprotnih smeri kljub temu danes ne morejo preiti Marxovih del, prav tako kot noben proletarski znanstvenik brez temeljitega

poznanja vseh njegovih del ne pomeni nič. Vse premalo se pri nas brigamo za marksizem, vse preveč govorimo o njem in vse premalo ga poznamo. Večina evropskih narodov ima v prevodu Marxov Kapital, mi ga nimamo... Hrvati in Srbi imajo vsaj ljudsko izdajo.

Toda to sem tukaj napisal samo mimogrede, da bi nam vsem bilo v premislek. Zakaj naša dolžnost je, da poskrbimo v naslednjih letih za dober prevod vsaj ljudske izdaje »Kapitala«.

Danes hočem samo poročati, v kako težkih razmerah se je Marxov »Kapital« rodil.

Dva človeka sta bila, ki sta Marxovo življenjsko delo podprla in katerih velika zasluga je, da je Marx sploh svoje delo dovršil. Kajti skrbi za vsakdanji kruh so bile na dnevnem redu skozi leta in leta, in da nista teh skrbi v glavnem prevzela ta dva človeka nase in takorekoč Marxa osvobodila vsaj delno, bi mogoče ne vedeli danes, kje iskati znanstveni socializem.

To sta bila njegova žena in prijatelj Engels.

Marxova žena Jenny Westphalen

Jenny von Westphalen je bila po rodu plemkinja, hčerka visokega uradnika v Trieru. Bila je najlepše dekle v vsem okraju. Z doma vsega dobrega vajena je kljub vsemu z globoko ljubeznijo in z neizrečenim samozatajevanjem spremljala Marxa skozi vse njegovo življenje. Nikakor je ne nameravamo poveličevati v deveta nebesa, toda nobena blasfemija ni, če napišem, da je mnogo lažje postati blažena in svetnica v samostanu ob molitvi, nego sredi težkega življenja. To, kar je morala pretrpeti Marxova družina, najde malo primer v zgodovini. In če pri tem poudarjam prav njegovo ženo, ni to nobeno nadzemesko poveličevanje žene, ampak priznanje in spoštovanje do človeka, ki je s svojo tiho ljubeznijo, s svojo požrtvovalnostjo olajšal Marxu življenje in tako pomagal pri njegovem delu. Marsikdo je danes že bral knjige, napisane v počaščenje ali opravičilo žen velikih mož. Da se spomnimo samo Tolstega žene, ki kot praktična ruska veleposestnica in grofica nikakor ni hotela slediti njegovemu filozofskemu delu, prav tako poznamo Dostojevskega drugo ženo, ki je pravo nasprotje Tolstega. Marsikatero težko uro je pripravil Dostojevskij svoji ženi in

družini, ker je bil strasten igralec na karte. (Preberite roman »Igralec.«) Toda, kar je morala pretrpeti Jenny Marx, se ne da primerjati. Marx ni bil zapravljivec, da bi radi tega spravljaj družino in ženo v bedo, kot je bil Dostojevskij. Marx je bil buntovnik, dolgo časa preganjan, vse življenje preganjan. Kako lahko bi bil upognil tilnik, ko je njegova družina trpela v emigraciji, kako dobro bi ga bili poplačali nasprotniki, če bi prekinil svoje delo in krenil s poti, ki je danes vodnica nam vsem. Koliko takih tragedij so doživeli znanstveniki in umetniki, ko niti žena niti družina ni hotela slediti njihovemu delu. Nobeno sovraštvo ni to do žene niti do otrok, če poudarimo, da so mnogokrat prav radi materijelnih okolščin stale na strani nasprotnikov, proti katerim se je boril mož. Živi primer za to je med mnogimi drugimi žena Tolstega.

Nikakor se ni čuditi marsikateremu meščanskemu intelektualcu, ki je napisal ostre proteste zoper ženske sploh. Pri Tolstem je bilo to povsem razumljivo in Strindberg je prešel iz nasprotnika naravnost v napadalca. Vse to poudarjam samo radi tega, da bi vsakdo lahko spoznal, kako živo nasprotje takih žena je bila Jenny v. Westphalen. Najlepše dekle v Trierju, kraljico plesa so jo imenovali meščani, je vse svoje življenje posvetilo delu, ki ga je ustvarjal njen mož. Ni pisala o svojem možu ali njegovem delu nobenih razprav ali člankov, bila pa mu je ob strani kot najzvestejši tovariš v težkih borbah. Njeno zdravje je beda uničila. Skrivaj, da prisluži nekaj denarja, je nekoč celo hotela k gledališču. In da bo tudi slovenska proletarska družina vedela, kaj vse so morali pretrpeti, citiramo pismo Marxove žene iz emigracije.

»Ljubi gospod Weydemeyer! Kmalu preteče leto, odkar sem bila pri Vas in Vaši ljubi gospe tako prijateljsko sprejeta, ko sem se čutila v Vaši hiši tako domače in dobro, in ves dolgi čas od takrat nisem dala niti glasu od sebe... Toda razmere so mi vsilile pero v roko — prosim Vas, pošljite nam kakor hitro mogoče denar, ki je prišel ali bo prišel od »Revue-je«. Zelo, zelo nam je potreben. Nihče nam ne more očitati, da smo bili glasni o vsem tem, kar smo zadnja leta žrtvovali in prenašali; občinstvo je vedelo le malo ali nič o naših osebnih razmerah. Moj mož je v teh stvareh zelo občutljiv in rajši žrtvuje poslednje, preden bi se predal demokratičnemu beračenju, kot veliki oficijelni možje. Lahko bi pričakoval od svojih prijateljev, zlasti v Kölnu, več energičnega sodelovanja pri svoji reviji. Zlasti bi lahko to pričakoval radi tega, ko so bile njegove žrtve za »Novi renski časnik« znane. Namesto tega pa je radi zanemarjenega in nerednega poslovanja zadeva propadla...

Mojega moža so skoraj uničile malenkostne življenske skrbi in sicer v taki nezaslišani obliki, da je moral uporabiti vso energijo, vso mirno, jasno, tiho samozavest, da je vzdržal v dnevnik, urnih borbah. Vi veste, ljubi gospod Weydemeyer, kaj je žrtvoval moj mož za časnik. Tisočake je vložil, lastništvo časnika je prevzel... Da reši politično čast časnika in znancev v Kölnu, je prevzel vsa bremena nase, svoj stroj je dal, vse svoje prejemke, pri odhodu je posodil 300 tolarjev, da se je plačala najemnina za novo najete prostore in zaostali honorarji urednikom itd. — sam pa je bil nasilno preganjan. Vi veste, da nismo od vsega nič obdržali zase; prišla sem v Frankfurt, da sem zastavila svojo srebrnino, poslednje, kar smo imeli; v Kölnu sem prodala svoje pohištvo. Ko je nastopila nesrečna doba kontrarevolucije, se je podal moj mož v Pariz, jaz sem mu sledila s tremi otroci. Komaj smo se nastanili v Parizu, smo že bili pregnani, meni in otrokom je bilo nadaljno bivanje odrečeno. Sledim mu spet preko morja. Čez mesec smo pričakovali četrto dete. Poznati bi morali London in tukajšnje razmere, da bi vedeli, kaj se pravi: imeti tri otroke in pričakovati četrtega. Samo za najemnino smo morali plačati mesečno 42 tolarjev... Prišli smo v strašen položaj.

Popisala Vam bom samo en dan iz tega življenja, kakršen je bil, in videli boste, da je malo beguncev kaj podobnega skusilo. Ker je tu težko dobiti dovilje, sem se odločila, kljub stalnim strašnim bolečinam

v prsih in hrbtu, da bom dojila dete sama. Ubogi mali angel pa je pil iz mene toliko skrbi, da je stalno bolehal, dan in noč ležal v hudih bolečinah.

Odkar je na svetu, ni spal še nobeno noč, največ dve do tri ure. V zadnjem času so se pojavili še krči, tako, da je dete stalno viselo med smrtjo in bednim življenjem. V svojih bolečinah je sesal tako močno, da so mi bila prsa ranjena in odprta; večkrat je tekla kri v njegova trepetajoča usteca. Tako sedim nekega dne, ko vstopi nenadoma naša gospodinja, ki smo ji po zimi plačali nad 250 tolarjev in s katero smo se dogovorili, da bomo naslednje zneske izplačali njenemu lordu, ki jo je bil rubil. Pogodbo je zdaj zanikala in zahtevala pet funtov, ki smo jih še dolgovali; in ker jih nismo takoj imeli, sta vstopila dva cenilca v hišo, zaplenila vso mojo drobnarijo, postelje, perilo, obleke, vse, celo zibko mojega bednega deteta in najboljše igračke deklic, ki so z vročimi solzami vse to opazovale. V dveh urah, so grozili, da bodo vzeli vse — jaz bi potem morala ležati na tleh z zmrzujočimi otroki in bolnimi prsi. Schramm, naš prijatelj, je hitel v mesto iskat pomoči. Stopi v kabriolet, konji uidejo, on skoči z voza in krvavečega ga prinesejo v hišo, kjer sem tarnala s svojimi revnimi, trepetajočimi otroki.

Drugi dan smo morali iz hiše, mrzlo je bilo in deževno, moj mož nam je iskal stanovanja, nihče nas ni hotel vzeti, ko je omenil svoje štiri otroke. Končno nam pomaga neki prijatelj, mi plačamo in jaz prodam takoj vse postelje, da plačam zaradi rubeži prestrašenega lekarnarja, peka, mesarja, mlekararja, ki so naenkrat prihiteli z računi nadme. Prodane postelje so postavili pred vrata, naložili na voz — kaj se zgodi? Bilo je že kasno po solnčnem zahodu, angleški zakon to prepoveduje, gospodar vstopi s stražo, trdeč, da so lahko tudi njegove stvari vmes in da hočemo zbežati v neko tujo deželo. V manj kakor petih minutah stoji več kakor dve- do tristo ljudi pred našimi vrati... Postelje postavijo nazaj, šele drugi dan zjutraj po solnčnem vzhodu jih smemo predati kupcu. Ko smo si tako s prodajo vse imovine omogočili plačilo vsakega vinarja, sem se preselila s svojimi ljubljenci v sedanji dve sobici v nemškem hotelu, kjer smo našli človeški sprejem.

... Ne mislite, da so me te malenkosti upognile, predobro vem, da naša borba ni osamljena, in štejem se med izbrane srečnike, ker mi stoji moj mož, opora mojega življenja ob strani. Toda, kar me v resnici uničuje do notranjosti, kar mi srce krvavi, je, da mora moj mož preizkusiti toliko malenkosti in da stoji on, ki je tako rad in z veseljem pomagal mnogim, tu tako brez pomoči... Edino, kar bi bil lahko zahteval od tistih, ki so sprejeli od njega marsikatero misel, vzpodbudo in oporo, da bi pri »Reviji« razvili malo več trgovske energije in sodelovanja... To me boli. Toda moj mož misli drugače. Še nikoli ni izgubil živega humorja in vere v bodočnost, tudi v najstrašnejših trenutkih ne, in je bil povsem zadovoljen, če je videl mene veselo in naše ljube otročičke okrog ljube mamice. On ne ve, da sem Vam, gospod Weydemeyer, tako na dolgo pisala o našem položaju... zato nikar ne uporabite tega pisma...«

Delavsko gledališče

Ker nalaga današnja borbena doba umetnosti dolžnost, da oblikuje novega človeka, ga vodi in mu utira pot k izboljšanju njegovega socialnega položaja, je razumljivo, da delavsko gledališče ne more biti zgrajeno na okostenelih formah starega meščanskega gledališča, kjer so si delili vlado gledališka zvezda, bleščeči sijaj in praznota misli, temveč

mora biti prepojeno smelega borbenege novotarstva, ki pometa s preživelimi tradicijami človeka na odru, ki ni mel s človekom iz življenja nič skupnega.

Novo gledališče se nam kaže danes šele v svojih prvih, včasih še nekoliko nejasnih obrisih, ki pa vendar dokazujejo, da bo nova stavba mogočnejša in popolnejša od stare in

Uprizoritev Tolstega »Vstajenja« na Delavskem odru »Svobode« v Ljubljani.
Stilizirana slika — porotniki

človeškemu izživljanju bližja in koristnejša; namenjena ne bo izključno omejenemu, čisto določenemu delu družabnih plasti. Rast novega gledališča mora biti organsko zvezana z rastjo novega pokoljenja in novega časa. Pomen starega gledališča se bo ohranil le v toliko, kolikor bo služil kot pomožno sredstvo za rojstvo nove gledališke kulture in novih sceničnih naprav.

Silen dvig samozavesti, življenjskega občutja in velike kulturne zahteve delavstva so ustvarjalna sila novega gledališča. Razumljivo je, da so se pojavili njegovi najmočnejši iskalci tam, kjer je delavska kultura najvišja in v največji borbennosti. V zadnjih desetletjih socialnih nemirov so se v vsej Evropi preobrazovale vse umetniške stroke, le gledališče ni imelo od vseh teh

Uprizoritev Tolstega »Vstajenja« na Delavskem odru »Svobode« v Ljubljani: V ženski kaznilnici (III. slika)

iskanj in nemirov nič. Meščanska družba je nekako do preloma stoletja oblikovala maso, ki je zahtevala gledališče po okusu svojega svetovnega nazora. Danes te homogenosti ni več. Razdeljeni smo na več socialnih plasti, katerih vsaka ima svoje zahteve in vse ostale odklanja. Najizrazitejši teh je denarno močni sloj, ki se veselo prišteva h kapitalistom velemeščanstva, dalje v omejeni miselni tesnosti živeči malomeščanski sloj in končno številčno močno se dvigajoče delavstvo.

Velemeščanstvo bi pač imelo denarnih sredstev, da bi si moglo ustvariti močno gledališče, toda zato mu primanjkuje smisla. Ono ne izpolnjuje nikakih kulturnih nalog, iz-

vzemši ugoditve svojim »kulturnim« zahtevam, katerim zadoščata opereta in revija. Kajti tam se goji senzacija, razkošnost in neduhovitost.

Poskus, ustvariti malomeščanskemu okusu odgovarjajoče gledališče, je bil za gledališče samo porazen. Tako imenovana ljudska igra in ljudska opera sta po prvih začetnih uspehih vedno močneje gubili pod seboj tla, ker se tesnoba malomeščanskega duha ni izkazala za dovolj močno, da bi nosila pokret gledališke umetnosti, ki mora po svoji naravi sloneti le na ramah množice.

Delavstvo samo je v množicah posečalo ljudsko igro in opereto: edino tam so se izpolnjevale želje mnogih sanj in iluzij, katerim se je

vsakdanjost kruto protivila. Tudi klasično in romantično opero je ljubilo; vpliv glasbe je bil tako močan, da je po njej vzbujeno čuvstveno življenje prepilo vsa miselna dognanja, ki so jasno povedala, da je vsebina besedila v smešnem protislovju s časom. Glasba je v umetniškem ozirju in po vtisu daleč prekašala vsebino dejanja.

Delavske množice so s svojim notranjim sozvočjem in hotenjem svojih umetniških potreb ustvarile nujnost neke nove gledališke kulture, ki

bi ustrezala njihovim življenjskim težnjam in zahtevam. Dale so moderni umetnosti dvojno nalogo: približati mora umetnika delavstvu in delavstvo dvigniti do umetnosti.

Žarišče vseh gledaliških iskanj je bila Rusija, kjer so prišla pod vpliv preobrazbe gledališke kulture mnoga gledališča, ki so obračunala z zastarelimi formami in pričela s stalnim, energičnim iskanjem.

Še nejasno je začel Stanislavskij, nadaljevali so Meyerhold, Tairov, Vahtangov, Komisarževskij, Beba-

Uprizoritev Tolstega »Vstajenje« na Delavskem odru »Svobode« v Ljubljani: V ženski kaznilnici; Karabljova in Rdeča iz Moskve se stepeta (III. slika)

tov, Ljubimov-Lanskoj, Forreger: najmočnejše osebnosti gledaliških revolucionarjev.

Do svetovne vojne je bil najvišji predstavitelj ruskega gledališča Moskovski Hudožestveni Teater, čigar umetniško visoko vredne stvaritve v svetu niso imele primere, zato je razumljivo, da so bila dognanja te skupine tudi po revoluciji izhodišče vsega novega iskanja.

Stanislavskij je izšel iz te skupine. Osnova njegove delavnosti je bil pravi realizem, osvobojen malenkostnih psiholoških momentov, kakršnih je bil do tedaj poln vsak komad M. H. T. Vedno je skušal najti in razkriti notranje globine človeške duše, katere gonilna sila je večna protivnost miru, kar je on še podčrtaval. Zazdelo se mu je, da bi mogla glasba in ritem vzbuditi v notranjo-

sti ustvarjajoče igralčeve duše še neslutene cilje in začel je iskati novih sceničnih možnosti opere. Ustanovil je več študijev, katerih naloga je, vzgajati mlade odrske talente in iskati v njih individualno fizično-psiholoških posebnosti in razlik ter jih izkoriščati.

Meyerhold, že pred revolucijo znan režiser in iskalec, je zadvomil v eksistenčno upravičenost starega gledališča ter je pričel z reformami: svobodno je predelaval klasične komade ter jih podrejal svojim principom in nagnenjem. V vseh svojih komadih je privedel do polnega odraza takozvani tempo modernega časa, za kar je porabil efekte, ki v svoji grobosti nekako spominjajo na cirkus. Ni mu bila dovolj psihična preobrazba igralcev, temveč je iskal še dalje novih tehničnih možnosti in je prispel tako do »biomehanike«, ki se šola celo pri medicini in zahteva od igralca izredno treniranega telesa, da more slediti vsakemu domisleku režiserja. Njegove tehnične novosti so se v svetu mnogo posnemale: da vzbudi na odru videz popolne življenjske resničnosti, pušča včasih igralca brez maske in kostuma, odstrani zastor ali stranske kulisice, da podre pregrajo, ki loči igralca od gledalca ali podaljša oder v neizmernost, postavi zbor neposredno pred gledalce ali posadi igralce v lože. Včasih se odreče uporabi kulis in porabi kot scenično gradbeno sredstvo le železo in les ter ju postavi gola pod luč reflektorjev. V prvih borbenih letih je bil njegov oder poln strojev in motorjev, ki naj bi ilustrirali brzino časa; sedaj v letih sproščene in mirne gradnje je tudi Meyerhold svoje odrske novosti poglobil in učvrstil. Vendar ima med vsemi iskalci in novotarji največ opozicije. Desna, ki se bori za obstanek po Meyerholdu razbitega starega gledališča, je razumljiva. Leva ga ne smatra za dovolj radikalnega in mu očita, da je vkljub svojim razdeja-

njem vendarle v svojem teku gradil staro gledališče: nikdar ni poznal gledališča mase.

Tairov zagovarja princip neorealizma, Vahtangov, ki je učenec Stanislavskega, skuša spojiti in poglobiti dobrine starega gledališča z globokimi dogodki in pridobitvami revolucije. Njegove uprizoritve se odlikujejo po svoji posebnosti: prepojene so z nekim liričnim nemirom, ki izvira in temelji prav za prav v notranji podzavednosti. Komisarževskij je stvaritelj ideje sintetičnega gledališča, kjer bi delovali skupno drama in opera.

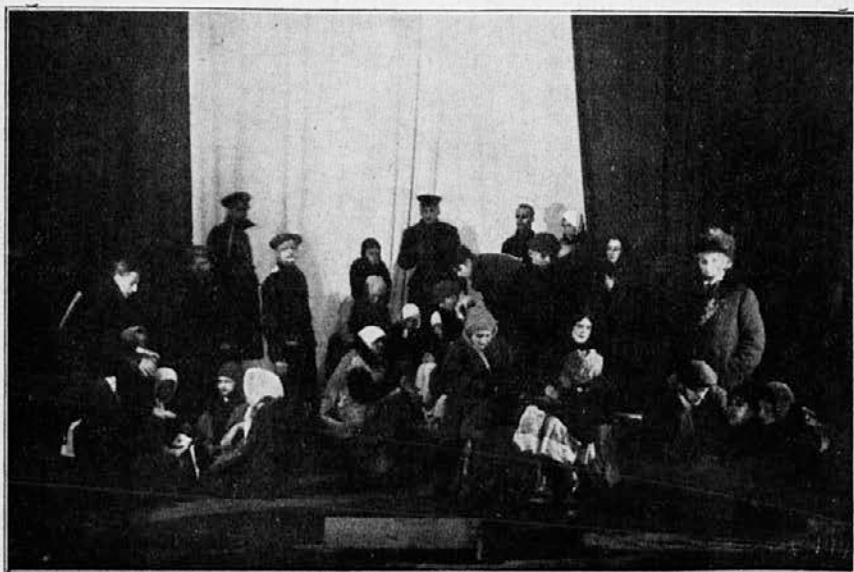
Čisto svoje, eminentno važno stališče zavzema v ruskem gledališkem svetu režiser Ljubimov-Lanskoj, ustanovitelj Moskovskega gledališča strokovnih delavcev, ki je prvo masno gledališče in tako prav za prav šele pravi zametek gledališča bodočnosti, ki ne pozna ne zvezdnikov, ne igralcev prve ali druge vrste, ampak samo maso in ljudi iz mase. To gledališče ima čisto svoj dramaturški slog in samonikel repertoar, ki nikdar ne obravnava usode posameznikov. Kultura tega gledališča gre popolnoma ločeno od kulture starega.

V glavnem sta se borili za obstoj in nadvlado dve gledališki smeri: psihološko-naturalistična in konstruktivistična. Prva ima globljo osnovo in močnejšo tradicijo, druga pa je nekaka vez med gledališčem in ostalimi strokami umetnosti, posebno slikarstvom in arhitekturo in ima posebne zasluge za novo gledališče, ker se je izkazala kot zelo plodovit sodelavec novega gledališča v boju s starim. Njegova izrazna moč je ležala v ritmu, pestrosti barv in pokretov in v gibanju, polnem življenja. Vse predstave te smeri so bile izredno intenzivne in v pogledu svojih nalog vsebinsko zelo bogate.

Danes prevladuje metoda psihološkega naturalizma, ki se je izkazala najbližja proletarski literaturi

in umetnosti. Nadaljuje se z delom tam, kjer je Moskovski Hudožestveni Teater končal: v samopoglobitvi in prisluškavanju podzavestnim nagnjenjem človeške duše in jim dajati zmožnosti zunanjega izraza. Zadnje desetletje je ta iskanja poglobilo in prepojilo s socialno patetiko in herojsko napeto borbenostjo in s tem spojilo duševne borbe posameznikov z razredno borbo, ki išče preko posameznikov splošnost. To je osnov-

na in glavna filozofska globina psihološko-naturalistične smeri. Vse ostalo je le dvignjena, prefinjena zunanja tehnična oprema. Zato obnova sistema MHT ne znači nadaljevanje njegovega dela v starem smislu, kjer sta vladala intimno čustvo in takozvana kabinetna kultura, temveč oplojenje vseh najtišjih notranjih dognanj s socialno herojsko tragedijo in veličastnim razrednim entuziazmom.

Uprizoritev Tolstega »Vstajenja« na Delavskem odru »Svobode« v Ljubljani: Kaznjenci na potu v Sibirijo; knez na obisku (V. slika)

Z zanimanjem je opazovati poskuse ostalih evropskih odrov v smislu novega gledališča. V Rusiji je zbudilo mnogo živega odmeva ekspresionistično delavsko gledališče v Nemčiji, čeprav nemška borbena dramatika Toller in Kaiser na ruskih odrih nista imela posebnih uspehov. Čutila pa se je neka sorodnost med gledališčem premagane Nemčije, ki je v svojem zagrenjenem patosu v marsičem sorodno ruskemu.

Kot posebnost bi bilo tu omeniti nemškega gledališkega novotarja

Erwina Piscatorja, čigar knjiga »Das politische Theater« je znana tudi pri nas. Gledališki praktik in veliki razglaševalec političnih borbenih idej je ustanovil v Berlinu zapored par delavskih gledališč, ki so hitro propadla.

Važen je zaključek: delavsko gledališče raste organsko z vsemi ostalimi pokreti delavskih mas.

Pri nas je delavski sloj sicer številčno dovolj močan, toda pre-slabo in prerahlo organiziran, da bi mogel dajati stvaritve, ki bi se vsaj sorazmerno lahko približavale po

svoji intenzivnosti in hotenju velikim orisanim razmeram. Toda nekaj je gotovo: povsod se dajo ugotoviti nekake podtalne struje, ki se pretakajo pod vsemi zemljami in so si med seboj sorodne. Ta ugotovitev je potrebna, da se more razumeti nekatere poizkuse ter jih opredeliti, čeprav se zde na prvi pogled kot popolnoma samostojni in edinstveni. Delavski sloj in delavska kulturna društva pri nas nimajo samoniklega delavskega gledališča, ki bi iskalo v trajnem in intenzivnem delu novih gledaliških poti, pač pa imamo nebroj delavskih odrov, katerih vodilna misel je vzgoja delavstva. Nekje na začetku velike poti smo, zato je potrebno začeti pri abecedi. Delavski odri v Ljubljani in vseh industrijskih centrih se bistveno razlikujejo od meščanskih diletantskih odrov, katerih je pri nas mnogo. Naši odri so last delavstva in delavske kulture, zato smatrajo za svojo dolžnost in nalogo, ustrezati potrebam te kulture, brez vsake misli na kako primitivno propagando. Njih umetniške smernice so načrtane po strogem življenjskem realizmu, brez primesi posebnih psiholoških fines, ki zahtevajo igralcev-zvezdnikov. Podrobno delo naših odrov je namenjeno poskusu, prodreti v psiho človeka in iz te v poostreno psiho mase. Postanki tega hotenja izvirajo iz veselja in volje posameznikov do uprizarjanja odrskih komadov, iz čisto podzavestnega občutja, da je dramatično dejanje najostrejša obnavljanje dogodkov in časa, in iz razumljive želje po igranju. Ker je bilo delavcu dovolj težko z lastnim materialom predstavljati komade iz meščanske družbe, ki je njemu po

običajnih in ravnanju tuja, je bil prisiljen poiskati komadov, ki obravnavajo njegovo življenje. Ker umetniki dolgo niso hoteli zadovoljevati tem potrebam, največ radi potencirane individualnosti, so bili delavci prisiljeni pisati sebi odgovarjajoče komade. Tako je nastala naša, danes že precej razvita in močna literatura s socialno tendenco. Resničci na ljubo moramo priznati, da se ni rodilo mnogo dobrega. Resnična ustvarjajoča umetnost je od sentimentalnosti, patetičnosti in gesel političnih shodov močno oddaljena. Delavec, ki je enkrat občutil dramatično dejanje svojega življenjskega boja iz dram Tolstega, Gorkega, Hauptmanna ali Tollerja, ne bo porabljal svojega časa za igranje ali gledanje nadomestnih komadov.

Delavski oder ne sme biti nikdar sam sebi sredstvo in namen, temveč mora gojiti stalno najtesnejše stike s svojimi gledalci, iz katerih mora izhajati tudi njegova gospodarska moč. Vsak delavski oder mora polagati posebno važnost na izbiro repertoarja. Dasi radi pomanjkanja novih, času odgovarjajočih dramatičnih del, in nekaterih zunanjih vzrokov ta ne obsega del, ki bi popolnoma in v vsem ustrezala tem našim smernicam in hotenju, je potreba, da se jim v komadih, ki jih izbiramo, vsaj približamo.

Delavski odri so edini, ki ustrezajo potrebam mase in se ne izgubljajo v brezcilnosti ali pogrešeni individualnosti. Le včasih preživljajo krize. Takrat pa je treba vedeti, da poznamo krize propada in krize rasti. In na naših odrih so — krize rasti!

Množica govori množici

O recitacijskem zboru, njegovi ideji in sestavi.

Recitacijski zbor (ali kolektivna deklamacija, Sprechchor) je glasovno izražanje lirske, epske ali dramske pesnitve s celim zborom deklamatorjev. So namreč pesnitve, ki oblikujejo občutje ali doživetje množice in ki jih prav radi tega tudi najboljši deklamator sam ne zmore podati tako dovršeno, kakor stori to lahko cela skupina glasov. Mnoge pesmi vprav zahtevajo zborovsko prednašanje: kjer govori v pesmi množica, naj jo prednaša res množica.

Recitacijski zbor je prišel iz Rusije, kjer ga je začel gojiti Vasilij Konstantinovič Serjožnikov kot novo obliko deklamatorske umetnosti. Prvi poizkus je napravil s Fetovo pesmijo »Pomlad«, o kateri je bil Serjožnikov prepričan, da jo more uspešno in dovolj obsežno prednašati le skupina deklamatorjev. Razdelil je skupino na glasove, precej podobno kakor pevski zbor, le da ta zbor ne poje, marveč govori. Na nekaterih mestih, točno ustrezajoč vsebini pesnitve, je spojil bas z altom, na drugem mestu sopran s tenorji ter tako z dobro glasovno zrežirano skupino deklamatorjev dosegel z recitacijo »Pomladi« velik uspeh. Z vpadanjem in spajanjem raznih glasov je zbor glasovno ilustriral prebujenje narave in podal vsebine pesmi docela dovršeno. Ko se pesem konča z radostnim, zmagovitim zaključkom »Èto vsjo — vesná!« (To je — pomlad), je v teh besedah prvič zašumel ves zbor vseh glasov. To je bilo l. 1915. Po tem prvem uspehu je ustanovil Serjožnikov svoje gledališče deklamatorjev »Teatr čteca«, kjer je s svojim zborom deklamiral razne pesmi ter zlasti s kolektivnim deklamiranjem Verhaernovega »Punta« dosegel silen uspeh.

Toda Serjožnikov je s svojim zborom le glasovno podajal pesnitve; pri predvajanju se je omejil le na glasovno oblikovanje ter ni iskal opore ne v kretnjah deklamatorjev ne v spremljanju zbora z glasbo, petjem, plesom, marveč je zametal celo vse odrske rekvizite. Njegov edini instrument je bilo človeško grlo, zbor je stal nepremično ter je imel svojega dirigenta, kakor ga imajo pevski zbori.

Načelo recitacijskega zbora je torej kolektivizem. Množica govori množici, zato ni tu nobenih pregraj več med publiko in izvajajočimi. Spričo tega je razumljivo, da si je recitacijski zbor nekako prisvojilo veliko kolektivno delavsko gibanje sedanosti. V kulturnem gibanju nemškega in ruskega delavstva je ustvaril recitacijski zbor povsem svoje gibanje. Posebno v Nemčiji, kjer so dosegli razni delavski odri z uprizorjenjem recitacijskih zborov splošno priznanje. Pravim, z uprizorjenjem, zakaj delavstvo je prvotni togi recitacijski zbor oživel z gibanjem, glasbenimi vložki in spremeljavo, z inscenacijo itd. Ali bo recitacijski zbor kaj obogatil in osvežil dramsko literaturo, še ni mogoče reči, dasi se mnogo priznanih dramatikov kaj uspešno poslužuje v svojih dramah tudi recitacijskih zborov (Toller, Fischer in drugi). Prav tako uspevajo tudi recitacijski zbori, napisani in naštudirani za radio. Mi vsega tega prav nič ne poznamo.

Ideja recitacijskega zbora. — Mnogi mislijo, da je recitacijski zbor že zelo star, da ga je poznal že grški teater. Toda ta doba je sedanosti v marsičem mnogo bližja, kakor pa n. pr. srednji vek z vso svojo duhovno strukturo. Predaleč bi segli, če bi hoteli obravnavati vso zgodovino

zborovske lirike. Zborovske pesnitve so v Grčiji govorili oz. večinoma peli poklicni pevci ali igralci, med katere je bilo težko priti kar tako. Tudi publika je bila povečini le plemiška, vsebina pesnitev pa je bilo povelečevanje vojaških in sportnih junaštev, zakaj tudi javne tekme so izvajali le plemenitaši. Preprosto ljudstvo je bilo — izobčeno. Silen preobrat je nastopil v Atenah z uvedbo demokracije. Ljudstvo je strmoglavilo nasilnike, iztrgalo plemstvu vse pravice iz rok ter se osvobodilo. Vodstvo države je prevzelo ljudstvo v svoje roke in s tem tudi javno bogoslužje ter javne igre. Pravice do umetnosti ni imel več kak vzvišen razred, marveč je hotelo tudi umetnost izvajati in uživati ljudstvo samo. Poklicni igralci oz. pevci, recitatorji so bili poprej združeni v gilde, ki so jih zdaj razpustili; zbor so sestavili iz svobodnih meščanov republike. Zbori niso več opevali junaštev plemstva, marveč je nastopal na velikih ljudskih svečanostih, posvečenih Dionizu, bogu rodovitnosti, ki je bil tudi zaščitnik zborovske poezije. O načinu podajanja vemo zelo malo. Verjetno je, da so pesnitve ob spremljanju svireli bolj peli kot govorili. (Med tedanjim in sedanjim zborom, kakršen je prišel iz Rusije, je torej velika razlika.)

Zlata doba Aten v demokraciji je bila tudi zlata doba atiškega meščanskega zbora. Iz zbora se je sčasoma razvila zborovska drama: zbor se je razdelil v dva nasprotna zbora, zbor je oživel dejanje. Razvoj je šel dalje. Polagoma se je iz zbora pojavil solist, ki stopa vedno bolj v ospredje, usoda posameznika postane vsebina drame. Zbor je postal nesamostojen in je postal samo spremljava, dokler ni sploh izginil z odra. S tem je v umetnosti zmagal individualizem.

Vidimo torej, da so v pravkar orisanem razvoju odločale politične in družabne razmere. Izprva je bilo

zborovsko pesništvo zaposleno s povelečevanjem junaštev vladajočega razreda, plemstva; s strmoglavljenjem plemstva je ljudstvo iztrgalo umetnost iz rok poklicnih izbrancev. Ljudstvo samo je vodilo svojo usodo, samo tvorilo zbor in prepletalo slavnosti s svojimi idejami, s češčenjem boga Dioniza in zborovsko dramo. S propadom demokracije in razvojem individualizma je propadel tudi zbor; kakor je v javnosti pridobival na pomenu posameznik, tako tudi v umetnosti. Tragedija posameznika je postala vsebina teaterskega življenja v individualizmu, zborovska drama pa je bila izrazilo kolektivizma, skupnosti.

Če vse to pazno pregledamo, potem si bomo složni v tem, da ni nastal recitacijski zbor v sedanosti samo slučajno, po iniciativi kake domiselne glave. Tudi je važno poudariti, da je prišel novi recitacijski zbor prav iz Rusije, v času velikih svetovnih krčev, v času, ko govore množice svojo besedo. Tudi je radi tega razumljivo, da je prav delavstvo prevzelo recitacijski zbor, ki ga šteje za del svojega gibanja, kar tudi ustreza ideji recitacijskega zbora. Množica govori množici. Zato je recitacijski zbor, ki srka svojo moč in svoje bistvo iz ideje kolektivnosti, kot del množice, kot njen predstavnik, umetniška oblika izražanja proletariata.

Recitacijski zbor kot umetniška izrazna oblika. — Kaj je umetnost? Adolf Johannesson odgovarja (v svoji knjigi »Vodnik recitacijskim zborom«, na katero se v tem svojem članku v glavnem naslanjam) na to vprašanje poljudno tako-le: »Vsak človek lahko doživlja. Doživljanje pa ni le to, kar zaznavaš z zunanjimi organi; če kakršnokoli dejanje zbudi v človeku čuvstvo bolesti, veselja, hrepenenja ali mržnje, potem je to zunanje dejanje postalo notranje doživetje. Ta izzvana čuvstva v človeku hočejo najti svoj izraz, kli-

cal bo, jokal ali se smejal. Če pa je umetnik, bo njegovo doživetje rodilo pesem, pesnitev. Umetnik najde torej svojemu bistvu ustrezajočo obliko. Umetnost je torej izraz duševnega doživetja, ki je našlo svojo obliko.«

Pesnitev, ki jo govori recitacijski zbor, mora biti umetnina, biti mora izraz doživljanja množice, izražena v umetniški obliki. Toda zbor mora pesnitev tudi notranje doživeti. In ker tvori recitacijski zbor skupina deklamatorjev, more govoriti le take pesnitve, ki vemo o njih, da jih lahko doživljajo vsi kot člani množice. Zato zbor ne more segati po liriki, ki je docela osebna, zakaj ne le izvajalci, tudi množica mora predvajano pesnitev sodoživljati. V pesnitvi naj živi množica, naj toži, upa, kriči, obupuje in znova upa.

Sestava recitacijskega zbora. — Instrument zbora je jezik, govorica. Umetniški uspeh zbora zavisi od izrazne moči jezika, njegovega zvoka, stopnjevanja in izoblikovanja glasov. In govorico deklamatorjev je treba izšolati; sleherni jo mora znati in obvladati. Nikakor ni dovolj, da skupina enako mislečih ljudi, na vso moč navdušenih, hkrati govori pesem ali zborovsko pesnitev. Prav v govorjenju utegne najprej priti do monotonosti, dolgočasnosti. Toda zbor, ki sestoji iz ženskih in moških glasov, je že naravno razdeljen na dvoje skupin: v višje in nižje glasove. Te skupine je treba razdeliti še po kakovosti in barvi glasov ter iz vsakega posameznika narediti dobrega deklamatorja, ki ume zmiselno in čustveno recitirati pesem.

Delo zborovskega voditelja je tu veliko. Naučiti recitatorje pravilno govoriti, popraviti vse, kar je šola v tem oziru zamudila, uglasiti glasove, jih napraviti prožne in izrazno bogate, napraviti vsemu zboru pesnitev dostopno, da jo more sprejeti vase in doživljeno podajati, podajati s tako izrazno močjo jezika, da se dojmi tudi poslušalcev — vse to je delo, ki zahteva celega voditelja.

Kako naštudirati pesnitev? V podrobnejše razpravljanje in razlaganje praktičnega naštudiranja v tem članku ne moremo. (O tem bo pisec teh vrst od časa do časa pisal v delavskem kulturnem mesečniku »Svoboda«, kjer je že napisal nekaj člankov o recitacijskem zboru in njegovem izvajanju. V novembrski številki »Svobode« leta 1929 je priobčil tudi odlomek nekega recitacijskega zbora s praktičnimi navodili izvajanja!) Le v glavnem to-le: pesnitev je treba razumeti in izoblikovati čustveno in miselno. Sleherno živo podajanje zavisi predvsem od čustvenega sprejemanja. Jezik ostane hladen in prazen, če ni stvar čustveno doživeta. Vzporedno s tem gre miselno izoblikovanje pesnitve. Od njega zavisi predvsem poudarek. Jezikovno oblikovanje pesnitve določa torej njena vsebina in moč recitatorjev, doživeti jo. In dasi se novi recitacijski zbor poslužuje tako kretenj kakor gibanja, mask, godbe, plesa, razsvetljave, sploh odra v celoti, vendar ni treba nikdar pozabiti, da veljajo za recitacijski zbor besede:

V začetku je bila beseda.

Noč

Recitacijski zbor — Odlomek.

Zbor moških in zbor ženskih glasov. Pesnitev podajati predvsem glasovno, kretenj malo. Podčrtane besede pomenijo zmiselni poudarek. Osnovni ton: tožba.

VSI začno kot iz daljave. Govoré tiho, obupano. Besede se spočetka trgajo:

Noč. — Bedimo. — Čakamo. — Trpimo.

Malo hitreje:

Glad nam vratove davi.

Spet kot zgoraj:

Noč. — Mraz. — V daljo strmimo,

Nekje na dnu se oglasi nekoliko hrepenenja:

čakamo dneva, da nam nekdo po materinsko seže v rokó.

MOŠKI GLASOVI glasneje in hitreje:

Nekoč so nas matere v bajtah rodile, so nas s krvjo svojih prsi dojile, očetje hvaležno so jih po licih

Tiše, mehko, bolj počasi:

trepljali ter o bодоčnosti, domu in sreči sanjali.

Glasovi izzvene v trenoten molk.

VSI kot zgoraj: Obupano:

Noč — mraz — Glad nam vratove davi! Ni je poti! —

MOŠKI GLASOVI ponovijo krepko (paziti na samoglasnik i):

Ni je poti iz noči!
Mladi o daljavi smo sanjali, o življenju, kjer je človek bratu —

Počasneje in rahlo:

Tožeče:

brat!
Od očetov, mater smo se razbežali in v tujino — domovino šli iskat!

MOŠKI GLAS naglo zakriči, boleстно kot ob težkem spominu:

Jó —

Pospešen tempo:

premog očeta mi je ubil, mati betežna z zlóm se bori,

Malo počasneje, glas raste:

mene v tujini stroj bo izpil — jó — kaj je res ni iz tega poti?

Glas preide v ponoven krik:

VSI glasovi med tem ponavljajo mračno, presekano, tiho:

Noč — glad nam vratove davi — Bedimo — čakamo — trpimo —

DRUGI MOŠKI GLAS *plane iz množice:*

Ko me je mati v obiskovanju fabrike
nosila,
zakaj ni sirota med transmisije
planila,
da ne bi biló
greha z menó?

Obupno vpraševaje:

Kaj ni človeka niti bogá,
da bi nas rešil tega gorjá?!

Krik zamre v množici, ki toži.

VSI:

Glasneje:

Noč — mraz! Glad nam vratove daví.
Ni ga človeka, ni ga boga, ni je
potí!

DELNI ZBOR MOŠKIH

GLASOV:

Vendar smo čakali in hrepeneli,
da se tujine bomo rešili,
Nežno: da bi nekoč svoje majke objeli,
da bi solzé jim z oči posušili.

DRUGI DELNI ZBOR MOŠKIH
GLASOV, mračno, nizki glasovi, počasi in jezno:

Nas pa so tuje nam majke slučajno
spočele,
so nas še nerojenčke v svojih telesih
preklele,

Glasovi naraščajo, tempo

hitrejši:

so nas nekje na skrivaj v bolečinah
rodile,
so nas nekje ob cestah v nočeh
izgubile

Glasovi padejo, počasneje:

Težko:

ter omahnile v daljni svet —
Sirote prosili smo kruha, prijaznih
beséd,
dobili smo kamen, hudoben pogléd —
in se razplakali...

Hrepenenje nekoliko okrepi

glasove:

Bolj nežno, željno:

Vendar smo čakali,
čakali čudeža, da nam nekdo
po materinsko seže v rokó.

VSI trdo, z mržnjo, ki jo jedva
krotijo, glasovi bijejo:

Trdo življenje nas je pestilo,
bolno trpljenje duše nam pilo,
vse hrepenenje nam je ubilo.
Vendar smo čakali, da nam nekdo
seže v rokó.

Glasno, sekajoč in obtožujoč:

Ni ga človeka! — Ni ga boga!
— Ni je potí! —

Spet zamolklo kot spočetka:

Noč — glad nam vratove daví! —

ŽENSKI GLASOVI očitaje: Kaj smo zato vas v življenje rodile,
kaj ste zato se po svetu razšli,
da bi tovarne vam duše ubile,
da bi vam stroji izpili vso kri?!

*Tišina. Le moški glasovi
vi tiho tožijo. Glad — noč
— ni je poti — ni ga boga
i. t. d. Po kratki tišini se
oglasí*

ŽENSKI GLAS: Kaj sem zato te v obiskovanju fabrike
nosila,
da ti fabrika izpije vso kri?

*Trenotek tišine. Moški gla-
sovi so bili utihnili, le dvo-
je, troje glasov toži. Nato*

DRUGI ŽENSKI GLAS: Kaj sem zato te s krvjó svojih
prsi dojila,

VSI ŽENSKI GLASOVI krepko,
skoro kričé: da so vodene vaše oči?!

Tišina.

*Potem se oglašijo MOŠKI GLA-
SOVI; začudeno, tiho vpra-
šujejo:
Rahlo, kot bi odleglo:*

Čigav je glas, ki poje v sužnjo noč,
ki boža nas kot lep spomin iz davnih
dni?

Krepkeje: Kdo ste, ljudje, da pred vami drhte
nam roke?
Kdo ste, žené, da nam budite srcé
in željé?

VSI ŽENSKI GLASOVI pripo-
vedovaje, izprva počasi,
kesneje rastoče: M a t e r e s m o , k i s m o v a s v b a j t a h
rodile,
s m o v a s s k r v j ó s v o j i h p r s i d o j i l e .
M a t e r e s m o , k i s m o v a s s l u č a j n o
spočele,
s m o v a s š e n e r o j e n č k e v s v o j i h t e l e s i h
preklele,
s m o v a s n e k j é n a s k r i v a j v b o l e č i n a h
rodile,
s m o v a s n e k j é o b c e s t a h v n o č e h
izgubile

*Glasovi padejo:
S p o u d a r k o m : t e r o m a h n i l e v d a l j n i s v e t .
Trenotek popolne tišine. I n v e n d a r s m o v a s l j u b i l e !*

- I. DEL ŽENSKIH GLASOV: Dale smo vam življenje,
Očitaje: vi ste nas zapustili.
- I. DEL MOŠKIH GLASOV,
hrepeneče: K vam bi se radi vrnili,
Bolestno: a je pretežko trpljenje.
- II. DEL ŽENSKIH GLASOV: Dale smo vam življenje,
Tožeče priznanje: smo vas hoté izgubile.
- II. DEL MOŠKIH GLASOV: Silno je naše trpljenje,
ker ste nas vse zatajile!
- VSI *krepko:* Trdo življenje nas je pestilo
bolno trpljenje duše nam pilo —
- MOŠKI GLAS *pretrga*
s krikom: — a hrepenenja ni nam ubilo!!
- Tišina.*
- VSI *ponavljajo tiho in sami sebe*
izpraševaje: A — hrepenenja — ni — nam — ubilo —?
- Tišina.*
- VSI *prepričano, s silo:* Hrepenenja — ni nam ubilo!
Kratek odmor. Nato pripovedovaje: Pod baldahinom ogromnih fabrik
nam transmisije sokove pijó,
stekli dinami nam duše bijó;
- Glasovi naraščajo, strastno:* zunaj je gozd, ž njim naše sanje,
Za trenotek radostno in hrepeneče: da se otresemo mrzlih verig,
Krepko: da izpolni se nam večno vprašanje.
S prepričujočo silo: Verujemo,
da bomo zmagali boj, ki ga snujemo
v temnih nočeh —
Verujemo,
da bomo zbrali moči, da bomo našli
našli poti iz noči! poti
-

Inozemsko, zlasti pa še nemško delavstvo posveča zmeraj več pozornosti svojem naraščanju, dobro se zavedajoč, da je od mladine odvisen ves napredek. Vprašanje, ali naj bo bodoči rod vzgojen v individualističnem duhu, ali naj vzrasto iz naraščaja ljudje brez socialnega čustvovanja ali pa ljudje, ki se bodo znali krepko uveljavljati v socialnem gibanju in ki bodo postali tvorci novih vrednot — to vprašanje je napotilo najboljše glave nemškega proletarijata, da so ustanovili mladinske organizacije (Detoljub in Rdeči sokol). Obe organizaciji — prva je namenjena otrokom, druga starejšim dečkom in deklicam — sta se že močno ukoreninili v vseh nemških delavskih centrih. Vzgoja je v obeh organizacijah strogo kolektivna in vrhovinči v spoznanju, da posameznik ne pomenja nič in da je vse zavedna in strnjena množica. Kolektivna vzgoja se kaže zlasti v tem, da je v organizacijah popolnoma odpravljena privatna lastnina: blagajna je skupna, skupne so vse priprave za taborenja, skupne so igrače, godbeni instrumenti, jed je za vse enaka. Vsi otroci so

si enaki v pravicah in dolžnostih. Ni gospodarjev ne hlapcev. Obe organizaciji vodijo sicer starejši, vendar pa je pri vodstvu udeležena tudi mladina, ki sama voli vse funkcionarje (tudi starejše), določa red iger, izletov in tudi sama določa kazni za one, ki so se v čemerkoli pregrešili. V obeh organizacijah je izvedena najstrožja koedukacija (skupna vzgoja dečkov in deklic): deček in deklica naj se že v zgodnji mladosti privadita drug na drugega, že v mladih letih naj se deček nauči gledati v deklici enakopravno tovarišico, da ne bo bodoči mož gledal v svoji ženi le objekta za uživanje in »dekle gospodove«. Popolnoma enakopravna in prežeta z isto idejo naj skupno gradita bodočo družbo.

Sredi razvratnega kapitalističnega sveta živijo otroci. Žive v zatohlih kletih, najemniških kasarnah, barakah. V svetu, ki ni tak, kakršen bi moral biti. Enkrat na leto pa iztrgata obe organizaciji mladino iz smrdelih predmestij in jo povedeta v prosto naravo. Ne samo zato, da se navžije svežega zraka, da si odpočije telo in duha, temveč tudi za-

to, da si v svobodni naravi ustvari svet, kakršen naj bi bil. Štiri do šest tednov tabori mladina na obronku gozda, ob potoku, morju, na livadi — v svoji lastni republiki, kjer določa sama o vsem redu in delu. Ko se vrača s taborenja zopet domov v mizerijo predmestij, se vrača z zavestjo, da je treba svet preurediti v duhu, s kakršnim je prepojena sama.

Prvi poizkus z otroško republiko je bil izveden l. 1926. z 250 otroki. Ta prvi poizkus je tako dobro uspel, da ideja stalno narašča; od l. 1927. se ustanovi v Nemčiji vsako leto osem ali celo več otroških republik, izmed katerih šteje vsaka po več tisoč malih prebivalcev obojega spola. (Pričujoče slike nam kažejo življenje v republiki v Seekampu ob Nemškem morju.)

Kakšno pa je življenje v taki republiki, kakšna je njena ustava? Vsako taborišče sestoji iz dolgih vrst šotorov; pod enim šotorom stanuje in spi do dvanajst dečkov in deklic. Vsi so oblečeni v kopalno obleko. Stanovalci enega šotora si izvolijo predsednika, ki je vodnik svoje skupine; če napravi večjo napako — zlasti proti osnovnim načelom kolektivne vzgoje —, ga more šotor vsak čas odstaviti in izvoliti drugega.

12—15 šotorov tvori v a s, ki ji načeluje župan. Župan je redno starejši sodrug, a mora biti izvoljen. Sam ne sme nič važnega odrediti. O važnejših zadevah sklepa namreč vaški parlament, ki ga sestavljajo vsi predsedniki šotorov in občinski svetovalci, ki so vsi otroci. Glavna naloga vaškega parlamenta je skrb za čistost in zdravje. Po vsaki seji pregleda parlament vse šotore in njihovo okolico; če šotor ni pravilno postavljen, če v njem ni reda, ali pa, če ni okrog njega vse pometeno in posnaženo, ga obmeketajo — na veliko sramoto šotornikov.

Več vasi tvori t a b o r i š č e, čigar vrhovna instanca je taborni par-

lament. Vanj voli vsaka vas štiri poslance otroke, razen tega pa imajo vanj dostop tudi vsi župani, dalje strokovnjaki za red, prireditve, prehrano, transporte, pošto, zdravstvo itd. Tabornemu parlamentu predseduje predsednik taborišča. V tem parlamentu so pri delu združeni starejši in otroci, vendar ne sme biti število starejših večje od ene tretjine. Njegova naloga je, da izdeluje programe za delo in zabavo, da skrbi za prehrano in njen dovoz; razen tega pa sklepa tudi o večjih disciplinskih pregreških.

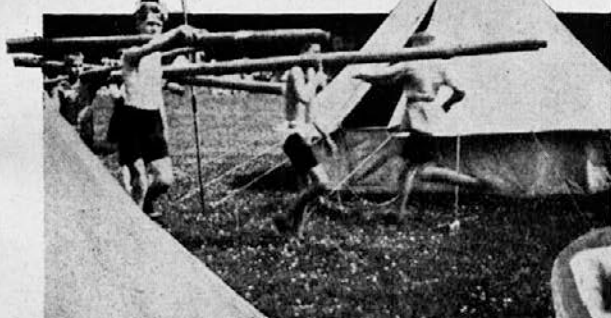
Razen stanovanjskih šotorov ima vsako taborišče še samaritanski šotor, kjer stalno ordinira zdravnik; pomagajo mu otroci samaritanci. Razen tega so še posebni šotori za skladišča za živila in material, za kuhinjo itd. Vsako taborišče izdaja tudi lasten časopis. Vso vzgojo vodijo najboljši marksistični učitelji, ljudje silne požrtvovalnosti in popolne moralne neoporečnosti.

Kakšno pa je sicer življenje v taborišču? Ko zjutraj zatrobi straža, se dvignejo vsi z ležišč, si osnažijo obleko in se umijejo, nakar sledi zdravniški pregled; po zajtrku je svečano razvitje zastave, čemur prisostvuje vsa mladina. Po razvitju sledi skupna telovadba, nato pa odkorakajo posamezni oddelki na izlete ali pa se grede kopat. Če odidejo za ves dan, si vzamejo seveda živila s sabo. Dan je posvečen sportu, petju, plesom in igranju instrumentov. Ob slabem vremenu se zbero otroci v največjem šotoru, v zborovalni dvorani, kjer se vrše kratka predavanja, po njih pa igre.

Ideja taborenja v prosti naravi ni nova. Že pred vojno so taborili »stezosledniki« in skavti in tabore tudi danes. Vendar je pa med njihovim načinom življenja in našim velika razlika. Tam: meščansko-individualistična vzgoja, tu: socialna in kolektivistična, vzgoja k nacionalni in verski strpnosti in zlasti k pacifiz-

Postavljanje
taborišča v
otroški republiki

Na vse zgodaj zjutraj

mu. Odgovornost pred skupnostjo, prostovoljna odpoved egoističnim željam, delo za skupnost, navdušenje za isto socialno idejo — to so veliki vzgojni ideali v otroških republikah, ideali, ki že v mladosti prepoje otroke, ki bodo nekoč zidali novo družbo.

V naših krajih je društvo »Detoljub« šele v povojih. Najagilnejši je mariborski »Detoljub«, ki prireja vsako lepo nedeljo z mladino izlete, pozimi pa jo zbira k skupnim igram. Zbudila pa se je tudi Ljubljana. »Zveza delavskih žen in deklet« je orga-

nizirala avgusta 1930. štiritedensko taborenje na Mostecu, ki se je prav posrečilo. (Glej priložene slike!) Za taborenje se je priglasilo 35 proletarskih otrok, ki so vsako jutro prihajali na Mostec in preživeli dan pri skupnih igrah in izletih. Otroci so se koncem avgusta prav neradi poslovili od Mosteca; »Zveza delavskih žen in deklet« pa je že tudi organizirala »Detoljuba«, ki bo preko zime skrbel za te otroke, jih vodil na izlete, k skupnemu sankanju itd. ter jih vzgajal k skupnosti. — Talpa.

V otroški republici: Jutranja »toaleta«

V otroški republiki: Večerna zabava

Š taborenja našli otrok na Mostecu pri Ljubljani: Zbor pri baraki

S taborenja naših otrok na Mostecu pri Ljubljani: Pri kosilu

S taborenja naših otrok na Mostecu pri Ljubljani: Igra na travniku

S taborenja naših otrok na Mostecu pri Ljubljani: Dva najmlajša v krogu svojih tovarišev

Cvetko Kristan:

Nekaj o zadružništvu

(Kratek razvojni oris)

Koncem 18. stoletja in v prvih desetletjih 19. stoletja se je začel v narodnem gospodarstvu večine evropskih držav preobrat, ki je dovedel do današnjega družabnega reda in današnjega gospodarskega ustroja: do kapitalizma.

Dotlej je bil človek, zlasti kmet, obenem i producent i konzument, torej i proizvajalec i odjemalec. Kar je torej kmet pridelal, je tudi porabil — konzumiral. Ni bilo treba dosti niti prodajati niti kupovati. Obenem je bil vsakdo tudi obrtnik; večinoma je lahko i napravil i popravil vse, kar je potreboval za domačijo. Sam je pridelal lan, sam si stkal platno, sam napravil obleko in obutev; vozove, poljsko orodje, pohištvo itd. je večinoma vsakdo, ako že ne sam napravil, vendar znal sam popraviti. Tako sta obstojali le dve fazi narodnega gospodarstva: produkcija in konzum (proizvajanje in poraba), združeni v eni in isti osebi.

Ali prišla je obrt, za njo industrija in tovarne. Prejšnji kmet je videl, da dobi od obrtnika cenejši voz, cenejši plug, da mu ta ceneje in boljše vse popravi, in nič več

ni delal sam, marveč je naročal vse pri obrtniku. Drugim se je zdelo zopet delo v tovarni lažje in boljše kot doma na rodni grudi in odhajali so tja, da tam oddajo oz. prodajo svojo delovno moč. Tovarna je izdelovala, a ne porabljala; a kmet, rokodelc, delavec je porabljal, a ne proizvajal. Poleg tega se je rodil še en stan, ki je kupoval delovno silo, stavljaj na razpolago proizvajalna sredstva, proizvode prodajal, razliko med režijo, obrabo proizvajalnih sredstev in ceno za surovine pa spravljaj kot dobiček; in potem še drug stan, ki je bil v večini: ta pa je predeloval tuje surovine s tujimi proizvajalnimi sredstvi, izdelke oddajal gospodarju, a sam prejemal le določeno mezdo, odškodnino za nudeno delovno moč, za porabljen delovni čas, a izdelano blago je moral kupovati.

Tu vidimo novo nastal razvoj v dveh smereh: iz prejšnjega proizvajalca in odjemalca (delodajalca in delojemalca) v eni osebi sta nastala dva stanova: eden, ki prodaja delovno silo (delojemalec) in drugi, ki jo kupuje (delodajalec). Razen tega

sta nastala tudi trgovsko ločena razreda: proizvajalca, ki izdeluje za druge (in ne le za lastno porabo kot preje) — večinoma je to gornji delodajalec; odjemalca, ki mora dobiti življenske potrebščine od drugega, ki si ne proizvaja več sam kot preje — večinoma je to delojemalec.

Za ureditev tega razmerja med proizvajanjem in odjemom, med produkcijo in konzumom je nastala nova vmesna panoga — ki jo zovemo posredovanje in ki faktično predstavlja vso današnjo trgovino. Ona znači fazo prehoda blaga od proizvajalca-prodajalca do odjemalca-kupovalca.

K tem fazam so polagoma še prišle obresti za naložen denar in pa tkzv. zemljiška renta in v glavnih obrisih imamo današnji narodno gospodarski red pred seboj.

Od prejšnjega producenta-konzumenta v eni osebi, ki je torej delal le zase, ki je bil sam i podjetnik i delavec ter s tem ves event. dobiček in zgubo napravljaj in porabljal oz. pokrival sam: je nastalo tu najmanj pet glavnih faktorjev: proizvajalec, finančnik, posredovalec, zemljiški rentnik in odjemalec, ki vsi zahtevajo svoj delež na producirani dobrini in ki sevé glavno višajo tržno ceno te dobrini, nižajo pa delavčev in pa podjetnikov zaslužek. V prvi vrsti sevé delavčevega.

Te zadeve narodnega gospodarstva rešiti, ali vsaj spraviti v boljše medsebojno razmerje je že sto let hrepenenje vseh gospodarskih gibanj.

Zadružništvo je tudi eno teh gibanj.

*

Samopomoč v solidarni skupnosti je na kratko rečeno pojem zadruga.

Vsakdo se mora nasloniti najpreje sam na svojo moč in se prepričati o njej, potem pa vstvarja lahko v zvezi z drugimi čudeže. Tako je pričelo zadružništvo. Izsesevani od podjetnikov, ki so jih slabo plačali in jih še poleg tega silili, da kupujejo življenske potrebščine za drag denar pri njih ter jih tako tudi gospodarsko zasuznjevali, so videli rohdalski tkalci, kako so jim podjetniki ob mezdnem sporu zaprli vrata svojih trgovin. Enako so storili tudi trgovci. In prepuščeni sami sebi so zaupali samopomoči ter ustanovili prvo konzumno zadrugo na svetu z namenom, da skupno nakupujejo življenske potrebščine za svojo porabo oz. za člane svoje zadruga. Določili so gotova načela za svojo zadrugo, ki pričajo o velikih skušnjah in volji po enakopravnosti ter s tem dali podlago konzumno-zadružnemu gibanju, ki se je razvilo do danes tako, kakor še nobeno gibanje pred njim.

Za konzumnimi zadrugami, ki so imele tedaj v glavnem nalogo, da uredé zgoraj omenjeno posredovanje, so prišli v glavnem zastopniki srednjih stanov, tako kmečkega in obrtniškega, ki so videli v zadru-

gah dobro odpomoč za finančno osamosvojitve teh slojev. Na deželi pa tudi v mestih so bili ti sloji, kadar so se morali zateči po denar k onim, ki so ga posedovali, od njih i politično i družabno odvisni ter so bili popolnoma v njih jarmu. Nemca Raiffeisen (1818—1888) in Schultze-Delitzsch (1808—1883) sta pričela z organizacijo prihrankov, malih vlog na podlagi samopomoči ter z organiziranim posojanjem tega odvišnega denarja potrebnim: nastale so denarne (kreditne) zadruga dveh vrst, nazvane po svojih ustanoviteljih.

Produktivne zadruga so izrazito protikapitalističnega tipa. Cela desetletja je imelo delavsko gibanje glavno nado vanje in je tedaj konzumno zadružništvo zelo malo cenilo.

Karl Marx, Prva Internacionala, Ferdinand Lassalle in sploh vsi prvi socialisti so polagali velike nade vanje. Nekateri od njih, zlasti delavske pekarne, so v resnici dosegle velike uspehe. Ali večinoma so se osnovni ideji odtujile in ostale so le po imenu zadružne.

Imamo še celo vrsto zadrug, ki podpirajo kmete: mlekarske in sirarske, strojne (v svrhu skupnega nakupa za poljedelstvo potrebnega orodja in strojev), pašniške, živinorejske, sadjarske itd.

Vse te zadruga imajo večinoma omejeno zavezo — izvzemši denarnih zadrug Rajffajznovega sistema, ki imajo majhen delež, a neomejeno zavezo. Za delavstvo so najvažnejše zadruga — konzumne zadruga, ki so pravzaprav tudi temelj zadružnega udejstvovanja. Z njimi je konzument-zadugar stalno v zvezi, gospodinje-zadugarice dnevno posečajo svojo zadržno prodajalno, cene in kakovost blaga so stalno v razpravi. Član kreditne zadruga ne pride mnogo v dotik z zadrugo, član konzumne pa dnevno.

Za delavstvo važne so tudi stavbne zadruga, ki so v širokem svetu mnogo pripomogle k rešitvi stanovanjskega problema.

Največji problem zadružništva je kulturna višina človeka. Brez ljudi, ki niso vzgojeni vsaj v glavnem načelu: ljubezni do bližnjega, je dobro zadrugarstvo nemogoče.

*

Zadružništvo je danes po svetu zelo razvito. Dejstvo je pa tudi, da je tam, kjer je zadružništvo in to zlasti konzumno dobro razvito, delavstvo odločilen činitelj. Zadosti dokazov nudijo Anglija, Nemčija, Danska, Finska, Belgija, Avstrija, Češko-slovaška, Švica.

Zadrug je danes na svetu nekaj sto tisoč. Onih, ki so združene v Mednarodni zadružni zvezi v Londonu, je bilo l. 1929 iz 40 držav sveta skupno 193.000 s skupno 56 milijoni članov.

Imajo na milijarde dinarjev premoženja in marsikje so soodločujoči in tudi

odločilni faktorji v gospodarstvu posamezne države. Z lastno produkcijo začinjajo boj proti kapitalističnim trustom, koncernom in kartelom; z direktnimi stiki med poljedelskimi in konzumnimi zadrugami pa bodo izločile dejstva, da je n. pr. v Združenih državah dobil kmet-proizvajalec za blago, za katerega je plačal konzument 15 milijard dolarjev, le 8 milijard dolarjev, a 7 milijard je pobrala oz. zaslužila vmesna trgovina, posredovalci, agenti. Lastna produkcija pa se vrši tudi direktno: angleške zadruge imajo svoja žitna polja v Kanadi, z lastnimi parniki ga pripeljejo v Anglijo, v lastnih mlinih ga zmeljejo v moko, v lastnih prodajalnah razdele to moko ali pa, če treba, v lastnih pekarnah spečejo za člane kruh. Torej: nikakega posredovalca in izkoriščevalca ni: vse dela en podjetnik in lastnik v eni osebi: izdelovatelj, prevoznik, predelovatelj in odjemalec v eni osebi; torej ves dobiček, ki bi bil dosežen pri pridelavi, prevozu, predelavi in posredovanju ozir. prodaji, pripade eni in isti osebi. V Nemčiji edino vžigalice zadružne Velenakupne družbe niso kontrolirane od Ivara Kreugerja, na Švedskem je pa Kooperativa Förbundet razbila že celo vrsto trustov in kartelov.

Žal mi primanjkuje prostora, da bi se ozrl malo še tudi na stališče delavskih strank do zadrug. Deloma sem že omenil, da so prvi socialisti bili naravnost navdušeni za produktivne zadruge. O tem obstojajo sklepi delavskih društev iz 1848, 1863, stavki iz Marxove inavguralne adrese v l. 1864 itd. itd. Šele pozno, proti koncu min. stoletja, pa so delavski vodje priznali in prevzeli pravi tip zadruge, ki more pravilno organizirana res rešiti gospodarske probleme — **konzumna zadruga**.

Odtlej je nekako središče delavskih združnih organizacij — **konzumna zadruga**, deloma le kot vršilec dolžnosti skupnega nakupovalca, kjer mogoče pa tudi razširjena z hranilnim oddelkom, z lastno produkcijo, z lastnimi domovi, letovišči, gostilnami, ljudskimi kuhinjami, stanovanjskimi hišami itd. itd. Iz teh zadrug je izšlo že mnogo velikih delavskih vodij: vsi so dobili gospodarsko podlago tu. Poglejmo v Angliji Macdonalda, Sidneya Webbsa, Alexandra; v Belgiji Anseeleja, Vanderwelda, Serwyja; v Nemčiji Eberta, Kaufmanna;

na Danskem Stauninga, Nino Bangovo, dr. Ulricha; na Finskem Väinö Tannerja (predsednik Mednarodne zadružne zveze in bivši finski soc. demokratični ministrski predsednik); v Avstriji dr. Rennerja, Freundlichovo, Pohla; v Češkoslovaški dr. Soukuppa, Jiraska, Běchiněja, Picka, Modrácha; na Ogrskem Garamyja; v Italiji (preje) dr. Pittonija; pri nas Antona Kristana itd. itd. Dobre zadruge so nudile delavskemu gibanju vedno mnogostransko oporo: ne le gospodarsko zaslombo, ne le denarno pomoč — **marveč in predvsem vzgojo človeka-nakupovalca v realnega človeka-računarja, ki vé: kaj hoče in kaj more doseči**. Slavni belgijski socialista in zadrugar Anseele je govoril nekje:

»Zadrugam se moramo zahvaliti, da lahko bombardiramo kapitalistično človeško družbo s krompirjem in kruhom.«

»Zadruge, ki pospešujejo blagostanje delavskih slojev, povišujejo njihov altruistični duh.«

»Bogastvo in izobilje izneverita človeka višjim dobrodelnim nalogam, ubožstvo ga ponižuje, **blagostanje je pa edino**, ki mu more dati in ohraniti neodvisnost.«

»Kaj pa dosežemo s pospeševanjem blagostanja? S tem ne oskrbujemo samo poboljškov onemu, ki jih uživa, temveč mu pripravljamo tudi sredstva za borbo, da se povzpne vedno višje, da si zmerom več osvojimo.«

Geslo zadrug je: »**Eden za vse, vsi za enega**.« Delo v vzajemnosti, skupno solidarno delo je osnova vseh zadrug. In ker more le organizirana masa doseči kaj proti celoti, ker more n. pr. le organiziran boj nakupnih Forl naših mater in žena uspeti proti organiziranemu gospodarskemu izkoriščanju, potem je jasno, da je mogla napisati Henrietta Roland-Holstova na ščit upravne palače Konzumnega društva v Haagu sledeči verz:

O mož, o žena, ne govori več »jaz«, govori »mi« —

»Jaz« spenja okove še hujše, »mi« jih drobi.

Smisel tega verza, ki ga upoštevamo pri strokovnih organizacijah, naj nas vodi tudi v gospodarskih in napravili bomo train naši vojski.

Kje vse ima delavstvo svoje strokovne, kulturne in združne organizacije?

A. Delavske strokovne organizacije v Sloveniji, včlanjene v amsterdamski internacionali:

Centrala za vso državo: »Ujedinjeni Radnički Sindikalni Savez Jugoslavije«, Beograd (skrajšano URSSJ).

Oblastni odbor URSSJ v Sloveniji ali Strokovna komisija za Slovenijo v Ljubljani.

Medstrokovni odbori URSSJ (podružnice Strokovne komisije):

Celje,
Jesenice,
Ljubljana,
Maribor,
Ptuj.

1. Savez Metalnih Radnikov Jugoslavije.

Centrala v Beogradu. Oblastni odbor v Ljubljani.

Podružnice:

Celje,
Fala,
Guštanj,
Jesenice,
Lesce,
Ljubljana,
Maribor,
Muta,
Štore,
Zreče.

2. Ujedinjeni Savez Železničarjev Jugoslavije.

Centrala v Ljubljani. Oblastni odbor za ljubljansko železn. direkcijo v Ljubljani.

Podružnice:

Bistrica (Fritz Franc, Limbuš 42),
Boh. Bistrica 46 (Stare Franc),
Borovnica 94 (Kržič Franc),
Brezno (Gradišnik Lenart),
Brežice (Milavec Franc, Sv. Lenart),
Celje (Lacker Jurij, Gaberje 92),
Čakovec (Lapuh Ignac),
Dravograd (Pezdir Stanislav, Meža),
Grobelno (Anderlič Jožef),
Jesenice (Škrabelj Ferdo, Hrušica 76),
Kranj (Vidic Ivan, Podnart),
Kranjska gora 90 (Arih Ivan),
Lesce 43 (Bertoncelj Matevž),
Ljubljana I. (vlakospremno osebje),
Ljubljana II. (postajno, progovno, skladiščno osebje),
Ljubljana III. (kurilnica),
Logatec 167 (Maček Franc),
Maribor I. (Jelen Karol, Watova 2),
Maribor II. (Bibič Martin, Ruška 7),
Maribor III. (Lorger Simon, Kejžarjeva 9),

Murska Sobota (Lutz Alojz, Majstrova 9),
Novo mesto (Plevnik Valentin, Šmihel 60),

Ormož (Pučko Franc),
Poljčane (Potisk Alojz),
Ponikva (Selan Andrej),
Pragersko (Bračič Stefan),
Ptuj (Rozman Franc, Za postajo 10),
Rakek 26 (Mekina Franc),
Rogatec 70 (Zerdoner Ivan),
Sevnica (Črepinšek Anton),
Tezno (Papež Edvard, Pobrežje-Maribor),
Trbovlje-Zagorje (Pouše Ivan, Škendrovec 43),
Videm-Krško (Mokotar Anton, Rajhenburg),
Vuzenica (Schautzer Ferdo 51),
Zalog (Skuk Jakob 76),
Zidani most (Jagrič Alojz).

3. Splošna delavska zveza (Ors) Jugoslavije.

Centrala Zagreb. Oblastno tajništvo v Ljubljani.

Podružnice:

Celje,
Hrastnik (steklarji),
Hrastnik (kemični delavci),
Kranj,
Ljubljana,
Maribor
Medvode-Goričane,
Mojstrana,
Moste,
Ruše,
Selnica ob Muri,
Sladki vrh nad Št. Iljem v Slov. gor.,
Slovenjgradec,
Slovenski Javornik,
Sv. Križ - Rogaška Slatina,
Šoštanj,
Tržič.

4. Zveza živilskih delavcev Jugoslavije.

Centrala v Ljubljani.

Podružnice:

Celje,
Hrastnik,
Ljubljana (pivovarji),
Ljubljana (pekovski pomočniki),
Maribor (pivovarji),
Maribor (pekovski pomočniki),
Muta,
Prevalje,
Ptuj,
Št. Ilj v Slovenskih goricah.

5. Osrednje društvo lesnih delavcev in sorodnih strok. Centrala v Ljubljani.

Podružnice:

Celje,
Cerknica,
Križe,
Kranjska gora,
Ljubljana,
Maribor,
Ptuj,
Rakek,
Stari trg pri Rakeku.

6. Zveza rudarjev Jugoslavije. Centrala v Zagorju ob Savi.

Podružnice:

Črna pri Prevaljah,
Hrastnik
Kočevje,
Leše,
Mežica,
Rajhenburg-Senovo,
Trbovlje,
Tržišče-Krmelj,
Velenje,
Zabukovca-Žalec,
Zagorje ob Savi.

7. Osrednje društvo oblačinskih delavcev in sorodnih strok. Centrala v Ljubljani.

Podružnice:

Celje,
Ljubljana,
Maribor.

8. Savez monopolskih radnika in radnica Jugoslavije. Centrala v Beogradu.

Podružnica: Ljubljana.

9. Strokovno društvo strojnikov in kurjačev. Centrala v Ljubljani.

Podružnice:

Ljubljana,
Maribor.

10. Strokovno društvo tapetniških pomočnikov. Ljubljana.

11. Organizacija hotelskih, kavarniških in restavracijskih uslužbencev. Ljubljana.

12. Savez privatnih nameščencev Jugoslavije. Centrala v Zagrebu. Oblastni odbor v Mariboru.

Podružnice:

Celje,
Dravograd,
Fala ob Dravi,
Guštanj,
Laško,
Ljubljana,
Logatec,
Maribor,
Ruše,
Slov. Bistrica.

B. 1. Delavska kulturna in telovadna zveza »Svoboda« za Jugoslavijo. Centrala v Ljubljani.

Podružnice:

Bistrica pri Limbušu,
Celje,
Črna pri Prevaljah,
Dobrunje pri Ljubljani,
Fala ob Dravi,
Gorje pri Bledu,
Guštanj,
Hrastnik I.,
Hrastnik II.,
Javornik (Gorenjsko),
Jesenice-Fužine,
Kočevje,
Kropa,
Lesce,
Leše pri Prevaljah,
Litija,
Ljubljana,
Maribor,
Mežica,
Moste-Ljubljana,
Muta,
Ptuj,
Rogaška Slatina,
Rajhenburg-Senovo,
Stari trg pri Rakeku,
Studenci pri Mariboru,
Šiška-Ljubljana,
Šoštanj,
Trbovlje,
Tržič,
Velenje,
Vič pri Ljubljani,
Zagorje ob Savi,
Zalog.

2. Delavsko glasbeno društvo »Zarja« v Ljubljani.

3. Glasbeno društvo Saveza Metalških Radnika na Jesenicah.

4. Glasbeno društvo želez. uslužbencev in delavcev v Mariboru.

5. Rudarska godba v Zagorju ob Savi.

6. Rudarska godba v Trbovljah.

7. Delavsko turistovsko društvo »Priatelj prirode«. Centrala v Zagrebu.

Podružnice:

Ljubljana,
Maribor.

C. Zveza delavskih žena in deklet. Centrala v Ljubljani.

Podružnice:

Črna pri Prevaljah,
Jesenice (Gorenjsko),
Ljubljana,
Lesce,
Ptuj,
Tržič,
Trbovlje,
Zalog.

Detoljub: Maribor, Ljubljana.

**D. Delavske zadruge, včlanjene v »Zvezi
gospodarskih zadrug za Jugoslavijo«,
Ljubljana.**

1. Konzumno društvo za Slovenijo. Centrala v Ljubljani:
Podružnice:

Ljubljansko okrožje:

- Konzumno društvo za Slovenijo v
Siški, Medvedova cesta,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Sodni, Tavčarjeva ulica,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Trnovem, Krakovski nasip,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Vodmatu, Bohoričeva ulica,
- Konzumno društvo za Slovenijo na
Glincah, Zadrugi dom, Tržaška c.,
»Produkcija« na Glincah, Tržaška ce-
sta 26,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Borovnici — Ivan Kranjc,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Litiji — Anton Leben,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Tržiču — Franc Vrhunc;

Gorenjsko okrožje:

- Konzumno društvo za Slovenijo na
Savi 107, Jesenice-Fužine — Anton
Zugwitz,
- Konzumno društvo za Slovenijo na
Jesenicah — Ana Vernik,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Gorjah — Marija Mulej,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Koroški Beli — Marija Urbanc,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Kranjski gori — Fani Smolej,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Mojstrani — Gabrijela Klančnik,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Radovljici — Slavko Rus,
- Konzumno društvo za Slovenijo na
Dobravi, Vintgar — Angela Pikon;

Mariborsko okrožje:

- Konzumno društvo za Slovenijo v
Mariboru, Ruška cesta — Matko
Kranjc,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Studencih — Franjo Pristov,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Bistrici — Franc Kocjančič,
- Konzumno društvo za Slovenijo na
Teznu — Marija Borštner, pozneje
Lužnik Ter
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Pragerskem — Anica Dolinar,
- Konzumno društvo za Slovenijo na
Fali — Anton Fritzelj,
- Konzumno društvo za Slovenijo na
Muti — Franc Kostonjevec,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Ptuj — Ida Petek,

Konzumno društvo za Slovenijo v
Sv. Lovrencu na Pohorju — Franc
Stanič;

Prevaljsko okrožje:

- Konzumno društvo za Slovenijo v
Prevaljah — Anton Topolovec,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Lešah — Julka Prevc,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Črni I. — Franc Puhan,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Črni II. — Mihael Stopajnik,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Mežici — Franc Zupanc
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Guštanju — Anton Čop,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Sv. Heleni — Josip Leuk,
- Konzumno društvo za Slovenijo na
Holmecu p. Črna pri Prevaljah —
J. Ortan,
- »Produkcija« v Prevaljah — Rozman;

Celjsko okrožje:

- Konzumno društvo za Slovenijo v
Celju — Alojzij Božič,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Šoštanju I. — Josip Kores,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Šoštanju II. — Franjo Puncer,
- Konzumno društvo za Slovenijo v
Ljubnem v Sav. dolini — J. Ermenc.
- Zadruga gostilna je samo v Tržiču,
poslov. Angela Hribar.

- 2. Splošno konzumno društvo »Posav-
je«, Zagorje ob Savi.** Dve podružnici
v Zagorju ob Savi.
- 3. Stavbna, konzumna in gostilniška za-
druga »Delavski dom« v Trbovljah.**
2 podružnici v Trbovljah,
1. podružnica v Senovem pri Rajhen-
burgu.
- 4. Konzumno društvo rudarjev v Hrast-
niku.**
3 podružnice v Hrastniku.
- 5. »Produkcija«, Osrednja zadruga za
nakup proizvodnje in prodajo v Ljub-
ljani.**
Podružnice: Ljubljana, Kranj, Prevalje.
- 6. Gospodarska poslovalnica železničar-
skega osebja, Ljubljana.**
Podružnici: Ljubljana, Maribor.
- 7. Delavska pekarna »Depa« v Ljubljani.**
- 8. Produktivna zadruga ljubljanskih mi-
zarjev.**
Poslovalnica na Glincah pri Ljubljani.
- 9. Produktivna zadruga knjigovezov in
sorodnih strok, Ljubljana.**

10. Splošno kreditno društvo v Ljubljani.
11. »Stan in dom«, občekoristna stavbena in kreditna zadruga v Ljubljani.
12. »Delavski dom« v Šiški, Ljubljana VII.
13. »Počitniški dom« v Ljubljani.
14. Stavbna in gospodarska zadruga »Krojaški dom« v Ljubljani.
15. »Mali dom«, stavbna in stanovanjska zadruga v Sp. Šiški-Ljubljana.
16. Zadruga založba v Ljubljani.
17. Stavbna in gostilniška zadruga »Delavski dom« na Glincah pri Ljubljani.
18. »Delavski dom« v Mostah.
19. Stavbna in konzumna zadruga »Cankarjev dom« na Vrhniki.
20. Stavbna in gostilniška zadruga »Delavski dom«, Sava-Jesenice.
21. Splošna hranilnica in posojilnica za Jesenice in okolico, Sava-Jesenice.
22. »Stan in dom«, občekoristna stavbna in kreditna zadruga za Gorenjsko, Sava-Jesenice.
23. Klavnica za Gorenjsko, Sava-Jesenice.
24. I. celjska mizarska zadruga r. z. z o. z. v Celju.
25. Ljudska kuhinja r. z. z o. z. v Celju.
26. Splošna gradbena, gospodarska produktivna zadruga »Naprej« r. z. z o. z. v Celju z Delavsko pekarno.
27. Hranilno in posojilno društvo delavcev r. z. z o. z. Maribor.
28. Prva mariborska delavska pekarna r. z. z o. z. v Mariboru. 4 podružnice.
29. Produktivna zadruga krojačev, r. z. z o. z. v Mariboru.
30. Gospodarsko društvo »Ljudski dom« r. z. z o. z. v Mariboru.
31. »Zadružni dom«, občekoristna stavbna in kreditna zadruga za Maribor, r. z. z o. z. v Mariboru.
32. Štajerska hranilnica in posojilnica r. z. z o. z. v Mariboru.
33. »Delavski dom« r. z. z o. z. v Mariboru.
34. Ljudska tiskarna, Maribor.
35. Hranilno in posojilno društvo r. z. z o. z. v Št. Lovrencu na Poh.
36. Klavnica r. z. z o. z. v Guštanju.
37. Produktivna zajednica r. z. z o. z. v Guštanju.
38. Delavsko-kmečka hranilnica in posojilnica za Mežiško dolino r. z. z o. z. na Prevaljah.
39. Lesnoindustrijska zadruga r. z. z o. z. v Črni pri Prevaljah.
40. Zadruga nakladalcev in razkladalcev r. z. z o. z. na Rakeku.

41. Delavsko-kmečka hranilnica in posojilnica v Trzinu.
42. Zadruga liga v Ljubljani.
43. Izseljeniška liga v Ljubljani.

Delavski slovenski časopisi.

1. »Delavska Politika«. Izhaja vsako sredo in soboto. Naročnina mesečno Din 10.— Naslov: Maribor, Ruška cesta 5.
2. »Delavec«. Izhaja vsakega 10. in 25. v mesecu. — Naročnina mesečno Din 2.— Člani strokovnih organizacij dobivajo list brezplačno. — Naslov: Ljubljana, poštni predal 290.
3. »Ujedinjeni Železničar«. Izhaja vsakega 1. in 15. v mesecu. — Naročnina mesečno Din 2.— Člani U. S. Ž. J. dobivajo list brezplačno. Naslov: Ljubljana, poštni predal 280.
4. »Privatni nameščene«. Izhaja mesečno enkrat. Člani S. P. N. J. dobivajo list brezplačno. Naročnina mesečno Din 2.— Naslov: Maribor, Ruška cesta 5.
5. »Konzument«, glasilo delavskih združenih organizacij. Izhaja mesečno. Naročnina Din 10.— letno. Naslov: Ljubljana, poštni predal 54.
6. »Ženski list«, glasilo Zveze delavskih žen in deklet. Izhaja mesečno enkrat. Naročnina Din 2.— Naslov: Ljubljana, poštni predal 290.
7. »Svoboda«, delavski kulturni mesečnik. Izhaja vsakega 1. v mesecu. Prinaša znanstvene razprave, proletarske povesti ter poročila o delavskem kulturnem gibanju ter slike. Naročnina Din 3.— mesečno. Naslov: Ljubljana, poštni predal 290.
8. »Proletarec«. Izhaja enkrat mesečno v Chicagi. — Socialističen list. (Pošiljanje tega lista v Jugoslavijo je zadnje čase prepovedano.)
9. »Prosveta«, glasilo Slovenske narodne podporne jednote v Ameriki. Izhaja vsak dan izvemšari nedelj in praznikov. Naročnina 6 dolarjev letno (336 Din). Naslov: »Prosveta«, 2657-59 South Lavndale Ave., Chicago, Illinois.
10. »Mladinski List«, kulturni mesečnik. Izhaja enkrat mesečno. Naslov isti, kakor za »Prosveto«.

Cankarjeva družba.

Cankarjeva družba vam zopet pošilja za malenkostno vsoto darilo: štiri lepe knjige, ki naj bodo čtivo slovenskega proletarca, pa najsi živi v domovini ali tujini: v Franciji, Westfaliji, na Nizozemskem, v Zedinjenih državah, Braziliji, Avstraliji.

Odbor se je po svojih močeh tudi letos potrudil in je izbral izmed predložene gradiva po dobrem preudarku najboljše, upoštevajoč pri tem vaše želje, ki ste nam jih sporočili bodisi ustno bodisi pismeno.

Naša družba se povsem razlikuje od drugih knjižnih družb: delavska je, vzrasla je iz stremljenja slovenskega proletarijata po luči, solncu, kulturi... Vzrasla je iz našega organiziranega delavstva (saj sta jo ustanovili Strokovna komisija za Slovenijo in Delavska kulturna centrala »Svoboda« v Ljubljani s sodelovanjem združenih organizacij), prav zato ima povsem kolektivno obiležje.

Prav to kolektivno obiležje pa bo družba skušala ohraniti tudi v bodoče s tem, da pritegne čim več delavstva k sodelovanju. Prva naloga vsakega zavednega proletarca je, da vsepovsod agitira za družbo, da ji pridobiva novih članov vse dotlej, dokler ne prodre naša knjiga v poslednjo delavsko kočjo, v slehrno čuvajnico ob progi, v vse tuje rudnike, tovarne in velemesta, kjer trpi in prodaja svojo delovno silo naš delavec.

Sama agitacija pa še ne zadošča. Če hočeš postati pravi član Cankarjeve družbe, če hočeš postati živi tvorec naše proletarske kulture, moraš sodelovati pri družbi tudi idejno. Sodeluješ pa, če nam v pismu odkrito poveš — samo odkrita beseda nekaj velja! — svoje mnenje o letošnjih knjigah, člankih, spisih in slikah. Samo tako bo mogla družba tudi v bodoče ostati zvesta svojemu načelu: iz proletarijata za proletarijat, le tako bo mogla ostati verno zrcalo kulturnih stremljenj našega delavstva.

Preteklo leto ste nam poslali mnogo pism in kritik; važnejše — pozitivne in negativne (saj so nam prav dobro utemeljene negativne kritike dobrodošle!) smo objavili v kulturnem mesečniku »Svobodi«. Tudi letos bomo storili isto!

Izdaja 1929./30. je vsebovala sledeče knjige:

1. Koledar C. d. za l. 1930.
2. Angelo Cerkvenik, Daj nam danes naš vsakdanji kruh.
3. Jack London, Mož z brazgotino (Prevedel Tone Seliškar).
4. Dr. Dragotin Lončar, Kako je nastalo današnje delavstvo in njegovo gibanje ter Filip Uratnik, Prebivalstvo in gospodarstva Slovenije.

Izdaja 1930./31. pa vsebuje knjige:

1. Koledar C. d. za leto 1931.
2. Jože Kranjc, Ljudje s ceste.
3. F. C. Weiskopf, Komur ni dana izbira... (Prevedel Pavel Zorec.)
4. C. Flammarion, Poslednji dnevi človeka. (Priredil Angelo Cerkvenik.)

Poverjeniki Cankarjeve družbe, skrbite, da pri razdelitvi knjig poberete članarino 20 Din za prihodnje leto. S tem nam prihranite mnogo dela. Člani, ne odlašajte s plačilom članarine! Tistim, ki še niso člani, pokažite knjige in jih skušajte pridobiti!

Pravila »Cankarjeve družbe«.

I. Ime in sedež.

Čl. 1. Društvo se imenuje »Cankarjeva družba«. Svoj delokrog razteza po vsej državi in med našim narodom v inozemstvu. Sedež društva je v Ljubljani.

II. Namen društva.

Čl. 2. Namen društva je pospeševati duševno, gospodarsko in socialno izobrazbo naroda, zlasti z izdajanjem knjig in drugih publikacij.

III. Sredstva društva.

Čl. 3. Društvo zbira potrebna sredstva za doseg svojega namena iz

1. ustanovnin,
2. članarin,
3. prostovoljnih prispevkov in naklonil.

IV. Članstvo.

Čl. 4. Člani društva so:

1. ustanovniki,
2. redni člani.

Čl. 5. Ustanovnik je vsakdo, ki plača ustanovnino in ki ga sprejme društveni odbor. Ustanovnina znaša za fizične osebe Din 500.— (petsto), za pravne osebe pa Din 1000.— (en tisoč). Ustanovnina se lahko plača tudi v obrokih tekom enega leta. Ustanovnik lahko plača tudi več ustanovnin.

Čl. 6. Redni član postane vsakdo, ki ga društveni odbor sprejme in ki redno plačuje letnino. Letnino določa občni zbor in sicer vedno za eno leto vnaprej. Vplačana mora biti pa za vsako leto do 1. maja.

V. Pravice in dolžnosti članov.

Čl. 7. Ustanovniki, ki so plačali že vso ustanovnino, imajo:

1. na občnih zborih pravico staviti predloge, glasovati, voliti in voljeni biti.
2. Pravico, da brezplačno prejemajo vse redne društvene knjige do smrti.

Čl. 8. Redni člani, ki so za tisto leto plačali letnino, imajo:

1. na občnih zborih posvetovalno pravico in pravico biti voljeni;

2. pravico, da brezplačno prejemajo redne knjige enega leta, za katere so plačali članarino.

Čl. 9. Stroške za pošiljanje knjig plačujejo vsi člani sami.

VI. Organi društva.

Čl. 10. Društveni organi so:

1. občni zbor,
2. odbor,
3. nadzorstvo.

Čl. 11. Redni občni zbor skliče društveni odbor v prvem četrtletju vsakega leta. Izredni občni zbor skliče odbor v primeru potrebe, mora ga pa sklicati, ako to zahteva najmanj polovica ustanovnikov z navedbo vzroka.

Čl. 12. Pristop k občnemu zboru imajo vsi ustanovniki in redni člani. Občnemu zboru so pridržane pravice:

1. voliti društveni odbor in nadzorstvo;
2. določati članarino;
3. sklepati o proračunu, o letnem poročilu odbora, nadzorstva in računskih zaključkih;

4. sklepati o knjižnem programu za prihodnje leto;

5. sklepati o izpremembi pravil;

6. odločati o samostojnih predlogih. Ti se morajo najmanj 14 dni poprej naznaniti odboru. O pozneje podanih predlogih se razpravlja le koncem ostalega dnevnega reda, če to sklene občni zbor;

7. odločati o prizivih društvenikov zoper odborove sklepe;

8. sklepati o razdružitvi društva.

O občnem zboru se sestavi zapisnik, ki ga podpišejo predsednik, zapisnikar in še dva zborovalca. Vsi sklepi se vpišejo v posebno knjigo. Sklepa se z navadno večino glasov izven določb člana 20 teh pravil.

Čl. 13. Občni zbor je sklepčen, ako je navzočih najmanj $\frac{1}{10}$ vseh ustanovnikov. Ako ob določeni uri ni navzočih dovolj ustanovnikov, se vrši občni zbor eno uro kasneje, ki je sklepčen ob vsakem številu navzočih. — Občni zbor se objavlja z oklicem, ki se nabije v društveni pisarni in s priobčitvijo v listih, ki jih določi društveni odbor. Občni zbor je objaviti najkasneje tri tedne poprej.

Čl. 14. Odbor obstoja iz 10 članov, ki izvolijo izmed sebe predsednika, 2 podpredsednika, tajnika, gospodarja in blagajnika. Drugi so odborniki brez posebnih funkcij. Odbor se voli za dve leti.

Čl. 15. Odborova naloga je upravljati društvo in sklepati o vseh zadevah, ki niso pridržane občnemu zboru. Odbor se zbira k

sejam vsak mesec, sicer pa po potrebi. Za sklepčnost je potrebna navzočnost vsaj 4 članov. Sklepa se z navadno večino glasov.

Čl. 16. Društvo zastopata na zunaj in podpisujeta vloge predsednik in tajnik; v blagajniških zadevah zastopa društvo mesto tajnika blagajnik, v zadevah upravljanja društvene imovine pa predsednik in gospodar. Predsednik vodi društvene seje, tajnik pa skrbi za zapisnik in izvrševanje vseh odborovih sklepov. V slučaju predsednikove odsotnosti ga zastopa prvi ali drugi podpredsednik.

Čl. 17. Nadzorstvo obstoja iz treh članov, voljenih za dve leti, in ima dolžnost nadzorovati poslovanje odbora in o tem poročati občnemu zboru. Imajo vpogled v vse društvene knjige in spise. Člani nadzorstva imajo dolžnost udeleževati se odborovih sej s posredovalnim glasom.

VII. Društvene objave.

Čl. 18. Vsi društveni sklepi se objavljajo z nabitjem v društveni pisarni.

VIII. Razsodišče.

Čl. 19. Razsodišče, ki ima razsojati spore iz društvenega razmerja, se sestavlja za vsak primer posebej in sicer tako, da imenuje vsaka sporna stranka po dva zaupnika, ti štirje pa petega kot predsednika. Če se pri tem ne zedinijo, naj odloča žreb. Razsodišče odloča končno veljavno.

IX. Določila o društveni razdružitvi.

Čl. 20. Društvo se razdruži, ako to sklene redno sklicani občni zbor z najmanj $\frac{2}{3}$ večino vseh navzočih ustanovnikov. Občni zbor sklepa v slučaju razdružitve o razdelitvi društvene imovine z navadno večino glasov.

V slučaju oblastnega razpusta društva pripada vsa društvena imovina delavski kulturni in telovadni zvezi »Svoboda« v Ljubljani.

Ustanovni občni zbor je bil 1. marca 1929. Izvoljeni so bili:

Načelstvo:

Vuk Ivan, predsednik.

Mlinar Ivan, I. podpredsednik.

Ošlak Josip, II. podpredsednik.

Štukelj Ciril, tajnik.

Čelešnik Rado, blagajnik.

Odborniki: Hönigsmann Anton.

Rakovčeva Kristina.

Kobler Franc.

Korimšek Tine.

Nadzorstvo:

Dr. Jelenec Celestin.

Seliškar Tone.

Kristan Cvetko.

Otroci na igrišču.

Preiskusite Vašo sposobnost za glasbo. Treba je le nekoliko dobre volje in seveda zares dobrega instrumenta. Nihče ne pride kot mojster na svet, vse zahteva volje in vaje. Če še ne svirate nobenega instrumenta, Vam bo blagovzeneče glasbilo iz svetovnoznane tovarne Meinel in Herold v Klingenthalu (Nemčija) dalo veselje do godbe. Ne le, da boste sami uživali radosti božajoče melodije, temveč boste tudi priljubljen in vedno vabljen gost v družbi. Zahtevajte predvsem novi veliki katalog od firme Meinel in Herold, prodajne podružnice v Mariboru št. 316. Dobili ga boste popolnoma brezplačno. Glasbeniki celega sveta se posebno radi obračajo na to tvrdko, ki pošlje svoje prvovrstne izdelke 8 dni na poskušnjo in neodgovarjajoče radevolje zamenja.

Lastni interes vsakega bolnika, ki želi ozdraviti od naduhe, pljučnih in sličnih bolezni, zahteva, da si naroči popolnoma brezplačno in poštine prosto poučno brošuro s slikami in da izrabi ponudbo občje poznane tvrdke Puhlmann & Co., Berlin, 316, Miggelstrasse 25-25 a, ki obstoja že mnogo let. Pazite na oglas v oglasnem oddelku.

ROBERT MIHOR

MESTNI TESARSKI MOJSTER

še priporoča za vsa v tesarsko stroko spadajoča dela.
Postrežba točna, delo solidno.

LJUBLJANA
DEVINSKA ULICA ŠTEV. 5 (TRNOVO).

V zalogi ZADRUŽNE ZALOŽBE se nahajajo sledeče knjige:

L. Kuhar: Povesti
C. Dickens: Božična pesem
M. Krleža: Golgota
Jak London: Železna peta I. in II. del
Abditus: Idejni predhodniki današnjega socializma in komunizma

M. Beer: Karl Marks, njegova doba in njegov nauk
Anton Kristan: O delavskem socialističnem gibanju na Slovenskem
V Ameriko in po Ameriko
„Pod lipo“ I., II., III. in IV. letnik. Naroča se:

ZADRUŽNA ZALOŽBA V LJUBLJANI, MIKLOŠIČEVA CESTA 13

Mestna hranilnica ljubljanska

(G r a d s k a š t e d i o n i c a)

Ljubljana, Prešernova ulica

Ustanovljena leta 1889

Telefon št. 2016 in 2616. Poštno-hraniln. ček. račun 10.533

Stanje hranilnih vlog nad 430 milijonov Din
Stanje rezervnih zakladov nad 7 milijon. Din

Hranilne vloge, ki se sprejemajo vsak delovni dan od 8. do pol 13. ure na knjižice in na tekoče račune, se obrestujejo kar najugodnejše, zlasti se za vloge v tekočemu računu, izplačljive proti dogovorjeni odpovedi, plačujejo najvišje mogoče obresti. Rentni davek od vložnih obresti plačuje hranilnica iz svojega.

Za vse vloge in obresti jamči poleg hranilničnih rezervnih zakladov in vsega njenega imetka še mestna občina ljubljanska z vsem svojim premoženjem in z davčno močjo, tako da je Mestni hranilnici ljubljanski zaupani denar absolutno varno naložen.

Zaradi tega se v to hranilnico poleg zasebnih prihrankov in kapitalij nalaga tudi denar nedoletnikov, sodnih varovancev, občinskih, cerkvenih, javnih in dobrodelnih fondov ter raznih ustanov. Tudi naši izseljenci pridno pošiljajo svoje prihranke v to najmočnejšo regulativno hranilnico v dravski banovini.

Zaupani ji denar posojuje hranilnica pupilarno varno na hiše, zemljišča, na menice, na vrednostne papirje, občinam, raznim korporacijam itd. proti kolikor mogoče nizkim obrestim. Hranilnica dovoljuje tudi kredite v tekočem računu ter izvršuje nakazila in izplačila po naročilih svojih komitentov.

VSEBINA:

	Stran		Stran
Pogled v svet	17	Nepobožna legenda (Benedikt Fantner)	109
Povest o knjigi (Bratko Kreft)	19	Tovariš (H. Lersch)	111
Srce (Tone Maček)	21	Poezija ameriških črncev (T. Maček)	111
Zavoljo ribe? (Angelo Cerkvenik)	22	Klicatelji novega dne (Arna Bontemps)	112
Pesem o mizi (Marino Golouh)	29	Portret iz Georgije (Jean Toomer)	112
Ob štirih zjutraj (Ivan Molek)	30	Črna žena svojemu, še nerojenemu detetu (Georgia Douglas Johnson)	113
Kriki pod zemljo (France Kozar)	36	Tvoje roke (Angelina Weld Grimke)	113
Pesem (France Kozar)	36	Če nas usmrte (Claude Mc Kay)	113
✓ Ivana Cankarja drugo življenje in druga smrt (Hinko Smrekar)	36	Tudi jaz pojem, Amerika! (Langston Hughes)	113
Beda (Tone Seliškar)	41	Črncem sem (Langston Hughes)	114
Navadni ljudje (Vilko Ivanuša)	41	Vi beli! (Langston Hughes)	114
U. S. A.	43	O upodabljajoči umetnosti (Talpa)	114
Ameriški Slovenci včeraj, danes in jutri (Frank Zaitz)	60	Carl Meffert, gojenec poboljševalnice (Klans Neukrantz)	116
Kavine plantaže (Johannes Kretzen)	65	Pismo	118
Italijanski fašizem in italijanski pro- letarijat (Rudolf Golouh)	67	Delavsko gledališče (Fran Petré)	122
Indija in njen »prorok« Gandhi (Ciril Stukelj)	72	Množica govori množici (Mile Klopčič)	128
Ko je prišlo... (Alfons Petzold)	80	Noč (Mile Klopčič)	131
Otrok (Vsevolod Ivanov)	81	Republika otrok (Talpa)	135
Jaška (Aleksander Neverov)	91	Nekaj o združništvu (Cvetko Kristan)	141
Mi minerji (France Kozar)	101	Kje vse ima delavstvo svoje strokov- ne, kulturne in združne organizacije	144
Komandant mesta Bugulme (Jaroslav Hašek)	102		

GRAMOFONI IN PLOŠČE HOMOCORD

Največja zaloga gramofonskih plošč, najnovejši šlagerji:
Dona Klara, dva srca v $\frac{3}{4}$ taktu, valček ljubezni, operete, opere,
zbori, orkestri, harmonika, citre itd.

Slovenski posnetki: Bučar
kupieti: Japonček, Osel ni ko-
zel ni, Ja, to sem res Jaka,
Johanes, Pod rožnikom.

Deržaj: En starček je živel,
Gor čez Izaro, Mornar itd.

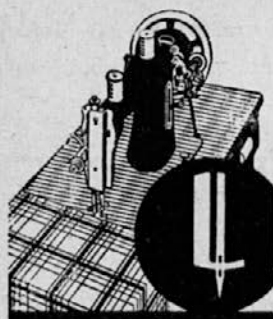
Seznam plošč in katalog
brezplačno na razpolago.

Vse na ugodne obroke!

Harmonike.

Generalno
zastopstvo: „CENTRA“

Ljubljana, Masarykova cesta
(Palača Vzajemne zavarovalnice.)

HAID & NEU

ŠIVALNI STROJI.

Najnovejši in najmodernejši stroji.

Večletna garancija Pouk v umetnem
vezenju brezplačen.

**Pisalni stroji „Merz“
Kolesa „Mifa“, „Motor“**

Vse na ugodne mesečne obroke. Zastopniki se sprejemajo!

„CENTRA“, Ljubljana, Masarykova cesta
trgovina šivalnih, pisalnih, pletilnih strojev, koles, gramofonov itd.

(nova palača Vzajemne zavarovalnice, nasproti kolodvora.)

Ali so pljučne bolezni ozdravljive?

S tem važnim vprašanjem se bavijo vsi na naduhi in na pljučni ali vratni tuberkulozi trpeči bolniki, potem tisti, ki trpe na pljučnih katarih, zastarelem kašlju ali dolgotrajni hripavosti, in je bilo dosedanje zdravljenje pri njih brezuspešno. Vsi taki bolniki dobe od nas **popolnoma brezplačno knjigo s slikami**, ki jo je spisal dr. med. Guttman, bivši šef-zdravnik v zdravilišču „Finsen - Kuranstalt“ z naslovom „Sind Lungenleiden heilbar?“ (Ali so pljučne bolezni ozdravljive?) Da omogočimo vsakemu takemu bolniku, da spozna svojo bolezen, smo se odločili v interesu splošnega blagra poslati to knjigo na zahtevo popolnoma zastonj in postnine prosto.

Napišite na dopisnico, frankirano z Din 1-50, svoj natančni naslov in jo pošljite na naslov:

Puhmann & Co., Berlin 478, Müggelstrasse 25-25a

KAKRŠNA GLASBILA, TAKA GLASBA!

Največja odprerna trdka glasbenih instrumentov v Jugoslaviji!

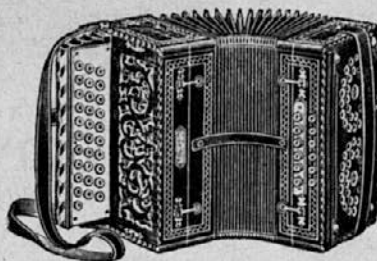
Kako res je to, boste šele videli, ko čujete instrument svetovnoznane tovarne glasbil Meinel & Herold v Klingenthalu (Nemčija).

Več ko 20.000 zahval naravnost povečuje kvaliteto teh instrumentov. — Tovarna Vam nudi **popolno garancijo** za vsak instrument.

Zahtevajte torej takoj novi veliki **brezplačni katalog** direktno od tvrdke.

Pri nas kupujete direktno iz tovarne v Klingenthalu (Nem-

Klarineti od Din 120 dalje.
Flaute, okarine, saksofone itd.
v veliki izbiri.

Ručne harmonike, nemške od Din 85 — nav.
dunajske od Din 179 — nav.

Trombe od Din 505 nav.

Violine od Din 95 nav.

Tamburice od Din 93 nav.

čija) odn. prodajne podružnice v Mariboru mnogo cenejše iz sledečih vzrokov:

1. Nimate posebnih carinskih niti inozemskih transportnih stroškov.
2. Ni treba čakati, dobite vse takoj in poznate tudi ceno v naprej.
3. V inozemstvu naročeni instrumenti lahko dospejo pokvarjeni, kaj potem? Mi smo pa tukaj v deželi.

Dobite tudi vsak instrument

8 dni na poskušnjo!

Kar ne odgovarja, se zamenja.

Največja odprerna trdka glasbenih instrumentov v Jugoslaviji!

MEINEL & HEROLD

Tovarna glasbil, gramofonov in harmonik, prodajna prodržnica

MARIBOR ŠT. 316

RESTAVRACIJA HOTELA

„BELLEVIJE“
V LJUBLJANI

Priznana izborna vina ter prvovrstna domača kuhinja.

Dobra postrežba. Zmerne cene.

Za obilen obisk se priporoča

PERO STERK, hotelir in restavrater.

SODE

vseh ve ikosti za vino, žganje, olje, med in mast, a ošobito izdelujem sode za transportiranje vina, kakor tudi za hrambo; vse solidno in trpežno. Nadalje sprejemam vsa v svojo stroko spadajoča popravila točno in po najnižjih cenah.

Franjo Repič, Ljubljana
sodarsko podjetje
Trnovo, Kolezijska 18

PRODUKTA D.Z.O.Z.

TOVARNA ZA KIS

JEŽICA PRI LJUBLJANI

Zajamčeno naraven kis iz vina in alkohola
V jakosti in kvaliteti **brez konkurence**

„NATURAL-KIS“

(jedilni iz špirta)

„VINAL-KIS“

(namizni iz vina in alkohola)

„KISOVIN 100“

(iz najfinejšega vina)

R. Prattej (Trabi), Maribor, Vodnikov trg 3 elektromehanična delavnica

Popravila vsake vrste električnih strojev in aparatov. Novo oviljanje sežganih elektro-motorjev, dynamo-strojev, transformatorjev itd. Lastna preizkuševalnica. Točna in kulantna postrežba. Zmerne cene. Nakup in prodaja porabljenih motorjev in dynamo-strojev.

Reparaturenwerkstätte elektrischer Maschinen und Apparate. Neubewickeln defekter Elektromotore, Dynamomaschinen, Transformatoren. Umwickeln auf andere Spannung und Tourenzahl. Kulante Preise. Rasche Bedienung. Eigene Prüfstation. Einkauf und Verkauf gebrauchter elektrischer Maschinen.

**PRIRODA
NAM DAJE
NAJBOLJŠA
ZDRAVILA**

V vašem štedilniku ne bi moglo goreti, ako bi nakladali na ogenj vedno le nova drva, a štedilnika ne bi nikoli očistili. Ravno tako tudi človeškemu telesu ni potrebna samo hrana, temveč je treba istotako paziti na njegovo pravilno čiščenje. Kajti hrana pušča v telesu ostanke, ki trohnijo ter potem pokvarijo in zastrupijo kri. Čistiti je treba čreva, najbolj pa kri, **ker kri je izvor zdravega in dolgega življenja.**

Sama narava nam je dala najboljše sredstvo za čiščenje telesa in krvi. **Vse dobro izhaja iz narave.** Priroda je ustvarila zdravilne rastline, katere rastejo na visokih planinah, a soki teh rastlin izvrstno čistijo telo in kri. Te rastline zbira, suši in že na poseben način pripravlja za Vas lekarnar Bahovec v Ljubljani ter jih dobite v vseh lekarnah pod imenom

PLANINKA — ČAJ — BAHOVEC

„Planinka“ uničuje klice bolezni - čisti in obnavlja kri, urejuje krvni obtok ter tako deluje blagodejno na vse telo in splošno na Vaše zdravje. „Planinka“ izborno deluje pri slabi prebavi, zaprtju, zgagi, obolenju na

sečni kislini, hemeroidih, slabosti in debelitvi srca, boleznijeter, nervozli.

„Planinka“ pospešuje tek in moč prebave, a izredno deluje proti zasluženju pijuč in apnenju žil.

Zahtevajte pa v lekarnah izrečno „Planinka“ čaj Bahovec, ki se ne prodaja odprto, temveč samo v plombiranih paketih po Din 20.— in z napisom proizvajalca:

Lekarna: Mr. Ph. L. Bahovec, Ljubljana

katere razpošilja tudi po pošti, in sicer:

- 4 pakete za Din 70.— (namesto Din 80.—)
- 8 paketov za Din 140.— (namesto Din 160.—)
- 12 paketov za Din 190.— (namesto Din 240.—)

iz česar vidite, da je tem cenejše, čim več naenkrat naročite.

G. Dep. za Ameriko: Sanitol Chemical Products Co., New York City, 286 Fifth Avenue.
Gen. Depot za Avstrijo: „Heil. Geist“-Apotheke, Wien I., Operngasse 16.
Gen. Depot za Madjarsko: Apotheke Mr. Bokor Ferencz, Kaposvar.

*Svaki dan života privodi Vas k starosti,
a svaka čaša „Planinka“ čaja veže Vas na mladost!*

VSAK

kupec, kateri kupuje svoje potrebe v naši trgovini, ki je največja v Jugoslaviji, je vedno zadovoljen s kupljeno robo, ker mi imamo na razpolago samo najboljše izdelke. **Mnogo tisoč** raznih predmetov omogoča vsakemu izbiro. **Ne potrebujete mnogo denarja**, ker tudi za malo vsoto si lahko pri nas nabavite lepe stvari. Tudi Vi se boste v vsakem slučaju obrnili na našo veletrgovino.

Zahtevajte naš bogato ilustrovani katalog, katerega Vam pošiljamo zastonj. — **Specijalni bogato ilustrovani Radio-katalog** tudi zastonj. — **Katalog za foto-aparate in material** zastonj.

Naš moderno urejeni poštni biro obavlja vsa naročila hitro in točno. — **Največja trgovska in razpošiljalna hiša v Jugoslaviji.**

KASTNER I ÖHLER, ZAGREB, ILICA 4

JOŽE ROZMAN

Ljubljana, Sv. Petra cesta 85

Izdelovalnica in razpošiljalnica priznanih pristnih **KRANJSKIH KLOBAS**. Razpošiljam po vsej državi od 5 kilogr. naprej po povzetju.

Na malo!

Na veliko!

FOTO - APARATI KINO - APARATI

najbolje znanih svetovnih tovarn

vedno v zalogi pri

Foto - material

Janko Požičnik, Ljubljana

Tavčarjeva ulica 4

ZADRUŽNA BANKA LJUBLJANA

v lastnem posloplju
Miklošičeva cesta 13

Sprejema hranilne vloge na knjižice in na tekoči račun

Obrestuje naložen denar zelo ugodno

Kupuje in prodaja vrednostne papirje

Izvršuje nakazila v inozemstvo in sploh vse v bančno stroko spadajoče posle

Obrnite se v vsakem slučaju z zaupanjem na **ZADRUŽNO BANKO**, ki je osrednji denarni zavod delavskih zadrug v Sloveniji. Ne kupujte nobenih srečk ali vrednostnih papirjev dokler se niste posvetovali z **ZADRUŽNO BANKO V LJUBLJANI**

RESTAV-
RACIJA

SLON LJUBLJANA

Shajališče
vseh doma-
čih in tujih /
Izborna ku-
hinja / Iz-
brana vina

Zmerne cene

KLASEK & ROTH
LASTNIKA

KOLINSKA
TVORNICA CIKORIJE
LJUBLJANA.

Prava KOLINSKA CIKORIJA!

Vsem našim članom

priporočamo

„Proja“ sladno ječmenovo kavo

„Proja“ dvojnoslavno ječmenovo kavo

„Proja“ dvojnoslavno rženo kavo

„Proja“ la. kavne mešanice

„Proja“ terpentin. krema za usnje

Pri nakupu pazite na znamko „Proja“

TISKARNA JEREP

LJUBLJANA VII.
NASPROTI VELESEJMA

IZVRŠUJE
VSA TISKARSKA DELA

CENE SOLIDNE

ZAHTEVAJTE
PRORACUNE

LUKA MENARD

LJUBLJANA
DALMATINOVA

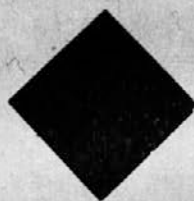
10

IMPORT ČAJA

Oblačilno blago

vseh vrst najboljše in
najceneje pri tvrdki

Novak, Ljubljana
Kongresni trg št. 15

Oglejte si! Prepričajte
se! Prištedite denar in
bodete dobro oblečeni!

Zaloga šivalnih strojev in koles

za rodbinsko rabo, šivilje, krojače, čevljarje,
v vseh mogočih opremah od svetovno znane
tvornice Köhler v Nemčiji, kolesa vodim pod
lastno znamko »Kogoj«. — Za te pa tudi za
druge stroje imam na zalogi tudi rezervne
dele, najboljše igle, olje itd.

Kolesa.

Kolesa.

Avgust Kogoj, Vrhnika

Solnčevo strojno pletenje!

V mojih, najmoderneje opremljenih delavnicah izdelujemo vse v to stroko spadajoča dela, kakor: Jopice, puloverje, pléte, cele obleke po meri itd. Važno za manjše pletilje in konfeksionarje! Pleteno blago v nešteti vzorci v Achtschloss & Jaquard na metre! Istotam: Vsakovrstno perilo, kravate, nogavice, rokavice, predpasnike, opreme za neveste, birmanke in novorojenčke. Edina založa ABTAHOV (peče).

Se priporoča

K. WIDMAYER, Ljubljana, Pogačarjev trg - pri SOLNCU